

MANUÁL SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

SVÉPRÁVNOST A PRÁVNÍ OCHRANA
UŽIVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB PODLE ZÁKONA
Č. 89/2012 SB., OBČANSKÝ ZÁKONÍK



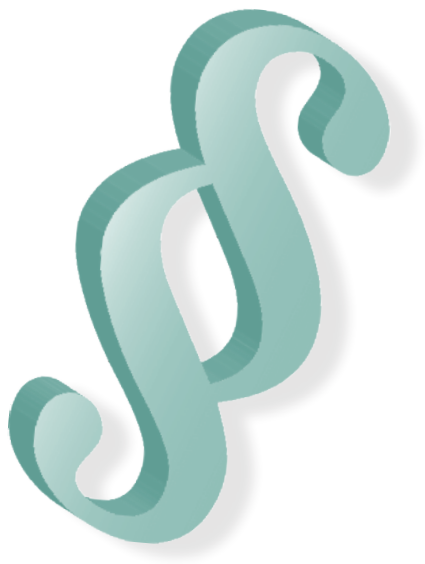
PODPORUJEME
VAŠÍ BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

**Projekt Zvyšování kvality života uživatelů sociálních služeb se zdravotním postižením
ve Zlínském kraji reg. č. CZ.1.04/3.1.00/A9.00008.**

TENTO PROJEKT JE SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM PROSTŘEDNICTVÍM
OPERAČNÍHO PROGRAMU LIDSKÉ ZDROJE A ZAMĚSTNANOST A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČESKÉ REPUBLIKY.

MANUÁL SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

SVÉPRÁVNOST A PRÁVNÍ OCHRANA
UŽIVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB PODLE ZÁKONA
Č. 89/2012 SB., OBČANSKÝ ZÁKONÍK



Srpen 2015

Tiráž:

MANUÁL SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Svéprávnost a právní ochrana uživatelů sociálních služeb
podle zákona č. 89/2012 sb., občanský zákoník

Autor: JUDr. Maroš Matiaško, LL.M., Mgr. Anna Hofschneiderová
Sazba a tisk: ZSTUDIO, spol. s r. o., 2015

Mgr. Anna Hofschneiderová, anna.hofschneiderova@akmatiasko.eu
JUDr. Maroš Matiaško, LL.M. maros.matiasko@akmatiasko.eu



OBSAH

ÚVOD	8
I. ZÁKLADNÍ POJMY A DEFINICE	9
■ Svěprávnost a právní jednání.....	9
■ Osoba blízká.....	9
■ Bydliště člověka.....	9
■ Duševní porucha.....	10
II. SVĚPRÁVNOST A NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK	11
■ Co, když byl člověk podle staré právní úpravy zbaven způsobilosti k právním úkonům?.....	11
■ Co, když byl člověk omezený ve způsobilosti k právním úkonům?.....	11
III. OMEZENÍ VE SVĚPRÁVNOSTI	12
■ Jaké jsou zákonné podmínky pro omezení svěprávnosti?	12
■ Jak by mělo omezení ve svěprávnosti vypadat a co to znamená tzv. negativní vymezení?	17
■ Jak by mělo omezení ve svěprávnosti vypadat a co to znamená tzv. vágní výrok?	18
■ Na jak dlouho lze člověka omezit ve svěprávnosti?	18
■ Co, když hrozí nějaká újma člověku, který je plně svěprávný a ještě není v právní moci rozsudek o omezení svěprávnosti?	19
■ Může člověk s omezenou svěprávností samostatně právně jednat?	20
IV. OPATROVNICTVÍ BEZ OMEZENÍ SVĚPRÁVNOSTI	22
■ Je ke jmenování opatrovníka bez omezení vždy třeba návrh člověka, kterému má být opatrovník jmenován?	22
■ Jaké jsou povinnosti opatrovníka?	23
■ Kdo může být opatrovníkem?	23

V. NÁPOMOC PŘI ROZHODOVÁNÍ.....	24
■ Jak podporované rozhodování upravuje zákon?.....	24
■ Jak by měla smlouva o nápomoci vypadat?.....	24
■ Jaká jsou oprávnění a povinnosti podpůrce?.....	25
■ Může podpůrce chránit zájmu člověka ještě jinak než pouhou nápomocí při rozhodování?.....	25
■ Může mít člověk více podpůrců?.....	26
■ Jak může dojít k ukončení nápomoci?.....	26
■ Lze podpůrce kontrolovat?.....	27
■ Může nápomoc vykonávat i poskytovatel, resp. zaměstnanci poskytovatele?.....	27
VI. ZASTOUPENÍ ČLEMEM DOMÁCNOSTI	28
■ Jaké jsou podmínky vzniku zastoupení členem domácnosti?.....	28
■ Jaké jsou povinnosti zástupce z členů domácnosti?.....	30
■ Jaký je rozsah oprávnění zástupce z členů domácnosti?.....	30
■ Může mít zastoupený více zástupců?.....	31
■ Kdy zaniká zastoupení členem domácnosti?.....	32
VII. PŘEDBĚŽNÉ PROHLÁŠENÍ	33
■ Jakým způsobem lze předběžné prohlášení pořídit?.....	33
■ Co, když prohlášení činí člověk se zdravotním postižením?.....	33
■ Co může být obsahem prohlášení?.....	34
■ Lze předběžné prohlášení odvolat?.....	34
■ Kdy je prohlášení účinné?.....	34
■ Je možné prohlášení nerespektovat?.....	35
■ Co, když má prohlášení vady?.....	35

VIII. ALGORITMUS PŘI HLEDÁNÍ NEJVHODNĚJŠÍHO OPATŘENÍ VOBLASTI SVÉPRÁVNOSTI	36
■ Je třeba přistoupit k omezení svéprávnosti, anebo postačí mírnější opatření?.....	36
■ Jaká z alternativ bude pro člověka nevhodnější?	37
■ Schéma podpůrných opatření.....	38
IX. OPATROVNICTVÍ	39
■ Kdy soud jmenuje opatrovníka?	39
■ Koho soud jmenuje jako opatrovníka?	39
■ Kdo nemůže být opatrovníkem?	40
■ Může mít osoba více opatrovníků?.....	40
■ Co opatrovník nemůže a co by opatrovník naopak měl dělat?.....	40
■ Jaké jsou povinnosti opatrovníka?	40
■ Ke kterým úkonům potřebuje opatrovník souhlas soudu?.....	41
■ Kdy musí opatrovnícký soud schválit smlouvu o poskytování sociálních služeb?.....	42
■ Co se stane, když opatrovník zemře?	42
X. KONTROLA OPATROVNÍKA.....	44
■ Co to je opatrovnícká rada v kostce?	44
■ Jak vzniká opatrovnícká rada?.....	44
■ Kdo může být členem opatrovnícké rady?	45
■ Co když byl při volbě porušen zákon a co když je členem opatrovnícké rady zvolena „nevhodná“ osoba?.....	45
■ Kolik členů má opatrovnícká rada a jak funguje členství?.....	46
■ Jak funguje zasedání opatrovnícké rady?	46
■ O čem rozhoduje opatrovnícká rada?	47

■ Jak postupovat při nesouhlasu s rozhodnutím opatrovnické rady?.....	49
■ Jaká práva má v souvislosti s opatrovnickou radou poskytovatel sociálních služeb?	49
XI. ŘÍZENÍ OSVÉPRÁVNOSTI	50
■ Jak lze řízení o svéprávnosti zahájit?	50
■ Kdo je oprávněn k podání návrhu?	51
■ Lze poskytovateli, který podal návrh na zahájení řízení o svéprávnosti člověka, uložit povinnost předložit lékařskou zprávu?.....	51
■ Co, když soud řízení již zahájil a poskytovatel tak není účastníkem?.....	52
■ Který soud je příslušný?	53
■ Kdo je účastníkem řízení?	53
■ Jak bude člověk v řízení zastoupen?.....	53
■ Jak probíhá dokazování?.....	54
■ Může být znalecký posudek jediným důkazem?.....	55
■ Co může poskytovatel soudu předložit?.....	56
■ Jaký je význam zhlédnutí?	56
■ Bude člověk v řízení vyslechnut?.....	57
■ Kde všude může řízení o svéprávnosti proběhnout?.....	58
■ Co když v řízení vyjde najevo, že u člověka postačuje přijetí mírnějšího opatření?	59
■ Bude rozsudek či jiné rozhodnutí soudu doručeno přímo posuzovanému?.....	59
■ Kdo nese náklady řízení?.....	59
■ Opravné prostředky.....	60
■ Co když později vyjde najevo, že nebyly dány podmínky pro omezení svéprávnosti?	63
XII. ŘÍZENÍ OOPATROVNICTVÍ ČLOVĚKA	64
■ Jak lze řízení o opatrovnictví člověka zahájit?.....	64

Který soud bude v řízení o opatrovnictví rozhodovat?	64
■ Kdo bude účastníkem řízení?.....	65
■ Jak bude řízení probíhat?	65
■ Jak bude vypadat rozhodnutí?.....	65
■ Může soud kontrolovat opatrovníka?.....	66
■ Řízení ve věcech opatrovnické rady.....	66
XIII. ŘÍZENÍ ONĚKTERÝCH PODPŮRNÝCH OPATŘENÍCH (§ 31 – 33 ZZŘS).....	68
■ Řízení o některých otázkách předběžného prohlášení.....	68
■ Řízení o schválení smlouvy o nápomoci.....	69
■ Řízení o odvolání podpůrce.....	69
■ Řízení o schválení zastoupení členem domácnosti.....	70
XIV. ŘÍZENÍ OVYSLOVENÍ NEPŘÍPUSTNOSTI DRŽENÍ VZAŘÍZENÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB....	72
■ Jak lze řízení zahájit a který soud bude rozhodovat?.....	73
■ Kdo bude účastníkem?.....	73
■ Jak bude řízení probíhat?	73
XV. VZORY VYBRANÝCH PRÁVNÍCH PODÁNÍ.....	74
Vzor č. 1: Návrh na zahájení řízení o svéprávnosti a otázky pro tento návrh.....	74
Vzor č. 2: Vzor návrhu na jmenování opatrovníka bez omezení ve svéprávnosti.....	77
Vzor č. 3: Smlouva o nápomoci.....	80
Vzor č. 4: Zastoupení členem domácnosti.....	82
Vzor č. 5: Návrh na ustanovení kolizního opatrovníka.....	83
Vzor č. 6: Návrh na změnu opatrovníka	84
Vzor č. 7: Oznámení detence v sociálních službách.....	85

ÚVOD

Od prvního ledna 2014 je účinný nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb., dále i „NOZ“ nebo „nový občanský zákoník“), který podstatně mění otázku svéprávnosti a opatrovnictví dospělých lidí. Cílem tohoto manuálu je přiblížit sociálním pracovníkům a pracovníkům v sociálních službách konkrétní změny, které zákon přinesl a jejich dopad a díky různým vzorům snad i ulehčit orientaci v pavučině právních předpisů.

Manuál je zaměřen na právní otázky týkající se problematiky svéprávnosti a opatrovnictví a v obou těchto tématech zpracovává jak hmotněprávní úpravu, obsaženou právě v novém občanském zákoníku, tak úpravu procesní, obsaženou především v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

V hmotněprávní části je pozornost věnovaná vlastnímu pojmu svéprávnosti, změnám, které nastaly k 1. 1. 2014, nově nastaveným podmínkám pro omezení svéprávnosti i jednotlivým alternativám k tomuto omezení a jejich obsahu. Procesní část se potom zaměřuje na relevantní řízení, především řízení o svéprávnosti a opatrovnictví, které se snaží čtenářům manuálu přiblížit, přičemž klade důraz především na roli a možnosti poskytovatele sociálních služeb v těchto řízeních. V neposlední řadě je pozornost věnována vztahu poskytovatele sociálních služeb a klienta a v jeho rámci poté především tzv. detenci v sociálních službách, neboli, slovy zákona, řízení o vyslovení nepřipustnosti držení v zařízení sociálních služeb.

Věříme, že manuál bude sociálním pracovníkům a pracovníkům v sociálních službách při jejich práci užitečným průvodcem a že jim napomůže náležitě hájit práva klienta v řízení o svéprávnosti a opatrovnictví a nalézt pro klienta to nejvhodnější opatření v oblasti svéprávnosti.

Autoři

I. ZÁKLADNÍ POJMY A DEFINICE

V této první části si nejdříve vymezíme základní pojmy a definice, které nový občanský zákoník zavedl. V další části již budeme pracovat s touto terminologií.

Svéprávnost a právní jednání

Nový občanský zákoník vrátil do právního jazyka pojem svéprávnost. V minulosti jsme používali způsobilost k právním úkonům, tento pojem již zákon nezná a budeme proto mluvit jenom o svéprávnosti. Pro nás to jiný než terminologický význam mít nebude. Obdobně tomu je v případě pojmu „právní úkon“, tento pojem zákon nahradil pojmem právní jednání.

POZOR:

právní úkon = právní jednání

způsobilost = svéprávnost

Svéprávnost je výlučně právní pojem, jeho obsah definuje přímo právní řád. Skutečnost, že člověk je fakticky neschopný samostatně činit právní jednání, např. je upoután na lůžko a zcela závislý na pomoci druhých osob, ještě neznámá, že je „nesvéprávný“, ačkoli v běžném životě může podobný názor zaznít. Právě naopak, člověk s vysokou mírou podpory může klidně být podle nového občanského zákoníku plně svéprávný (viz níže).

Svéprávnost nijak nesouvisí s tím, zda člověk má nebo nemá práva, ale s možností a způsobem výkonu těchto práv. Svěprávnost souvisí s možností člověka činit právní jednání, tj. vlastním projevem vůle se zavazovat k povinnostem a nabývat práv. Svěprávnost definuje § 15 odst. 2 NOZ následovně: „*Svěprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat).*“

Osoba blízká

Pojem osoby blízké je právní termín, který definuje ustanovení § 22 NOZ, a to tak, že za osobu blízkou se považuje příbuzný v řadě přímé, tedy předek (rodič, prarodič) i potomek (dítě), dále sourozenec a manžel nebo registrovaný partner. Jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Má se za to, že **osobami blízkými** jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.

Bydliště člověka

Podle § 80 odst. 1 NOZ člověk má bydliště v místě, kde se zdržuje s úmyslem žít tam s výhradou změny okolností trvale; takový **úmysl** může vyplývat z jeho prohlášení nebo z okolností případu. Uvádí-li člověk jako své bydliště jiné místo než své skutečné bydliště, může se každý dovolat i jeho skutečného bydliště. Proti tomu, kdo se v dobré víře dovolá uvedeného místa, nemůže člověk namítat, že má své skutečné bydliště v jiném místě.

Duševní porucha

Pojem duševní poruchy nový občanský zákoník nijak nedefinuje, stejně tak není definováno zdravotní postižení. Jedinou definici nabízí ustanovení § 123 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, podle kterého se duševní poruchou rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká sociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.

Je vhodné používat i pojem „duševní postižení“, které navazuje na definici zdravotního postižení podle čl. 1 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením. Podle tohoto ustanovení: *„Osoby se zdravotním postižením zahrnují osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními.“*

POZOR:

Vymezení duševní poruchy, resp. zdravotního postižení není v žádném případě uzavřené, což mimo jiné dokládá i písm. e) Preambule Úmluvy OSN, ze které je potřebné vycházet spíše než z § 123 trestního zákoníku. Podle Preambule *„zdravotní postižení je pojem, který se vyvíjí a který je výsledkem vzájemného působení mezi osobami s postižením a bariérami v postojích a v prostředí, které brání jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti, na rovnoprávném základě s ostatními.“*

II. SVĚPRÁVNOST A NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK

Za nejzásadnější změnu, kterou s sebou nový občanský zákoník v oblasti úpravy svěprávnosti přinesl, lze označit to, že zákon již nezná institut zbavení způsobilosti k právním úkonům. Koncepce úplného zbavení způsobilosti k právním úkonům byla nahrazena omezením ve svěprávnosti a zároveň zákon zavedl řadu alternativ. Jak je již z názvu patrné, člověka již nelze paušálně zbavit svěprávnosti ve vztahu ke všem právním jednáním, nicméně soud jej může pouze omezit ve vztahu k některým, konkrétně vymezeným právním jednáním, a to právě rozsudkem o omezení ve svěprávnosti.

Co, když byl člověk podle staré právní úpravy zbaven způsobilosti k právním úkonům?

Podle přechodného ustanovení NOZ, každý, kdo byl zbaven způsobilosti, se tak automaticky od 1. 1. 2014 považuje za osobu omezenou ve svěprávnosti (§ 3032 odst. 1 NOZ). Chybí ale vymezení rozsahu, v jakém je člověk omezen ve svěprávnosti. Proto zákon stanoví, že soudy by měly do 1. 1. 2017 přezkoumat svěprávnost u všech, kdo podle staré právní úpravy byli omezení nebo zbaveni způsobilosti k právním úkonům a nově daný rozsah omezení určit, případně rozhodnout jinak (§ 3033 odst. 1 NOZ).

POZOR:

Pokud soud ve stanovené lhůtě svěprávnost člověka nepřezkoumá, tento nabyde k 1. 1. 2017 plnou svěprávnost. Proto doporučujeme si hlídat datum právní moci rozsudku o omezení ve svěprávnosti, protože není-li v rozsudku stanovena lhůta kratší, je omezen automaticky ze zákona na tři roky. To znamená, že nabyde-li rozsudek právní moci dne 1. 4. 2015, lhůta končí 1. 4. 2018. Před uplynutím lhůty je nutné promyslet, jestli není vhodné, aby člověk byl i nadále omezen ve svěprávnosti. Pokud ano, je vhodné se obrátit ještě před koncem této lhůty na soud.

Co, když byl člověk omezený ve způsobilosti k právním úkonům?

Ačkoli institut omezení způsobilosti k právním úkonům/omezení svěprávnosti zůstává zachovaný, nový občanský zákoník mnohem přesněji vymezuje jeho účel, podmínky, za nichž lze přistoupit k omezení svěprávnosti člověka, i způsob, jakým je možné omezení svěprávnosti formulovat (viz níže). Současně zakotvuje povinnost pravidelného přezkumu omezení svěprávnosti, nejpозději jednou za tři roky (§ 59 NOZ).

Z těchto důvodů se povinnost přezkoumat předchází rozsudek, vydaný ještě podle starého občanského zákoníku, vztahuje i na osoby, které byly v minulosti „pouze“ omezeny ve způsobilosti k právním úkonům, a to ve stejné lhůtě, jaká je stanovena pro přezkum u osob v minulosti způsobilosti zbavených, tj. do 1. 1. 2017 (§ 3033 odst. 1 NOZ). I tyto osoby v případě, že jejich svěprávnost nebude ve stanovené lhůtě přezkoumána, nabydou k 1. 1. 2017 plnou svěprávnost bez dalších podpůrných opatření.

III. OMEZENÍ VE SVĚPRÁVNOSTI

Omezení ve svěprávnosti je nejrestriktivnější nástroj ochrany člověka s duševním postižením a zákon ho formuluje spíše jako výjimku a nikoliv jako pravidlo. Tento právní nástroj se podobá tomu, co jsme znali jako omezení ve způsobilosti k právním úkonům, i když je zákon mnohem podrobnější, co se týče podmínek, doby platnosti, i dalších důležitých okolností. Pro nás je nejdůležitější si uvědomit, že účelem tohoto institutu je ochrana člověka s postižením, přičemž by se mělo jednat o výjimečný nástroj a nikoliv o pravidlo.

Jaké jsou zákonné podmínky pro omezení svěprávnosti?

Právní úprava ve starém občanském zákoníku znala pro případy, že člověk v důsledku svého postižení nebo duševní poruchy nebyl schopen samostatně právně jednat, v podstatě pouze jediné řešení, a to zásah do jeho způsobilosti k právním úkonům. V závislosti na rozsahu neschopnosti člověka samostatně právně jednat bylo poté zvoleno buď omezení, nebo úplné zbavení způsobilosti k právním úkonům, jehož cílem bylo zajistit plošnou ochranu člověka ve všech oblastech, které mohou souviset s právním jednáním. Uvedené řešení však neumožňovalo žádným způsobem zohlednit individuální schopnosti a potřeby konkrétního člověka a vyústovalo v jeho nepřiměřené omezení ve všech oblastech života.

Starý občanský zákoník byl z hlediska stanovení podmínek pro zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům velmi lakonický. Stanovoval pouze dvě podmínky, a to: 1) existenci duševní poruchy, která není jen přechodná a 2) skutečnost, že člověk z důvodu této duševní poruchy není schopen samostatně právně jednat. Takto vymezené podmínky zcela odpovídaly době přijetí předchozí občanského zákoníku, tj. 60. létům 20. století. Zcela nedostatečně však odrážejí změnu přístupu k osobám s postižením, k níž od té doby ve společnosti došlo, a zcela nevyhovující jsou i z hlediska probíhajícího procesu transformace.

Nový občanský zákoník je tak z hlediska vymezení podmínek pro omezení svěprávnosti daleko detailnější. Podmínky pro omezení svěprávnosti jsou upraveny v § 55 a § 57 NOZ. Jsou jimi:

1. existence duševní poruchy, která není jen přechodná a která brání člověku samostatně právně jednat;
2. zájem člověka;
3. zhlédnutí člověka;
4. reálná hrozba vzniku závažné újmy;
5. plné uznání práv a osobní jedinečnosti člověka (přísná individualizace omezení) a
6. nemožnost využít mírnější a méně omezující opatření.

❖ **Duševní porucha**

Výchozí podmínkou pro omezení svéprávnosti stále zůstává existence duševní poruchy (§ 57 odst. 1 NOZ). Duševní porucha nesmí být pouze přechodná (krátkodobá), vyvolaná např. stresem, náhlou depresí apod. Klíčovou roli zde bude představovat závěr znalce z oboru psychiatrie. Znalce ustanovuje soud, a to automaticky, náklady na znalecký posudek nese stát. Duševní porucha musí mít dále za následek neschopnost člověka právně jednat, resp. postarat se o své vlastní záležitosti. Soud tak bude hodnotit, jak se posuzovaná osoba chová v obvyklých životních situacích, jak nakládá s majetkem apod.

Nový občanský zákoník v souvislosti s požadavkem existence duševní poruchy již výslovně stanoví, že pouhé obtíže při dorozumívání (např. u osob hluchoněmých, u osob s pohybovým omezením) nemohou být samy o sobě důvodem pro omezení svéprávnosti (§ 57 odst. 2 NOZ).

POZOR:

To, že člověk má duševní postižení, neznamená, že by měl i být omezen ve svéprávnosti. Ústavní soud ve svém rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 557/09 jasně uvedl: *“Samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou, ještě není důvodem pro omezení její způsobilosti k právním úkonům”*.

Budeme-li hledat definici pojmu duševní porucha, tak marně. Nový občanský zákoník tento pojem nijak nedefinuje. Jak jsme uvedli výše, jedinou definici nabízí § 123 trestního zákoníku, avšak i v tomto případě jde o definici poněkud omezenou. Proto můžeme spíše vycházet z definice zdravotního postižení podle čl. 1 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením, která zohledňuje právě aspekt interakce člověka s jeho prostředím.

❖ **Zájem člověka**

K omezení svéprávnosti člověka lze poté přistoupit pouze v zájmu člověka (§ 55 odst. 1 NOZ). Zájem člověka velmi úzce souvisí s účelem, k němuž omezení svéprávnosti slouží. Účelem omezení a v minulosti i zbavení způsobilosti k právním úkonům vždy byla ochrana. Je nutné si však vždy klást otázku, čím ochranu omezení sleduje? Jedná se skutečně o ochranu člověka, do jehož svéprávnosti zasahujeme, nebo o ochranu někoho jiného?

Např. v případě omezení svéprávnosti v oblasti výkonu volebního práva bude omezení sledovat především domnělou ochranu společnosti, integrity volebního procesu. U omezení svéprávnosti člověka s psychickou poruchou, který se stále obrací na státní orgány s různými žádostmi a stížnostmi (často těmito orgány označovaný jako tzv. chronický stěžovatel), v přístupu a jednání s těmito orgány, zase nelze konstatovat nic jiného, než že jeho účelem je především ochrana těchto orgánů.

V ani jednom z uvedených příkladů není omezení svéprávnosti činěno v zájmu člověka, a proto k němu nemůže být přistoupeno. Dalšími příklady mohou být situace, kdy je omezením svéprávnosti člověka sledována ochrana společného jmění manželů především v zájmu druhého z manželů, nebo ochrana majetku člověka především v zájmu jeho dědiců.

POZOR:

Je tedy povinností soudu zjistit a chránit zájem dotčeného člověka a nikoliv zájem rodiny, společnosti nebo služby. Chráněný zájem je třeba chápat komplexně – zahrnuje tak zájem člověka na ochraně jeho osoby, důstojnosti i majetku; jde o soubor jeho osobních a majetkových zájmů. Omezení svéprávnosti by mohlo být v zájmu člověka například tehdy, pokud člověk neumí hospodařit se svým příjmem tím způsobem, že již během prvních dnů po jeho obdržení z něj většinu utratí, a to za věci, které nepotřebuje, a přitom mu nezbývají prostředky na úhradu nájmu, úhrad za poskytovanou sociální službu, jídlo, léky, jízdenky a další záležitosti, které v průběhu měsíce potřebuje ze svého příjmu pokrýt. Ale i v této situaci je potřebné zjistit, jestli nelze tuto situaci řešit i jinak, než omezením ve svéprávnosti.

❖ Zhlédnutí člověka

Další zákonem stanovenou podmínkou, bez jejíhož splnění nelze přistoupit k omezení svéprávnosti, je tzv. zhlédnutí člověka (§ 55 odst. 1 NOZ). Zhlédnutí člověka znamená povinnost soudu se s člověkem, o jehož svéprávnosti rozhoduje, osobně seznámit. Zákon výslovně nestanoví, že osobní seznámení musí provést sám soudce, i když takový postup by byl více než vhodný, a proto se v současnosti praxe v jednotlivých regionech velmi liší. V některých regionech navštěvují osoby, o jejichž svéprávnosti je rozhodováno, z pokynu soudce vyšší soudní úředníci, v některých toto činí přímo soudci.

POZOR:

Je potřebné zdůraznit, že zhlédnutí by měl učinit soudce, resp. senát soudu a nikoliv soudní úředník. Lze poukázat na rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 11. září 2014 č. j. 26 Co 197/2014-100, kde soud dospěl k ústavně konformnímu závěru, že v řízení o omezení svéprávnosti musí posuzovaného zhlédnout soud, což má být soudce nebo senát a nikoliv například vyšší soudní úředník. Výklad, že soudem je míněn soudce či senát je podle Krajského soudu „v souladu s tím, že zákonodárce s účinností od 1. 1. 2014 dává najevo, že je naprosto stěžejní nerozhodovat o tak závažném zásahu do svobody člověka, jakým je omezení svéprávnosti, od stolu, ale slyšet názor posuzovaného, popřípadě ho alespoň vidět. Jinak se totiž o osudu člověka rozhoduje na základě osobního kontaktu s ním a jinak jen na základě informací obsažených ve spise. Před vlastním rozhodnutím musí soudce vyvinout potřebné úsilí k tomu, aby zjistil názor člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje. Je přitom třeba, aby použil takový způsob dorozumívání, který si vybere člověk, o jehož omezení svéprávnosti se jedná.“ Doporučujeme, aby poskytovatelé na této povinnosti soudce nebo senátu soudu trvali.

Samotné „zhlédnutí“ je v zásadě možné dvojím způsobem, buďto si soud člověka s postižením předvolá na jednání a osobně se s ním seznámí na jednání anebo se soud s člověkem a s jeho situací seznámí např. v zařízení. Je zjevné, že u některých lidí s postižením je na místě pouze takováto možnost.

POZOR:

Soud neví, jestli je vhodné člověka s postižením předvolávat na jednání. Je proto vhodné soud upozornit předem, že tzv. zhlédnutí je vhodné učinit v zařízení poskytovatele. Soud dále nebude často schopen náležitě s člověkem s postižením komunikovat, proto může poskytovatel nabídnout v této věci pomoc a podporu.

❖ Reálná hrozba vzniku závažné újmy

Další zákonnou podmínkou pro omezení svéprávnosti, která v praxi bude jednou z nejvýznamnějších, je hrozba vzniku závažné újmy. Hrozící újma může být jak majetková, tak osobní. Nestačí přitom pouze hrozba újmy, ale hrozící újma musí být závažná. Je důležité zdůraznit, že závažná újma, která člověku hrozí, musí bezprostředně souviset s tím, že by svéprávnost člověka nebyla omezena, tj. že by si člověk sám v důsledku své svéprávnosti způsobil závažnou újmu.

POZOR:

Hrozba vzniku újmy musí být v případě konkrétního člověka současně reálná a nikoli pouze hypotetická. Tento závěr již v počátcích účinnosti nového občanského zákoníku potvrdil i Krajský soud v Plzni (Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 30. 10. 2014, sp. zn. 10 Co 37/2014), který konstatoval, že při rozhodování o omezení svéprávnosti je třeba „vycházet z toho, že svéprávnost lze omezit jen v těch záležitostech, kde skutečně hrozí, že intelektuální nebo sociální hendikep člověka, o jehož svéprávnosti se rozhoduje, bude zneužit jinými subjekty, a to v neprospěch člověka postiženého duševní poruchou“.

To v praxi znamená, že i k plánování v oblasti svéprávnosti lze u konkrétního člověka přistoupit podobným způsobem, jako při práci s rizikem. Je třeba určit, co je u konkrétního člověka přiměřeným rizikem a co rizikem zvýšeným či dokonce nepřiměřeným, pouze s tím rozdílem, že v tomto případě se pohybujeme v oblasti právních jednání a rozhodování člověka o právních jednáních. Stejně jako u práce s rizikem lze přiměřené, zvýšené a nepřiměřené riziko určit s ohledem na pravděpodobnost vzniku újmy a míru její závažnosti. Pravděpodobnost vzniku závažné újmy je poté třeba dovozovat především podle schopností člověka, jeho osobnosti a aktuální životní situace – kde a s kým člověk žije, jaký je jeho denní režim, které záležitosti je schopen si obstarat sám, s kterými má naopak potíže, do jakých situací, které mohou ohrozit jeho zájem, se dostává, jak doposud k řešení takových situací přistupoval atd.

Reálnou hrozbu vzniku závažné újmy v důsledku zachování svéprávnosti člověka tak s nejvyšší mírou pravděpodobnosti nebude možné dovodit např. u člověka s vysokou mírou podpory, který je upoután na lůžko a který je zcela závislý na péči druhých osob. Podmínka reálné hrozby závažné újmy nemusí být splněna např. ani u člověka, klienta pobytové sociální služby se střední mírou podpory, který se mimo zařízení pohybuje pouze s doprovodem. V takovém případě mu reálně nehrozí, že by mohl být zneužit obchodníky s nekalými úmysly. Pokud se navíc jedná o klienta, u něž není ani reálné riziko, že by např. utratil svůj měsíční příjem takovým způsobem, že by mu nezbyly prostředky na zajištění základních potřeb (kli-

ent je osobnostním založením spořivý nebo spolupracující a respektující autority, včetně svého opatrovníka), bude u něj vznik závažné újmy spíše hypotetickou otázkou, než reálnou hrozbou.

❖ **Plné uznání práv a osobní jedinečnosti člověka (přísná individualizace omezení)**

Nový občanský zákoník dále stanoví, že k omezení svéprávnosti lze přistoupit pouze s plným uznáním práv člověka a jeho osobní jedinečnosti (§ 55 odst. 1 NOZ). Jedná se o zákonný požadavek přísné individualizace jakéhokoli omezení svéprávnosti. Tato podmínka pro omezení svéprávnosti velmi úzce souvisí s výše uvedenou podmínkou reálné hrozby vzniku závažné újmy. Omezit svéprávnost člověka lze tedy pouze v těch oblastech, kde mu reálně hrozí závažná újma, právě s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem, tj. osobnosti člověka a jeho životní situaci.

POZOR:

V praxi je nutné přísně trvat na tzv. negativním vymezení rozsahu omezení ve svéprávnosti. Negativní vymezení znamená, že soud ve výroku napíše „není způsobilý“, „není schopen“. Jenom takové vymezení naplní podmínku individualizace. K tomu se vyjádřil i Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 23. května 2012, sp. zn. 30 Cdo 354/2011, ve kterém uvedl: *„Každým rozsudkem soudu, jímž dochází k omezení způsobilosti k právním úkonům a kterým jsou vymezeny právní úkony, k nimž není účastník způsobilý, se stanoví výslovně (explicitně), jaké úkony účastník platně činit nemůže, ale současně implicitně a contrario, že účastník je ke všem ostatním právním úkonům způsobilý“.*

❖ **Nemožnost využít mírnějšího a méně omezujícího opatření**

Další významnou změnou, kterou nový občanský zákoník oproti předchozí právní úpravě přináší a která souvisí mj. se zakotvením alternativ k omezení svéprávnosti, je to, že k omezení svéprávnosti lze přistoupit až v případech, že přiměřené ochrany konkrétního člověka nelze dosáhnout jinými prostředky, než právě omezením jeho svéprávnosti.

Otázka možnosti využití mírnějších a méně omezujících opatření opět velmi úzce souvisí s podmínkou reálné hrozby vzniku závažné újmy. V návaznosti na vymezení oblastí, v nichž člověku reálně hrozí závažná újma a které souvisí s právními jednáními (a tudíž je lze řešit některým z opatření v oblasti svéprávnosti) je třeba si zodpovědět otázku, jaká potřeba člověka z těchto oblastí vyplývá. Jinými slovy, je třeba si zodpovědět otázku, co člověk potřebuje k tomu, aby reálně hrozící závažná újma byla kompenzovaná, aby se ze zvýšeného nebo nepřiměřeného rizika v oblasti rozhodování stalo riziko přiměřené. Je touto potřebou skutečně nutnost odejmout člověku svéprávnost v určité oblasti, anebo pouze nezbytnost zajištění druhé osoby, která by člověku poskytovala pouze podporu, anebo by i některá právní jednání činila za něj?

POZOR:

V případě klientů s vysokou mírou podpory, zcela odkázaných na pomoc druhých osob, bude reálná hrozba závažné újmy spočívat v tom, že tito nejsou bez jakéhokoli dalšího opatření vůbec schopni činit právní jednání. Potřeba, která z této hrozby vyplývá, tak spočívá především v zajištění osoby, která by nezbytná právní jednání mohla činit za ně jejich jménem. Ke kompenzaci hrozící újmy zcela ale postačí, pokud těmto klientům bude například jmenován opatrovník, aniž by bylo nutné zasahovat do jejich svéprávnosti.

Mírnějšími prostředky k omezení svéprávnosti nový občanský zákoník myslí především nápomoc při rozhodování (osoba tzv. podpůrce), zastoupení členem domácnosti a jmenování opatrovníka bez omezení. Existují však i další alternativy k omezení svéprávnosti (viz níže), zejména půjde o zvláštního příjemce dávky. Jako alternativu lze označit i zajištění základní činnosti při poskytování sociálních služeb, kdy v případě potřeby poskytovatel sociální služby pomůže uživateli s jeho právním jednáním, což je naprosto běžné v mnoha pobytových službách. Je proto třeba zdůraznit, že dostatečnou ochranu před nepřiměřeným ohrožením v oblasti rozhodování může v mnoha případech zajistit už poskytování sociální služby, nebo i pouze faktická podpora rodiny.

Jak by mělo omezení ve svéprávnosti vypadat a co to znamená tzv. negativní vymezení?

Soud může omezit svéprávnost člověka v rozsahu, v jakém není člověk pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat. Zároveň je povinností soudu vymezit rozsah, v jakém způsobilost člověka samostatně právně jednat omezil (§ 57 odst. 1 NOZ). Soud by tak měl přímo vymezit, jaké právní jednání není daná osoba schopna činit a neomezit se například pouze na konstatování, že daná osoba není schopná činit žádná právní jednání apod. Takový výrok by ostatně neodpovídal ani výše rozvedeným podmínkám pro omezení svéprávnosti a byl by z tohoto důvodu nezákonný.

Jak jsme uvedli výše, nezbytná je tedy tzv. negativní formulace výroku. Ve výrocích rozsudků vydaných podle nového občanského zákoníku se tedy nesmí objevovat konstatování soudu o tom, co naopak člověk schopen činit je. Takový výrok je nezákonný a pozitivní formulace výroku je důvodem pro podání odvolání. Soud rovněž nemůže obcházet zákonný požadavek negativní formulace výroku např. tím, že stanoví, že člověk není schopen činit žádná právní jednání s výjimkou [...]. I taková formulace je důvodem pro podání odvolání a doporučujeme odvolání vždy podat.

POZOR:

Soud má povinnost svoje rozhodnutí individualizovat, nesmí hledat paušální nezpůsobilost. Zároveň má soud povinnost svoje rozhodnutí naformulovat tzv. negativně, to znamená, že výrok musí být uveden spojením, že člověk „není způsobilý“, atd. Výrok rozhodnutí o omezení svéprávnosti tak může vypadat následovně: „*XY se omezuje ve svéprávnosti tak, že není způsobilý k nakládání s majetkem, jehož cena přesahuje částku Kč.*“ Objeví-li se ve výroku rozsudku spojení „je způsobilý“, je to nesprávně naformulovaný výrok.

Omezit svéprávnost člověka je možné i jen pro určitou záležitost (§ 59 NOZ) – pro ilustraci například pro konkrétní smlouvu, dejme tomu smlouvu o finanční službě (úvěru). Člověk pak bude moci činit vše s výjimkou uzavření zmíněné smlouvy. Naformulování omezení musí vždy odpovídat oblastem, v nichž člověku reálně hrozí závažná újma a které nelze ošetřit mírnějším a méně omezujícím prostředkem. Vždy je třeba se zamyslet nad účelem, který omezením sledujeme. Chceme zajistit, že člověk bude mít dostatek prostředků na pokrytí základních potřeb (péče, strava, bydlení, léky apod.), protože bez omezení by reálně hrozilo, že svůj měsíční příjem velmi rychle utratí? Poté bude vhodné, aby člověk byl omezen v nakládání se svým majetkem a financemi od určité výše. Spočívá reálná hrozba závažné újmy pouze v tom, že člověk by mohl při samostatné vycházce uzavřít nevýhodnou smlouvu, protože k tomu už v minulosti několikrát došlo? Poté lze výrok o omezení naformulovat pouze tím způsobem, že člověk není schopen uzavírat smlouvy uzavírané mimo obchodní prostory (tzv. „šmejdi“ a další pouliční obchodníci), případně od určité výše plnění.

Jak by mělo omezení ve svéprávnosti vypadat a co to znamená tzv. vágní výrok?

Někdy se v praxi setkáváme s tím, že soud naformuluje výrok způsobem, že není zřejmé, co je tím myšleno. To je situace, kdy výrok soudu je nesrozumitelný anebo neurčitý. Například se může jednat o výrok, že člověk „není schopen racionálně udělit souhlas s náročnějším zdravotním zákrokem“. Co to znamená „racionálně“? A co znamená „náročnější zákrok“? Případně soud omezí svéprávnost člověka tak, že není způsobilý uzavírat neběžné smlouvy. A které smlouvy jsou neběžné? Takto formulované výroky lze označit za vágní a tudíž i nezákonné.

POZOR:

Vágní výroky kritizoval Nejvyšší soud ve svém rozsudku sp. zn. 30 Cdo 1144/2013 ze dne 30. 5. 2013, ve kterém poukázal na nesprávný výrok soudu o omezení svéprávnosti a uvedl, že „nelze přehlédnout, že samotný výrok napadeného výroku užitím neurčitých formulací „kromě běžných záležitostí“, resp. „*léčení méně závažných běžných onemocnění*“, *nesplňuje požadavek ustanovení § 155 odst. 1 o.s.ř. na jeho přesnost, určitost a srozumitelnost, a tím na jeho materiální vykonatelnost*“. Setká-li se poskytovatel s vágním výrokem, je na místě podání odvolání.

Na jak dlouho lze člověka omezit ve svéprávnosti?

Omezení svéprávnosti může soud stanovit na maximální dobu 3 let. Uplynutím tříleté doby právní účinky omezení zanikají. Zahájí-li se však v této době řízení o prodloužení doby omezení, trvají právní účinky původního rozhodnutí až do vydání nového rozhodnutí, nejdéle však jeden rok (§ 59 OZ). Omezení svéprávnost lze samozřejmě i na kratší časový úsek, například šest měsíců nebo jeden rok.

POZOR:

Jak jsme uvedli výše, doporučujeme hlídat si tzv. právní moc rozsudku o omezení svéprávnosti. Toto by měl hlídat jak opatrovník, tak i sociální pracovník. Po doručení rozsudku, pokud není podáno odvolání, počkejte 15 dnů a pak na soudě požádejte o vyznačení doložky právní moci. Jde o razítko, kde bude datum právní moci. Od toho data počítejte tři roky, resp. jinou lhůtu, pokud soud rozsudek omezil v čase na dobu kratší. Před koncem tříleté lhůty, tak dva až tři měsíce, pokud se domníváte, že je na místě, aby omezení svéprávnosti trvalo, se sami obraťte na opatrovnický soud s návrhem na úpravu svéprávnosti. Vzor najdete v příloze.

Důležitá je možnost soudu rozhodnout o omezení na kratší dobu, než jsou tři roky. Toto lze využít i z hlediska poskytovatele, resp. z hlediska individuálního plánování. Tak například, když víte, že klient právě prochází nácvikem hospodaření s penězi, toto zvládá sám a postupně navyšujete částku a přidáváte komplikovanější rozhodování, lze soudu navrhnout omezení nastavit například na období 1 roku a po této době případně upravit podle aktuální situace anebo zcela vrátit svéprávnost, či využít některou z alternativ. Vždy bude záležet na aktuální situaci.

Co, když hrozí nějaká újma člověku, který je plně svéprávný a ještě není v právní moci rozsudek o omezení svéprávnosti?

Může se stát, že bude podán návrh na omezení svéprávnosti, ale než soud rozhodne, což může trvat i dlouhé měsíce, je nutné řešit např. správu majetku, protože hrozí újma. Proto nový zákoník upravil, že pokud je to v průběhu řízení o omezení svéprávnosti nutné, může soud svěřit třetí osobě provedení určitých jednotlivých právních jednání nebo správu majetku, aby se zabránilo závažné újmě (§ 58 NOZ). Podmínka hrozby závažné, nikoli jakékoli újmy vychází z toho, že do svobody rozhodování posuzované osoby je třeba zasahovat co nejméně. Může se tak například stát v situaci, kdy je třeba provést určité zajišťovací práce na nemovitosti či uschovat movitou věc, aby nedošlo k jejímu znehodnocení, nebo v případě, kdy posuzovaný zdědil značný majetek, který bude nutno spravovat. Nastane-li taková situace, doporučujeme okamžitě o tom informovat soud, případně požádat o určení třetí osoby už na začátku řízení.

POZOR:

V tomto případě nemusí být poskytovatel zároveň navrhovatelem. Postačit by měl i méně formální podnět k ustanovení třetí osoby podle § 58 NOZ. Takový podnět je potřebné zdůvodnit, tj. napsat, proč je nutné, aby člověk měl ustanovenou třetí osobu do doby, než bude pravomocně skončeno řízení o svéprávnosti.

Může člověk s omezenou svéprávností samostatně právně jednat?

V minulosti platilo, že kdo byl zbaven způsobilosti, byl tzv. právně mrtvý. Jinými slovy, podle zákona nemohl vůbec jednat, a to ani v takových záležitostech jako je např. nákup rohlíku, nebo přeprava městskou hromadnou dopravou. Nový občanský zákoník naproti tomu upravuje, že rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezabavuje osobu práva samostatně jednat v běžných záležitostech každodenního života (§ 64 NOZ).

To v praxi znamená například to, že osoba omezená ve svéprávnosti si bez ohledu na rozsah omezení může jít do obchodu koupit pečivo, noviny a podobné věci každodenní potřeby, stejně jako je způsobilá si kupříkladu koupit jízdenku v autobuse, využívat poštovní služby, uspokojovat běžné kulturní a společenské potřeby atd. Běžnost je v tomto smyslu těžké definovat, protože u každého může být jiná. Doporučujeme vycházet z pravidla zdravého rozumu. Způsobilost člověka omezeného ve svéprávnosti k samostatnému jednání v běžných záležitostech by měl soud brát v potaz při stanovení výše částky, s níž může osoba omezená ve svéprávnosti nakládat.

POZOR:

Pro poskytovatele to znamená, že není potřebné s opatrovníkem řešit otázku peněz, které zůstávají uživateli na úhradu každodenních potřeb, protože to bude v zásadě částka, se kterou může hospodařit sám, resp. s podporou služby bez ohledu na rozsudek o omezení svéprávnosti.

Za druhé, i když soud v rozsudku o omezení svéprávnosti vymezí rozsah tohoto omezení, např. člověk není schopen kupovat věci hodnoty vyšší než 2 000 Kč, automaticky to ještě neznamená, že když koupí televizi za 5 000 Kč, musí ji vrátit. Tady je nutné vždy zohledňovat, jestli mu to působí újmu (§ 65 odst. 1 NOZ). Existenci újmy hodnotíme subjektivně, tedy ve vztahu ke konkrétní osobě. Pokud mu takový nákup vůbec žádnou újmu nezpůsobil, protože např. na vkladní knížce má 150 000 Kč, tak jeho právní jednání má stejné účinky, jako by bylo platné. Spíše je v tomto případě namístě zvážit otázku, zda nepožádat opatrovnícký soud, aby zrevidoval rozsudek o omezení svéprávnosti. Zákon rovněž umožňuje, aby opatrovník i dodatečně schválil opatrovancovo právní jednání (§ 65 odst. 2 NOZ). Jinými slovy, opatrovník klidně může nákup televize schválit i dodatečně. Samozřejmě nemusí jít jenom o nákup televize.

POZOR:

V praxi toto může například znamenat, že uživatel s nízkou mírou podpory si může i sám a platně uzavřít novou smlouvu o poskytování sociálních služeb, například chráněné bydlení. Toho lze využít například v případech, kdy z nějakého důvodu je opatrovník nečinný, resp. nepostupuje v zájmu opatrovance, případně jeho představy o životě opatrovance neodpovídají schopnostem opatrovance a opatrovanec zároveň nové smlouvě porozumí. Rozsah omezení ve svéprávnosti, případně to, že ještě nemá uživatel nový rozsudek o omezení ve svéprávnosti, nehraje roli.

Příkladem jednání, které naopak újmu působí, může být například koupě spotřebiče, přestože osoba již jeden funkční má a další nepotřebuje. V takovém případě pak může opatrovanec nebo jeho opatrovník namítat neplatnost daného právního jednání a požadovat vrácení poskytnutého plnění.

IV. OPATROVNICTVÍ BEZ OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI

Podle nového občanského zákoníku může soud jmenovat opatrovníka člověku i bez toho, aby ho omezil ve svéprávnosti. Slovy zákona, člověku, jemuž působí zdravotní stav při správě jeho jmění nebo při hájení jeho práv obtíže, jmenuje soud na jeho návrh opatrovníka a ve shodě s takovým návrhem určí opatrovníkovi rozsah působnosti. Na návrh opatrovance soud opatrovníka také odvolá (§ 469 NOZ). Toto tzv. návrhové opatrovnictví by mělo mířit především na situace, kdy není obava, že by osobě vznikla újma jeho aktivním jednáním, ale spíše opomenutím některé úkony učinit (např. žádost o sociální dávky). Zdravotní obtíže osoby, která žádá o ustanovení opatrovníka, nedosahují takové intenzity, poněvadž jí umožňují podat tento návrh.

POZOR:

Platí, že tento návrh musí soudu podat samotný člověk, který má mít opatrovníka. Řízení by mělo být rychlé a flexibilní, bez nějakého rozsáhlého dokazování. Soud je vázán podaným návrhem v tom smyslu, že nesmí žádným způsobem modifikovat navrhovaný rozsah opatrovnictví. Nicméně soud může dospět k závěru, že navrhovaný rozsah není způsobilý zajistit dostatečnou ochranu zájmů opatrovance. V takovém případě návrh zamítne a sám zahájí řízení o omezení svéprávnosti a jmenování opatrovníka, popř. učiní jiné vhodné opatření.

Je ke jmenování opatrovníka bez omezení vždy třeba návrh člověka, kterému má být opatrovník jmenován?

Důležitou otázkou, která se k institutu opatrovníka bez omezení váže, je to, zda k tomu, aby člověku byl jmenován opatrovník, aniž by nutně musela být omezena jeho svéprávnost, lze skutečně přistoupit pouze na základě návrhu tohoto člověka.

I s ohledem na podmínky pro omezení svéprávnosti, jak byly popsány výše, je zřejmé, že nikoli. Opatrovník bez omezení může být velmi vhodnou alternativou právě v případech, kdy si člověk fakticky nezvládá spravovat mnoho záležitostí sám, případně si sám nezvládá spravovat žádné záležitosti (jedná se o klienta s vysokou mírou podpory), avšak závažná újma mu nehrozí v důsledku toho, že by byl plně svéprávný, ale právě v důsledku toho, že by neměl člověka, který by mohl v těchto záležitostech jednat za něj.

V těchto případech tedy nejsou splněny podmínky pro omezení svéprávnosti, zejména reálná hrozba vzniku závažné újmy a nemožnost užití mírnějšího opatření. Vhodným mírnějším opatřením je přitom právě institut opatrovníka bez omezení, avšak člověk sám není schopen podat návrh na jeho jmenování, jak to vyžaduje § 469 NOZ. Je proto třeba vyjít nejen z § 469 NOZ, ale současně též z § 465 NOZ, v souladu s nímž soud jmenuje opatrovníka mj. člověku, jemuž jeho zdravotní stav působí obtíže při správě jmění nebo hájení práv, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů, a to i bez návrhu.

POZOR:

Lze tedy uzavřít, že i v případech klientů s vysokou mírou podpory, kteří nejsou sami schopni podat návrh na jmenování opatrovníka, avšak nejsou u nich splněny podmínky pro omezení svéprávnosti, lze institut opatrovníka bez omezení využít. Je ale nutné spojit ustanovení § 469 NOZ a § 465 NOZ.

Jaké jsou povinnosti opatrovníka?

Je nutné zdůraznit, že opatrovník bez omezení má z hlediska svých povinností stejné postavení jako jakýkoli jiný opatrovník, tedy i opatrovník, který je člověku jmenován při omezení svéprávnosti.

Specificky jsou vymezeny povinnosti pouze pro případ, že člověk sám podává návrh na jmenování opatrovníka. V těchto případech, a právě i z důvodu předpokladu, že tento člověk bude při správě svých právních záležitostí potřebovat spíše nižší podporu a pomoc ze strany opatrovníka zákon stanoví, že opatrovník by měl jednat zpravidla společně s člověkem, kterého zastupuje. V případě, že jedná samostatně, musí postupovat v souladu s vůlí člověka. Nelze-li v těchto případech vůli člověka zjistit, je povinen se s návrhem obrátit na soud, který rozhodne.

Kdo může být opatrovníkem?

Je vhodné zdůraznit, že se při výběru osoby opatrovníka bude postupovat stejným způsobem, jako v případě jmenování opatrovníka při omezení svéprávnosti (viz níže). Opatrovníkem bez omezení svéprávnosti může být i veřejný opatrovník, tedy i obec. Zařízení ani zaměstnanec zařízení nesmí být opatrovníkem kvůli střetu zájmu, a to, ani kdyby si to uživatel přál.

V. NÁPOMOC PŘI ROZHODOVÁNÍ

Smlouva o nápomoci je nový právní institut, který nový občanský zákoník zavádí. Jde o nástroj, který odráží tzv. teorii podporovaného rozhodování. Podporované rozhodování stojí v protikladu k opatrovnickví tak, jak bylo chápáno tradičně, které vycházelo především z tzv. modelu náhradního rozhodování – za člověka rozhodoval opatrovník, přičemž vůle a názor člověka byly až druhotné.

Smysl podpory lze zjednodušeně vymezit tak, že člověk si zvolí podpůrce, který mu pomáhá se rozhodovat. Je třeba zdůraznit, že podpůrce nikdy nerozhoduje za člověka s postižením ani není oprávněn jednat samostatně. K samostatnému jednání za člověka by potřeboval plnou moc jako kdokoli jiný. Je tedy třeba odlišovat podpůrce od opatrovníka a zmocněnce. Podpůrce člověku pouze asistuje a pomáhá, avšak konečné rozhodnutí činí člověk sám. Při nápomoci při rozhodování tak nedochází k omezení svéprávnosti člověka a člověk si zajišťuje všechny své záležitosti sám, právě s institucionalizovanou podporou svého podpůrce.

Jak podporované rozhodování upravuje zákon?

Základem podporovaného rozhodování je smlouva. Slovy zákona, potřebuje-li člověk nápomoc při rozhodování, protože mu v tom **duševní porucha** působí obtíže, třebaže nemusí být omezen ve svéprávnosti, může si s podpůrcem ujednat poskytování podpory (§ 45 NOZ). Podpůrce s podporovaným tedy uzavřou smlouvu o nápomoci, kde si určí rozsah podpory.

Jak by měla smlouva o nápomoci vypadat?

Smlouvu o nápomoci není třeba komplikovat, lze ji upravit i velmi jednoduše a obecně. Smlouvou se podpůrce zavazuje podporovanému, že bude s jeho souhlasem přítomen při jeho právních jednáních, že mu zajistí potřebné údaje a sdělení a že mu bude nápomocen radami (§ 46 odst. 1 NOZ). Je potřebné označit podpůrce a podporovaného, přičemž si lze určit, že podporovaný bude mít více podpůrců, např. oba rodiče a kamaráda. Ve smlouvě mohou být vymezena právní jednání, při kterých bude podpůrce podporovanému asistovat (např. při vyřizování sociálních dávek, důchodu, při stavebním řízení, při jednání s bankou atd.). Jestliže takové vymezení chybí, platí, že se nápomoc vztahuje na všechna právní jednání.

Smlouvu o nápomoci musí schválit soud a nabývá účinnosti dnem jejího schválení. V případě, že smlouva nebyla uzavřena v písemné formě, musí strany projevít svou vůli smlouvu uzavřít před soudem. Soud smlouvu neschválí, odporují-li zájmy podpůrce zájmům podporovaného (§ 46 odst. 2 NOZ). To je jediná kontrola ze strany soudu.

POZOR:

I když platí, že není-li smlouva uzavřena v písemné formě, postačí, že strany projeví vůli uzavřít smlouvu před soudem, doporučujeme si smlouvu raději připravit v klidu předem a písemně a pak se obrátit na soud už s písemnou smlouvou, kterou soud schválí.

Jaká jsou oprávnění a povinnosti podpůrce?

Práva a povinnosti podpůrce jsou obsažena v § 47 NOZ. Podpůrce předně nesmí ohrozit zájmy podporovaného nevhodným ovlivňováním. Nesmí jej tak např. nutit k uzavření nevýhodné smlouvy, k odstěhování se do pobytového zařízení sociálních služeb apod. Podpůrce se též nesmí na úkor podporovaného bezdůvodně obohatit. Při plnění svých povinností postupuje podpůrce v souladu s rozhodnutími podporovaného. To plyne ze samotné podstaty asistovaného rozhodování, kdy relevantní je vůle podporovaného, podpůrce nemůže rozhodnout za něj.

Pokud podporovaný právně jedná v písemné formě, může podpůrce připojit svůj podpis s uvedením své funkce, popřípadě i s údajem o podpoře, kterou podporovanému poskytl (§ 47 odst. 2 NOZ). Tento podpis samozřejmě nemůže nahradit podpis podporovaného. Podpis podpůrce může mít význam pro jeho případnou odpovědnost za škodu, kterou podporovanému způsobil. Není vyloučeno, aby podpůrce na listině vyjádřil námitky proti danému právnímu jednání, pro které podporovanému právní jednání nedoporučil. Jinak by se totiž pro účely případného soudního řízení o náhradu škody mělo za to, že s právním jednáním podporovaného souhlasil. Podpis podpůrce může hrát roli i v řízení o jeho odvolání při posuzování otázky, zda podpůrce závažně porušil své povinnosti. V neposlední řadě má podpis význam i pro druhou smluvní stranu (např. banku), která může více spoléhat na to, že nebudou dány důvody pro neplatnost právního jednání z důvodu duševní poruchy podporovaného.

POZOR:

Je na místě např. banku upozornit na to, že je tam podpůrce a že bude podporovaného podporovat. To znamená mimo jiné, že podpůrce musí v bance respektovat a že může společně s podporovaným promyslet např. nevhodnější bankovní produkt, poradit mu. Role podpůrce se může následně odrazit ve smlouvě, kde bude uvedeno, že podpůrce vystupoval jako podpůrce a může se na smlouvu i spolupodepsat.

Může podpůrce chránit zájmu člověka ještě jinak než pouhou nápomocí při rozhodování?

Pro zajištění ochrany člověka s postižením, kterému je poskytována pouze nápomoc při rozhodování, je důležitou zárukou též oprávnění podpůrce namítat neplatnost právního jednání (§ 47 odst. 2 NOZ).

Tento postup bude využitelný zejména v případech, kdy podporovaný jednal bez nápomoci. Pokud například podporovaný uzavře nevýhodnou smlouvu s nějakou společností a jednal přitom v duševní poruše, tj. neporozuměl následkům smlouvy, může podpůrce namítnout neplatnost této smlouvy.

Neplatnost se namítá jednostranným právním jednáním, které musí vyjadřovat skutečnost, že jde o námitku neplatnosti a označit důvody, pro které je neplatnost namítána. Je tedy potřebné adresovat druhé smluvní straně dopis, uvést že se namítá neplatnost konkrétní smlouvy a jako důvod zmínit např. duševní poruchu podporovaného přítomnou v době uzavření smlouvy nebo zneužití tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti podporovaného druhou smluvní stranou (§ 1796 NOZ). Tento dopis může ze zákona druhé straně adresovat podpůrce, nicméně z praxe se nám ukazuje, že tak může úspěšně učinit i sociální pracovník, a to i když člověk nemá smlouvu o nápomoci.

Může mít člověk více podpůrců?

Nový občanský zákoník připouští, aby člověk měl libovolný počet podpůrců (§ 45 NOZ). Člověk si tak může např. zvolit jako podpůrce osobu blízkou, která mu bude pomáhat s nákupem, a současně sociálního pracovníka, který mu bude asistovat při jednání s úřady. Není ani vyloučeno, aby více podpůrců poskytovalo podporovanému nápomoc ve stejných záležitostech.

Jak může dojít k ukončení nápomoci?

K ukončení nápomoci dochází rozhodnutím soudu, kterým je podpůrce odvolán (§ 48 NOZ). Soud tak učiní v případě, že podporovaný nebo podpůrce nechtějí v nápomoci nadále pokračovat a jeden z nich podá návrh na odvolání podpůrce soudu. Důvodem může být zhoršení vztahu mezi podpůrcem a podporovaným, špatný zdravotní stav podpůrce, který již nebude schopen náležitě podpořit, ale také třeba zlepšení zdravotního stavu podporovaného, který již podpůrce nebude potřebovat. Soud musí takovému návrhu vyhovět, jelikož nápomoc je založena na dobrovolnosti.

Soud podpůrce odvolá i v případě, že podpůrce závažně poruší své povinnosti. Pouze v této situaci lze podpůrce odvolat i bez návrhu. K tomuto odvolání tak může dát kdokoli podnět (např. poskytovatel sociálních služeb). Mezi příklady závažného porušení povinností podpůrce můžeme zařadit neprojevení zájmu o podporovaného a z toho plynoucí neplnění smlouvy o nápomoci, nevhodné ovlivňování podporovaného, uzavření smlouvy s podporovaným, z níž bude podpůrce těžit na jeho úkor atd.

Dále k ukončení nápomoci dojde i výpovědí smlouvy jedné ze stran. Možnost vypovědět smlouvu by měla být ve smlouvě výslovně upravena.

Lze podpůrce kontrolovat?

Ano, smlouva o nápomoci je smlouva, která umožňuje stranám si upravit samostatně i systém kontroly, například zavedením pozice „kontrolora“. Tímto kontrolorem může být někdo z rodiny, kdo není zároveň podpůrce, případně, pokud vykonává nápomoc poskytovatel, tak vedoucí zaměstnanec nebo kolektivní orgán poskytovatele. Kontrola by měla být ve smlouvě detailněji upravena, zejména kdo a kdy jí vykonává, kdy se může podporovaný a podpůrce obrátit na kontrolora a co může kontrolor udělat (například obrátí se na soud a požádá o odvolání podpůrce). Kromě funkce kontrolora lze upravit i tzv. deník podpory, což bude záznamový dokument o poskytnuté podpoře. Kontrolor může kontrolovat podpůrce i díky tomuto deníku. Musíme zdůraznit, že kontrola je na svobodném rozhodnutí účastníků smlouvy a zákon jí nevyžaduje. Kontrolu rozhodně doporučujeme v případě, kdy podporu vykonává poskytovatel nebo zaměstnanec poskytovatele.

Může nápomoc vykonávat i poskytovatel, resp. zaměstnanci poskytovatele?

Tato otázka je sporná, my se domníváme, že ano, ale je nutné si interními dokumenty upravit případný střet zájmů. V zásadě se nabízejí v tomto případě dvě možnosti, kdy nápomoc bude vykonávat organizace – právnická osoba a ta si interně upraví, kdo následně bude nápomoc v běžném životě i realizovat. Druhá možnost je, že podpůrci se stanou přímo ve smlouvě uvedení zaměstnanci, resp. zaměstnanec. V obou případech doporučujeme si nastavit kontrolu výkonu nápomoci, a to jak ve smlouvě samotné, tak v interních dokumentech poskytovatele služby.

VI. ZASTOUPENÍ ČLEMEM DOMÁCNOSTI

Další alternativa k omezení svéprávnosti je zastoupení členem domácnosti, které se trochu podobá plné moci, avšak má hodně společného i s opatrovnictvím. Podstatný rozdíl oproti plné moci je, že o tomto zastoupení rozhoduje soud. Oproti opatrovnictví se zase zastoupení členem domácnosti liší omezeným okruhem osob, mezi nimiž může vznikat, jakož i rozsahem oprávnění zástupce.

Jaké jsou podmínky vzniku zastoupení členem domácnosti?

Zákonnými podmínkami pro vznik zastoupení členem domácnosti jsou (§ 49 a 50 NOZ):

1. duševní porucha, která brání člověku samostatně právně jednat,
2. zletilost člověka,
3. absence jiného zástupce,
4. existence příbuzného nebo osoby, která s člověkem žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň 3 roky,
5. uzavření dohody o zastoupení mezi člověkem a osobou uvedenou v bodě 4 a
6. schválení této dohody soudem.

❖ **Člověku brání duševní porucha samostatně právně jednat**

V tomto znaku můžeme spatřovat zásadní odlišnost od nápomoci při rozhodování, kde duševní porucha „pouze“ působí obtíže při rozhodování, zde může úplně bránit samostatnému právnímu jednání – je tedy závažnější. Jinými slovy, zastoupení členem domácnosti lze rozhodně využít i v těch případech, kdy nebude stačit pouze podpora druhé osoby, ale člověk bude potřebovat, aby měl někoho, kdo může případně jednat i za něj. Cílová skupina jsou tak i osoby s vysokou mírou podpory.

❖ **Člověk je zletilý**

Zletilosti se nabývá dosažením osmnáctého roku věku (§ 30 odst. 1 NOZ). Pojem zletilosti je třeba odlišovat od svéprávnosti. Dosažení zletilosti je jen jedním ze způsobů, jak lze nabýt plné svéprávnosti, tj. způsobilosti právně jednat.

❖ **Člověk nemá jiného zástupce**

Zastoupení členem domácnosti nebude možné v těch oblastech, pro něž byl člověku jmenován opatrovník, ať již v souvislosti s omezením svéprávnosti, nebo i bez takového omezení (jmenování opatrovníka bez omezení svéprávnosti). Zákonnou formulaci, že zastoupení členem domácnosti zaniká, pokud je jmenován opatrovník (§ 54 odst. 1 NOZ), je totiž třeba vykládat tak, že zastoupení zanikne pouze v těch oblastech, kde by se kompetence zástupce překrývaly s kompetencemi opatrovníka.

POZOR:

Neznamená to, že by bylo vyloučeno, aby jeden člověk měl zároveň zástupce z členů domácnosti a opatrovníka. Jak příklad lze uvést situaci, kdy je člověk běžně zastoupen zástupcem z členů domácnosti, ale v danou chvíli potřebuje zařídit záležitost, která nespadá do zákonem vymezených kompetencí zástupce. Soud tak takovému člověku jmenuje opatrovníka pouze pro danou konkrétní záležitost. Bylo by nesmyslné, aby v takovém případě z důvodu jmenování opatrovníka zaniklo i zastoupení členem domácnosti, které slouží k zajištění dalších potřeb člověka v rozsahu obvyklých záležitostí (viz níže).

Pokud člověk uzavře smlouvu o nápomoci (tj. bude mít podpůrce), nebo udělí plnou moc, zanikne zastoupení členem domácnosti v těch oblastech, na něž se nápomoc při rozhodování nebo plná moc vztahují (§ 54 odst. z NOZ). Z praktického hlediska je tedy zřejmé, že zastoupení členem domácnosti lze kombinovat s ostatními nástroji.

❖ Osoba zástupce z členů domácnosti

Již ze samotného názvu tohoto alternativního opatření k omezení svéprávnosti vyplývá, že okruh osob, které se mohou stát zástupci z členů domácnosti, je zákonem omezen. V podstatě lze rozlišit dvě kategorie těchto osob:

- a) příbuzní člověka, tj. potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, u nichž se nevyžaduje, aby se zastoupeným člověkem sdílely společnou domácnost (stačí příbuzenský vztah)
- b) nepříbuzné osoby, které však musí splňovat podmínku, že se zastoupeným člověkem žily před vznikem zastoupení ve společné domácnosti po dobu min. tří let. Společnou domácností se přitom nemyslí pouze to, že osoby žijí ve stejném domě či bytě, tak říkajíc vedle sebe. Definičním znakem domácnosti je skutečnost, že osoby společně domácnost vedou a společně hospodají. Typicky se bude jednat např. o druha a družku, nebo o druha rodiče (macecha, otčím) či dítěte (zeť, snacha).

❖ Uzavření dohody mezi člověkem a zástupcem z členů domácnosti

K zastoupení členem domácnosti není nutné uzavření písemné smlouvy, postup je méně formální. Vznik zastoupení členem domácnosti je však stále vázán na dohodu obou stran, tato dohoda však může být pouze ústní.

Zákon vyžaduje, aby zástupce dal zastoupenému na vědomí, že ho bude zastupovat, a srozumitelně mu vysvětlil povahu a následky zastoupení. Musí tak učinit takovým způsobem, aby byl zastoupený s to pochopit podstatu, lze-li to rozumně požadovat. V případě velmi vysoké míry podpory toto nebude možné, nicméně to neznamená, že zastoupení nevznikne. Zastoupený má právo zastoupení odmítnout, potom zastoupení nevzniká. K odmítnutí stačí, aby osoba měla schopnost toto odmítnutí projevit (§ 49 odst. z NOZ). I když u zastoupení mluvíme o dohodě, nejde o formální dohodu ve smyslu smlouvy. Podstatou spíše je, že zastoupený, např. i člověk s vysokou mírou podpory (s těžším postižením), neprojeví nesouhlas. To je podstata oné dohody, kdy je důležitý spíše nedostatek odmítnutí ze strany zastoupeného.

POZOR:

Jelikož zákon váže vznik zastoupení členem domácnosti na souhlas, resp. absenci nesouhlasu zastupovaného člověka s tím, že by ho člen domácnosti zastupoval, je nezbytné, aby tato alternativa byla využívána pouze u osob, u nichž je v potřebné míře zachována vůle, tj. schopnost projevit souhlas, či nesouhlas.

Jelikož trvání zastoupení členem domácnosti je vázáno na schopnost člověka zastoupení odvolat, nebude tato alternativa vhodná např. u seniorů, kteří trpí demencí nebo Alzheimerovou chorobou a u nichž v důsledku této diagnózy existuje špatná prognóza ohledně zachování jejich vůle. Pro tyto osoby bude daleko vhodnější využít např. alternativu opatrovníka bez omezení (viz níže).

❖ Schválení dohody o zastoupení členem domácnosti soudem

Podobně jako u nápomoci při rozhodování (podpůrce) se i v případě dohody o zastoupení členem domácnosti vyžaduje schválení ze strany soudu (§ 50 NOZ). Je proto nutné požádat soud o schválení zastoupení.

K podání návrhu na schválení by měl zástupce přistoupit až poté, kdy zastoupenému dal na vědomí, že jej bude zastupovat, srozumitelně mu vysvětlil povahu a následky zastoupení a zastoupený jej neodmítl. Soud před vydáním rozhodnutí vyvine potřebné úsilí, aby zjistil názor zastoupeného, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si zastoupený zvolí. Soud tak může navštívit budoucího zastoupeného u něho doma nebo v zařízení, kde bydlí, může si předvolat zástupce a zjistit okolnosti, proč zastoupení vzniká.

Jaké jsou povinnosti zástupce z členů domácnosti?

Podle § 51 NOZ je zástupce povinen dbát o ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv i o to, aby způsob jeho života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním představám a přáním zastoupeného.

Naposled zmíněná povinnost by mohla být vykládána tak, že čím lépe bude zastoupený schopen posoudit a zhodnotit rizika svého rozhodnutí, tím více by měl zástupce respektovat jeho přání. A platí to i naopak. Přání či představy zastoupeného bude možné nerespektovat např. za situace, kdy by hrozila vysoká škoda, tehdy, jsou-li přání zastoupeného s ohledem na jeho majetkové poměry nereálné nebo jde-li o přání fantaskní.

Jaký je rozsah oprávnění zástupce z členů domácnosti?

Zastoupení se vztahuje pouze na obvyklé záležitosti, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného (§ 52 odst. 1 NOZ). Druhá věta souvětí napovídá, že pojem obvyklé záležitosti bude třeba vykládat vždy individuálně, tj. s ohledem na poměry konkrétní osoby. Uzavření stejné smlouvy tak může v jednom případě spadat pod obvyklé záležitosti, v jiném případě nikoli, např. vzhledem k měsíčnímu příjmu zastoupeného. Typicky ale budou obvyklé záležitosti zahrnovat pravidelné nákupy a platby, zastoupení v řízení o žádostech o přiznání dávek, placení inkasa, pojistného, daní, přebírání pošty, uzavírání smluv o sociálních

službách (kloníme se k názoru, že i pobytových služeb), zajišťování pravidelných návštěv u lékaře apod.

POZOR:

Jak zmíněno, obvyklost určité záležitosti bude odvislá od konkrétní situace konkrétního člověka. Zcela jistě pod pojem obvyklé záležitosti nepodřadíme např. prodej nemovitosti zastoupeného, koupi automobilu atd. V těchto záležitostech zástupce jednat nemůže; bude proto zřejmě třeba ustanovit opatrovníka ad hoc, a to pouze pro konkrétní jednorázovou záležitost (např. uzavření smlouvy o prodeji nemovitosti). Zastoupení členem domácnosti v obvyklých věcech by přitom mělo trvat i nadále.

Na obstarávání obvyklých záležitostí je navázáno i nakládání s příjmy zastoupeného – zástupce může nakládat s příjmy zastoupeného (např. invalidní důchod a příspěvek na péči) v rozsahu potřebném pro obstarání obvyklých záležitostí, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného (§ 52 odst. 2 NOZ). Speciální úprava se pak vztahuje k nakládání s peněžními prostředky na účtu zastoupeného, s nimiž zástupce může nakládat pouze v rozsahu nepřesahujícím měsíčně výši životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu. To je v současné době ve výši 3 410 Kč.

POZOR:

Chodí-li invalidní důchod nebo příspěvek na péči na účet zastoupeného, vztahuje se na nakládání s těmito prostředky pravidlo o příjmech a tedy i pravidlo o obvyklosti. Určitě tak může zástupce zaplatit z účtu nájem, inkaso, platby za úhrady ve službě, apod. a neobávat se přitom pravidla limitu ve výši životního minima. Jde totiž o zajištění základních potřeb zastoupeného. Pravidlo o limitu 3 410 Kč bychom pak uplatnili nad rámec obvyklosti, např. chceme-li zastoupenému koupit dražší oblečení nebo elektroniku a týkalo se např. úspor na účtu.

Zástupce je obecně povinen pečovat o zdravotní stav zastoupeného, nicméně není oprávněn udělit souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity člověka s trvalými následky. To kupříkladu znamená, že zástupce nemůže vydat souhlas s lékařskými úkony, které by znamenaly či potenciálně mohly znamenat pro zastoupeného trvalé následky, např. určitá operace.

Může mít zastoupený více zástupců?

Zákon umožňuje – stejně jako v případě nápomoci při rozhodování – aby měl zastoupený více zástupců. Má-li zastoupený více zástupců, postačí, pokud jedná jeden z nich. Jedná-li však vůči další osobě více zástupců společně a odporují-li si, nepřihlízí se k projevu žádného z nich a zastoupenému nevzniknou z takového jednání žádné závazky (§ 53 NOZ). Lze doporučit, aby se zástupci vždy dohodli mezi sebou na určitých pravidlech, např. jeden zástupce provádí měsíční platby, druhý nakupuje jídlo a věci běžné potřeby.

POZOR:

Pokud zástupci takto rozdělené kompetence nemají a na určité záležitosti, kterou je potřeba vyřešit, se nedohodnou, bude nutné jmenovat opatrovníka podle § 465 odst. 1 NOZ, a to pouze pro danou konkrétní věc.

Kdy zaniká zastoupení členem domácnosti?

Zastoupení není časově omezeno. Celkově je mnohem méně formální než opatrovnictví. Zastoupení zaniká těmito způsoby:

1. Zástupce se zastoupení vzdá nebo zastoupený odmítne, aby ho zástupce dále zastupoval (§ 54 odst. 1 NOZ). Opět se vychází z toho, že nelze nikoho nutit, aby v tomto právním vztahu setrval. Zástupce není povinen vzdání se zastoupení oznamovat soudu, ten o něm nerozhoduje. Nicméně takové oznámení by jistě bylo v zájmu ochrany zastoupeného. U zastoupeného postačí schopnost projevit vůči zástupci přání, aby zastoupení již netrvalo.
2. Zastoupení rovněž zaniká, pokud soud jmenuje zastoupenému opatrovníka. Jak již bylo výše uvedeno, k zániku zastoupení však dochází pouze v rozsahu, v němž se kompetence zástupce překrývají s kompetencemi opatrovníka. Např. v případě, kdy dojde pouze k jmenování opatrovníka pro vyřízení určité jednorázové záležitosti (např. takové, která není obvyklou a nemůže ji tudíž učinit zástupce), se lze domnívat, že zástupce může dále v obvyklých záležitostech jednat.
3. Zastoupení dále zaniká, pokud zástupce odvolá soud. Pro zkoumání, zdali je toto na místě postačí, aby soud obdržel podnět. Podnět může podat kdokoliv.
4. Ve vztahu ke smlouvě o nápomoci platí, že je-li uzavřena smlouva o nápomoci při rozhodování, zanikne zastoupení účinností smlouvy v rozsahu, v jakém je zastoupený způsobilý právně jednat (§ 54 odst. 2 NOZ). Zastoupení členem domácnosti a nápomoc při rozhodování tak mohou existovat vedle sebe. Zastoupení se pak bude vztahovat na ty obvyklé záležitosti, v nichž zastoupený není schopen samostatně právně jednat (např. jednání s úřady), kdežto nápomoc při rozhodování se uplatní ve věcech, v nichž je člověk způsobilý se rozhodnout, byť s podporou (např. nakládání se svými příjmy). Zástupce a podpůrce dokonce může být jedna a tatáž osoba. Pak je nutno odlišit ta právní jednání, která činí zástupce jménem zastoupeného, a právní jednání, která činí člověk sám za asistence podpůrce.

VII. PŘEDBĚŽNÉ PROHLÁŠENÍ

Nový občanský zákoník kromě přesnějšího zakotvení podmínek pro omezení svéprávnosti a zakotvení alternativ k omezení svéprávnosti přináší rovněž právní nástroj plánování budoucnosti člověka pro období, kdy pozbyde schopnost o svých záležitostech rozhodovat sám, např. v důsledku stáří, nemoci apod. Tzv. předběžné prohlášení umožňuje člověku projeviti vůli, aby byly v budoucnu jeho záležitosti spravovány určitým způsobem, nebo aby je spravovala určitá osoba, nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem. Ve své podstatě jde o závěť v průběhu života. Předběžné prohlášení je založeno na respektu k vůli člověka, která byla projevena ještě v době, kdy byl schopen samostatného rozhodování.

Jakým způsobem lze předběžné prohlášení pořádit?

Vzhledem k významu předběžného prohlášení klade nový občanský zákoník poměrně přísné požadavky na jeho formu. Předběžné prohlášení musí být učiněno buď veřejnou listinou, typicky notářským zápisem, podobně jako klasická závěť, či vlastní listinou opatřenou datem a potvrzenou dvěma svědky (§ 39 odst. 1 NOZ).

Svědek v prohlášení o sobě uvede údaje, podle nichž ho lze zjistit, tj. jméno, datum narození, trvalé bydliště, rodné číslo, vztah k člověku sepsujícímu prohlášení, příp. také telefonní číslo nebo email. Svědky mohou být jen osoby, které na prohlášení a jeho obsahu nemají zájem (§ 39 odst. 2 NOZ). Tuto skutečnost by měla osoba činící prohlášení důsledně zvážit při jejich výběru. Svědkem by tak neměli být např. potenciální správci, opatrovníci nebo osoby hmotně závislé na správě majetku pořizovatele. Svědkem zároveň nemohou být osoby nevidomé, neslyšící, němé nebo neznalé jazyka, v němž je prohlášení učiněno. Svědci musí prohlášení podepsat a být schopni potvrdit schopnost prohlašujícího jednat a obsah jeho prohlášení. I když to zákon výslovně nezmiňuje, svědkem by měla být pouze osoba plně svéprávná, a to právě proto, aby byla schopna potvrdit schopnost prohlašujícího jednat a obsah jeho prohlášení. Prohlášení musí být podepsáno rovněž osobou, která jej činí.

Lze však doporučit sepsání předběžného prohlášení u notáře, a to především z toho důvodu, že takto sepsané předběžné prohlášení, v němž člověk určuje osobu svého opatrovníka, bude zařazeno do neveřejného seznamu, ve kterém bude soud v případě, že u konkrétního člověka bude probíhat řízení o jmenování opatrovníka, automaticky zjišťovat, zda dotčený člověk takové předběžné prohlášení neučinil.

Co, když prohlášení činí člověk se zdravotním postižením?

Zvláštní podmínky pak platí pro situaci, kdy prohlášení činí člověk se zdravotním či jiným postižením, popřípadě člověk, který neumí číst nebo psát. Činí-li prohlášení nevidomý, nebo člověk, který neumí nebo nemůže číst nebo psát, musí jí být prohlášení nahlas přečteno svědkem, který prohlášení nepsal. Nevidomý, nebo člověk, který neumí nebo nemůže číst nebo psát, před svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli (§ 40 odst. 1 NOZ).

Činí-li prohlášení člověk se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát, musí jí být obsah listiny tlumočen takovým způsobem dorozumívání, který si zvolil, a to svědkem, který prohlášení nepsal; všichni svědci musí ovládat způsob dorozumívání, kterým je obsah listiny tlumočen, např. znakovou řeč nebo Braillovo písmo. Kdo prohlášení činí, potvrdí před svědky zvoleným způsobem dorozumívání, že listina obsahuje jeho pravou vůli (§ 40 odst. 2 NOZ).

Co může být obsahem prohlášení?

Člověk může v prohlášení projevit vůli:

1. aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem – např. jak má být naloženo s jeho majetkem (pronájem, prodej), do jakého zařízení sociálních služeb má či naopak nemá být umístěna apod.;
2. aby jeho záležitosti spravovala určitá osoba, odlišná od osoby opatrovníka (viz bod 3) – zde připadá v úvahu zástupce z členů domácnosti podle § 49 NOZ; může jít také o určení správce jmění apod.;
3. aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem. Pokud je prohlášení o určení opatrovníka učiněno ve formě veřejné listiny, tj. notářského zápisu, má notář povinnost zapsat údaje o tom, kdo prohlášení pořídil, kdo je povolán za opatrovníka a kdo veřejnou listinu sepsal, do Seznamu prohlášení o určení opatrovníka, který vede Notářská komora (§ 39 odst. 3 NOZ). Soud rozhodující v opatrovníckém řízení pak tuto informaci lehce dohledá. Naopak soukromé listiny o určení opatrovníka evidovány nejsou a hrozí tedy, že se o nich soud nedozví. Prohlášení uvedená pod bodem 1. a 2. se v seznamu neevidují.

Lze předběžné prohlášení odvolat?

Pokud již člověk na pořízeném prohlášení netrvá, popř. jej chce změnit, může tak podle § 41 odst. 1 NOZ učinit ve formě soukromé listiny potvrzené dvěma svědky (§ 39 odst. 1 NOZ) nebo ve formě veřejné listiny. Je poněkud sporné, zda lze předběžné prohlášení ve formě veřejné listiny odvolat pomocí listiny soukromé. Můžeme vycházet z § 564 NOZ, podle kterého lze obsah právního jednání změnit projevem vůle v téže nebo přísnější formě. Jinými slovy, předběžné prohlášení ve formě soukromé listiny lze odvolat soukromou i veřejnou listinou, předběžné prohlášení ve formě veřejné listiny by mělo být odvoláváno veřejnou listinou. Stejně účinky jako odvolání má také zničení listiny tím, kdo prohlášení učinil (§ 41 odst. 2 NOZ).

Kdy je prohlášení účinné?

Prohlášení nabývá účinnosti v době, kdy už není pořizovatel schopen samostatně právně jednat. Je těžké přesně určit moment, kdy bude prohlášení už účinné a bude nutné podle něj postupovat, nicméně může se jednat např. o časový bod, kdy vznikly důvody, které nakonec vedly k využití některého z opatření v oblasti svéprávnosti, jak byla popsána výše apod.

V případech pochybností, je vždy rozhodující aktuální vůle člověka se zdravotním postižením. Pokud mu jeho zdravotní stav už brání vůli projevit, je na místě prohlášení respektovat.

Zároveň platí, že zákon rozlišuje prohlášení, které se týká vlastních záležitostí a prohlášení týkající se určení toho, kdo by měl být opatrovníkem.

Týká-li se prohlášení jiné záležitosti než povolání opatrovníka a je-li účinnost prohlášení vázána na nějakou podmínku, rozhodne o splnění podmínky soud ve zvláštním řízení (§ 42 NOZ). Pokud tak např. člověk v předběžném prohlášení určí správcem majetku určitou osobu, avšak pouze za předpokladu, že tato osoba splní určitou podmínku, bude o splnění této podmínky rozhodovat soud. Lze dovodit, že osoba činící prohlášení může vázat i volbu opatrovníka na splnění určité podmínky. Soud by pak její splnění posuzoval v rámci opatrovníckého řízení jako předběžnou otázku.

Je možné prohlášení nerespektovat?

Změní-li se okolnosti zjevně tak podstatným způsobem, že člověk, který prohlášení učinil, by je za takových okolností neučinil nebo by je učinil s jiným obsahem, soud prohlášení změnit nebo zruší, pokud by jinak člověku, který prohlášení učinil, hrozila závažná újma (§ 43 NOZ). Jde o tzv. pravidlo podstatné změny okolností. Aplikuje se až tehdy, když pořizovatel již není schopen předběžné prohlášení odvolat nebo zničit, např. proto, že již propukla duševní choroba, kvůli níž předběžné prohlášení učinil.

POZOR:

Může se jednat například o situaci, kdy senior učiní prohlášení, že by rád dožil ve svém vlastním domě. Za této situace je nutné jeho prohlášení respektovat a učinit všechno proto, aby nedošlo k umístění do pobytové služby. Se zhoršením jeho zdravotního stavu může dojít k tomu, že mu bude jmenován opatrovník, jímž se stane např. jeho syn. Bude-li mít syn za to, že se změnila okolnosti podstatným způsobem, musí se obrátit na soud.

Pro poskytovatele toto má význam v tom, že by měli vědět, jestli člověk prohlášení učinil a jestli se týká předmětu poskytované služby. Doporučujeme doplnit otázku na existenci předběžného prohlášení do seznamu otázek v dotazníku, který poskytovatelé vyplňují při jednání se zájemcem o službu.

Před vydáním rozhodnutí soud vyvine potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož prohlášení rozhoduje, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si člověk zvolí (§ 43 NOZ).

Co, když má prohlášení vady?

Nedodržení požadavků na formu předběžného prohlášení činí toto jednání neplatným. Nový občanský zákoník však vychází z autonomie vůle člověka jako své základní zásady a to se odráží i v pravidle, že je-li prohlášení nebo jeho odvolání neplatné, soud k nim přihledne, není-li důvodu pochybovat o vůli toho, kdo je učinil (§ 44 NOZ). Může se tak například přiřznat účinek volbě opatrovníka, která je učiněna s určitou vadou, například je zde nedostatek svědků apod. a osoba pořizující předběžné prohlášení přitom projevuje svou skutečnou vůli.

VIII. ALGORITMUS PŘI HLEDÁNÍ NEJVHODNĚJŠÍHO OPATŘENÍ V OBLASTI SVÉPRÁVNOSTI

S ohledem na výše rozvedené podmínky pro omezení svéprávnosti, jakož i obsah jednotlivých alternativ k omezení svéprávnosti, které jsou upraveny v novém občanském zákoníku, případně jiné alternativy, lze tedy vytvořit určitý algoritmus možného postupu při hledání nejvhodnějšího řešení v oblasti svéprávnosti u konkrétního klienta.

Je třeba přistoupit k omezení svéprávnosti, anebo postačí mírnější opatření?

1. zmapování oblastí, v nichž člověku může hrozit újma;
2. určení, které z těchto oblastí lze ošetřit některým z opatření v oblasti svéprávnosti; např. Omezením svéprávnosti nelze ošetřit situaci, kdy člověku hrozí újma z toho důvodu, že se opakovaně dopouští drobných krádeží. Odpovědnost totiž se svéprávností nesouvisí a i člověk s omezenou svéprávností může být za své protiprávní jednání odpovědný.
3. určení potřeb člověka, které ze zmapovaných rizikových oblastí vyplývají; Např. nezbytnost další osoby, která by jménem člověka jednala s úřady; hospodařila s jeho příjmy od určité výše; udělila souhlas se zdravotním zákrokem v případě, že člověk není schopen dát souhlas sám, nejedná se o zákrok, k jehož provedení není třeba souhlasu, nebo o zákrok, který lze naopak provést jen s přívolením soudu.
4. určení toho, zda k uspokojení určených potřeb postačí např. pouze zajištění druhé osoby, která člověku bude pomáhat, případně jednat za něj, anebo ji lze uspokojit pouze tím, že bude omezena svéprávnost člověka:
 - a. postačí pouze pomoc a podpora ze strany druhé osoby – potřeba hledat vhodné alternativní opatření
 - b. domníváme se, že je třeba omezit svéprávnost člověka
 - i. Skutečně lze hrozící újmu označit s ohledem na schopnosti, osobnost a životní situaci člověka za reálnou?
 1. NE – nelze přistoupit k omezení
 2. ANO – Nejedná se o oblast, která je pro tyto případy ošetřena zvláštní zákonnou úpravou?
 - a. zvláštní pravidla obsahuje speciální úprava (to je případ např. u právních jednání v oblasti sociálních služeb, zejména § 91 odst. 6; zdravotních služeb, § 38 zákona o zdravotních službách, či při jednání na úřadech, kdy lze ustanovit opatrovníka jenom pro zastoupení před úřadem) – nelze přistoupit k omezení
 - b. ne (např. hospodaření s majetkem a příjmy, uzavření kupní smlouvy, smlouvy o úvěru, leasingu apod.) – v dané oblasti lze přistoupit k omezení svéprávnosti

Jaká z alternativ bude pro člověka nejvhodnější?

1. Stačí člověku pouze někdo, kdo mu bude s právními jednáními pomáhat, aniž by jednal za něj? Je pravděpodobné, že tuto pomoc bude člověk dobrovolně využívat?
 - a. ANO – nápomoc při rozhodování (podpůrce)

Pozn. Je možné, že v okruhu člověka nenajdeme vhodnou osobu, která by se mohla stát jeho podpůrcem. V takovém případě je možné, pokud člověk skutečně potřebuje pomoc druhé osoby, že mu bude jmenován opatrovník bez omezení svéprávnosti, přičemž osobou opatrovníka se stane veřejný opatrovník. Opatrovník by však v těchto případech měl co nejvíce působit jako podpůrce a jednat společně s člověkem.
 - b. NE – člověk potřebuje někoho, kdo by mohl jednat i samostatně, jeho jménem za něj (zastoupení členem domácnosti nebo opatrovnictví bez omezení)
2. Člověk potřebuje někoho, kdo by mohl jednat i za něj
 - a. Má někoho, kdo by se dal v souladu se zákonem označit za člena jeho domácnosti?

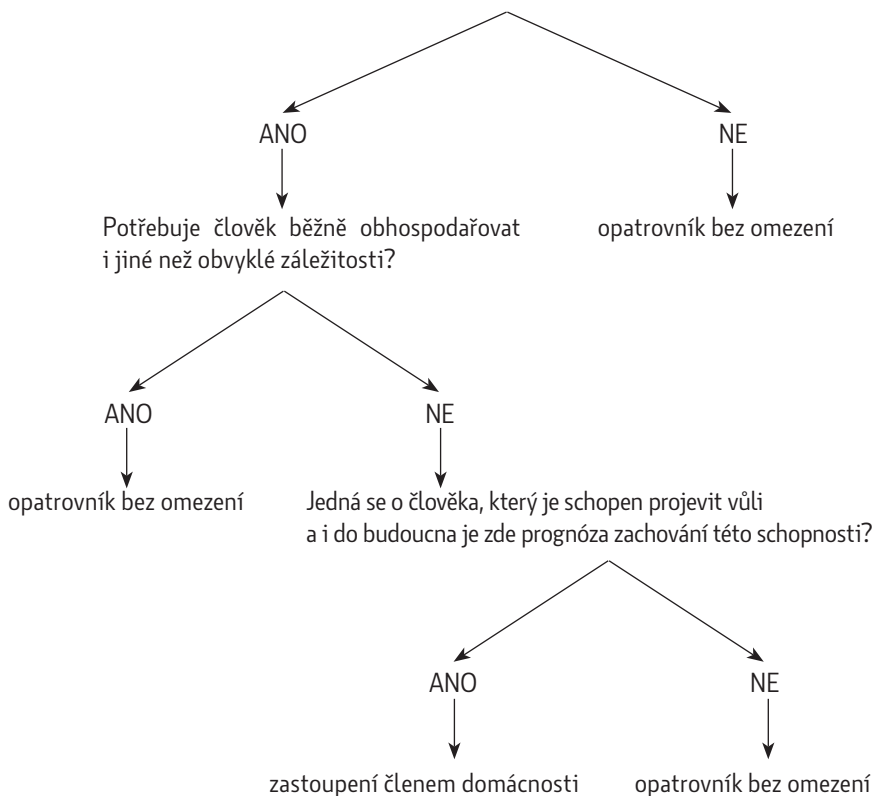


Schéma podpůrných opatření

Níže jsou zasazeny jednotlivá podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého člověka právně jednat, která jsou upravena v občanském zákoníku, do schématu, jehož účelem je znázornit míru, s níž zasahují do právní sféry člověka. Úvaha soudu by vždy měla být vedena ve směru šipky, tj. od vrchu pyramidy až k jejím základům. K omezení svéprávnosti by tedy mělo být přistoupeno až v případě, že užití jiného opatření není u konkrétního člověka možné, tj. že člověk by byl bez omezení svéprávnosti nepřiměřeně ohrožen.

Na vrcholu pyramidy je umístěna nápomoc při rozhodování jako institut, při kterém člověk zůstává plně svéprávný a ve všech oblastech stále jedná sám.

Na druhém stupni pyramidy jsou vedle sebe uvedeny zastoupení členem domácnosti a opatrovnictví bez omezení. I u obou těchto alternativ zůstává člověk plně svéprávný, avšak existuje zde druhá osoba, která má oprávnění jednat za něj. Zástupce z členů domácnosti a opatrovník se liší především rozdílným okruhem osob oprávněných k výkonu funkce (u zastoupení z členů domácnosti je tento okruh omezen) a rozdílným rozsahem oprávnění (u zastoupení z členů domácnosti je stanovený zákonem a vztahuje se na obvyklé záležitosti, u opatrovnictví bez omezení je vymezený soudním rozhodnutím). Nedá se jednoznačně říci, že zastoupení členem domácnosti je pro člověka méně omezující než opatrovnictví bez omezení, proto jsou tyto instituty uvedeny ve schématu vedle sebe. Je nutné vždy zvažovat, co je pro člověka v konkrétním případě vhodné. Zastoupení z členů domácnosti např. nebude vhodné u seniorů s demencí nebo Alzheimerovou chorobou, jelikož u nich existuje reálná prognóza úbytku vůle a tedy i schopnosti odmítnout pokračování zastoupení.

Na samotném základu pyramidy stojí omezení ve svéprávnosti jako krajní prostředek řešení reálné hrozby závažné újmy v oblasti právních jednání.



IX. OPATROVNICTVÍ

V této části se budeme věnovat už velmi konkrétně problematice opatrovnictví. To přichází do úvahy v situaci, kdy je člověk omezen ve svéprávnosti, resp. kdy mu je jmenován opatrovník bez omezení svéprávnosti.

Kdy soud jmenuje opatrovníka?

Nový občanský zákoník významně změnil dosavadní praxi, kdy se po rozsudku o omezení nebo zbavení způsobilosti ještě čekalo na rozhodnutí o ustanovení opatrovníka. Podle nového občanského zákoníku v rozhodnutí o omezení svéprávnosti jmenuje soud člověku rovnou i opatrovníka (§ 62 NOZ). Cílem je zabránit situaci, kdy osoba omezená ve svéprávnosti nemůže určitá jednání činit, opatrovníka, který ji má při těchto jednáních zastupovat, však dosud nemá. Při výběru opatrovníka přihlédne soud k přáním opatrovance, k jeho potřebě i k podnětům osob opatrovanci blízkých, sledují-li jeho prospěch, a zároveň soud dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi (§ 62 NOZ).

POZOR:

Soud se v řízení doptá, kdo by měl být opatrovníkem. Doporučujeme, aby se osoby, které potencionálně připadají v úvahu, domluvily již na začátku řízení, aby potom nevznikaly problémy, přičemž poskytovatel může tyto osoby oslovit, případně na jednání takovou osobu navrhnout.

Koho soud jmenuje jako opatrovníka?

Postup soudu při výběru opatrovníka stanoví nový občanský zákoník hierarchicky (§ 471 odst. 2 NOZ). Předně platí, že soud jmenuje opatrovníkem osobu, kterou navrhl opatrovanec. To je základní pravidlo. Přání opatrovance může být obsahem předběžného prohlášení, které opatrovanec pořídil v očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat (§ 38 a násl. NOZ). Pokud předběžné prohlášení neexistuje, zjistí soud přání opatrovance jeho výsledkem v rámci řízení o opatrovnictví. Soud ale není vždy povinen vyhovět přání opatrovance; osoba, která se má stát opatrovníkem musí být vhodná, tj. slovy zákona „způsobilá“. Není-li tedy možné vyhovět přání opatrovance, jmenuje soud opatrovníkem zpravidla příbuzného nebo jinou osobu opatrovanci blízkou, která osvědčí o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna. Není-li možné ani to, jmenuje soud opatrovníkem jinou osobu, která splňuje podmínky pro to, aby se stala opatrovníkem, nebo veřejného opatrovníka. To v praxi znamená, že soud typicky jmenuje příbuzného. Až pokud takové osoby není, jmenuje opatrovníka veřejného, což je obec.

POZOR:

Osoba, která se má stát opatrovníkem, s tím musí vyslovit souhlas. Soud nemůže nikoho nutit, aby opatrovnictví vykonával. Jiná je avšak situace v případě obce, tady platí, že obec nemá možnost nesouhlasit a opatrovnictví přijmout musí (§ 471 odst. 3 NOZ). Nicméně, může se stát, že obec podá odvolání do rozhodnutí o omezení svéprávnosti, do výroku o jmenování opatrovníka, čímž může získat zejména čas.

Kdo nemůže být opatrovníkem?

Opatrovníkem nemůže být osoba nezpůsobilá právně jednat, tedy osoba omezená ve svéprávnosti (§ 63 NOZ). Taková osoba by totiž neskýtala záruku ochrany zájmů zastoupeného, poněvadž by nemohla jednat ve věcech, v nichž je sama omezena ve svéprávnosti. Opatrovníkem nemůže být ani osoba, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance, mohlo by totiž docházet ke zneužití postavení opatrovníka a poškození zájmů osoby omezené ve svéprávnosti.

Opatrovníkem dále nemůže být ani provozovatel zařízení, kde opatrovanec pobývá, nebo které mu poskytuje služby, nebo osoba závislá na takovém zařízení (§ 63 NOZ). To znamená, že opatrovníkem nemůže být poskytovatel pobytových sociálních služeb, např. domov pro osoby se zdravotním postižením a ani stacionář, a ani zaměstnanci tohoto poskytovatele. Důvodem je závislost opatrovance (uživatele sociálních služeb) na daném zařízení, popř. na jeho zaměstnancích, při zajišťování základních potřeb, přičemž nelze vyloučit zneužití tohoto postavení ze strany poskytovatele.

Může mít osoba více opatrovníků?

Obecně platí, že osoba může mít pouze jednoho opatrovníka. Důvodem je snaha o předejití zbytečným komplikacím. Výjimkou je správa jmění opatrovance, kterou může v případě potřeby – např. s ohledem na rozsah spravovaného jmění – vykonávat více opatrovníků (§ 464 odst. 1 NOZ). Má-li osoba jak klasického opatrovníka, tak zvláštního opatrovníka pro správu jmění, jedná jménem opatrovance před soudem výlučně klasický opatrovník, a to i v záležitostech spravovaného jmění. To bude platit i pro jednání před ostatními orgány veřejné moci.

Co opatrovník nemůže a co by opatrovník naopak měl dělat?

Opatrovník zastupuje opatrovance v záležitostech, k nimž není opatrovanec způsobilý. V určitých oblastech však opatrovník jménem a na účet opatrovance jednat nesmí. Vymezuje je § 458 NOZ. Opatrovník nesmí za opatrovance jednat v záležitostech týkajících se vzniku a zániku manželství, výkonu rodičovských povinností a práv, jakož i pořízení pro případ smrti nebo prohlášení o vydědění a jejich odvolání. To znamená, že opatrovník, nemůže za opatrovance např. uzavřít manželství, pořídit jeho jménem závěť, dovětky, uzavírat dědickou smlouvu nebo vydědit potomka.

Jaké jsou povinnosti opatrovníka?

K povinnostem opatrovníka patří udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení, projevovat o opatrovance skutečný zájem, jakož i dbát o jeho zdravotní stav a starat se o naplnění jeho práv a chránit jeho zájmy (§ 466 odst. 1 NOZ).

Opatrovník při plnění povinností dbá názorů opatrovance, přihlíží k nim, zařizuje jeho záležitosti v souladu s nimi (§ 467 NOZ). Základní hledisko je to, co chce opatrovanec. Jeho vůle je pro opatrovníka prvořadá. Opatrovník ale nemusí za každou cenu respektovat přání a vůli opatrovance, avšak musí pro to mít velmi silné důvody, např. je to nemožné (modré z nebe) nebo by to mohlo vážně ohrozit život nebo zdraví opatrovance nebo vážně ohrozit jeho majetkové poměry apod. I když není opatrovanec vůbec schopen posoudit následky právního jednání opatrovníka a projevit tak své přání či vůli, nesmí být jednání opatrovníka libovůlí, nýbrž musí respektovat zájmy opatrovance.

POZOR:

Pokud, ale dojde ke střetu vůle opatrovníka a opatrovance, je vždy na místě tuto situaci vyhodnotit podle závažnosti. Jde-li o vážný střet, o vážné přání, např. člověk s lehkým mentálním postižením se chce osamostatnit a poskytovatel mu může zajistit službu chráněné bydlení a opatrovník se z nějakého důvodu domnívá, že to nezvládne, je potřebné se obrátit na opatrovnícký soud, který buď sám rozhodne, nebo jmenuje tzv. kolizního opatrovníka (§ 460 NOZ). Kolizním opatrovníkem by byla pravděpodobně v této situaci obec. Jmenováním kolizního opatrovníka se řeší pouze ojedinělý a dočasný střet zájmů v určité přechodné situaci. Kolizní opatrovník je tak pouze opatrovníkem krátkodobým; je jmenován pouze pro určité (určitá) právní jednání a jejich uskutečněním kolizní opatrovníctví zaniká. Poté dále funguje dosavadní opatrovník. Ustanovením kolizního opatrovníka ale nelze řešit situaci, kdy jsou zájmy opatrovance a jeho opatrovníka trvale v rozporu. Takový opatrovník by musel být odvolán a místo něj jmenován nový.

Ke kterým úkonům potřebuje opatrovník souhlas soudu?

Jestliže opatrovník spravuje jmění opatrovance, musíme rozlišovat mezi běžnými a neběžnými záležitostmi. Běžné záležitosti zahrnují např. placení inkasa, pojistného, daní, přijímání výtěžku z majetku – např. nájemné, úroky atd. K takovým jednáním opatrovník souhlas soudu nepotřebuje. Naopak záležitosti, které takovou běžnou správu jmění přesahují, budou platné jen tehdy, budou-li schváleny soudem (§ 461 odst. 1 NOZ). Co můžeme považovat za neběžnou záležitost, vyčteme z § 483 odst. 2 a 3 NOZ: Spravuje-li opatrovník opatrovancovo jmění, nesmí bez souhlasu soudu, nerozhodl-li soud o dalších omezeních:

- a) zavázat opatrovance k plnění některému z členů opatrovnícké rady nebo osoby tomuto členu blízké,
- b) nabyt pro opatrovance nemovitou věc nebo podíl na ní, ani opatrovancovu nemovitou věc nebo podíl na ní zcizit či zatížit,
- c) nabyt pro opatrovance obchodní závod, podíl na obchodním závodu nebo podíl na právnícké osobě, ani tento majetek zcizit nebo zatížit; to neplatí, jedná-li se o nabytí účastnických nebo podobných cenných papírů zajišťujících bezpečný výnos,
- d) uzavřít za opatrovance smlouvu zavazující ho k trvajícimu nebo opakovanému plnění na dobu delší než tři roky,
- e) odmítnout dědictví nebo jiné plnění z pozůstalosti, nebo

f) zavázat opatrovance k bezúplatnému plnění jiné osobě, ledaže se jedná o dar poskytnutý k obvyklé příležitosti podle zásad slušnosti v přiměřeném rozsahu a opatrovanec je schopen úsudku a projevil s darem souhlas.

Nadto opatrovník nesmí, neschválil-li to soud, naložit s majetkem opatrovance, jedná-li se o:

- a) nabytí nebo zcizení majetku v hodnotě převyšující částku odpovídající pětisetnásobku životního minima jednotlivce,
- b) nabytí nebo zcizení majetku převyšující jednu polovinu opatrovanceva majetku, ledaže tato polovina představuje hodnotu jen nepatrnou a nejedná se o věc, která je pro opatrovance věcí zvláštní obliby, nebo
- c) přijetí nebo poskytnutí půjčky, úvěru nebo jistoty v hodnotách uvedených pod písmenem a) nebo b).

Odstavec 4 citovaného ustanovení pak ukládá soudu povinnost vyžádat si před rozhodnutím o schválení či neschválení uvedených právních jednání stanovisko opatrovnické rady. To samozřejmě platí jen tehdy, byla-li opatrovnická rada zřízena.

Kdy musí opatrovnický soud schválit smlouvu o poskytování sociálních služeb?

Podle § 483 odst. 2 písm. d) NOZ soud musí schválit každou smlouvu zavazující opatrovance k trvajícím nebo opakovanému plnění na dobu delší než tři roky. Do této kategorie smluv spadá i smlouva o poskytování sociálních služeb, je-li uzavřena na dobu delší než tři roky a na dobu neurčitou. V takovém případě je potřebné smlouvu o poskytování sociálních služeb nechat schválit opatrovnickým soudem.

Musíme, ale rozlišit dvě situace. První je, kdy je poskytována služba na základě smlouvy, která byla uzavřena před 31. 12. 2013, tedy za účinnosti starého občanského zákoníku. Tuto smlouvu není nutné nechávat schvalovat. Ohledně dodatků je potřebné se poradit s opatrovnickým soudem, jelikož praxe je u různých soudů rozdílná. Většina soudů, ale dodatky neschvaluje. To znamená, že máte-li staré smlouvy, není nutné je nechávat dodatečně schvalovat soudem. Povinnost nechat smlouvu schválit se tak bude vztahovat na nové uživatele, kteří si ujednali službu po 1.1.2014.

POZOR:

Návrh na schválení smlouvy je potřebné podat nejpozději do jednoho roku od uzavření smlouvy. Jinak, podle § 1762 NOZ platí, že nebyl-li návrh na rozhodnutí podán do jednoho roku od uzavření smlouvy, má se za to, že se smlouva od počátku ruší. To platí i v případě, že byl návrh zamítnut.

Co se stane, když opatrovník zemře?

Smrtí opatrovníka nebo jeho odvoláním opatrovnictví nezaniká, a dokud soud nejmenuje nového opatrovníka, přechází automaticky na veřejného opatrovníka, tj. na obec (§ 468 NOZ). Toto opatrovnictví vzniká přímo ze zákona, nevyžaduje se žádné rozhodnutí. Zákon se

touto konstrukcí snaží zajistit, aby i v mezidobí od smrti opatrovníka do jmenování nového byly chráněny zájmy opatrovance.

POZOR:

Obec se o této skutečnosti nemusí hned dozvědět. Proto doporučujeme co nejdříve, kdy poskytovatel tuto skutečnost zjistí, příslušnou obec informovat. Bude se jednat zejména o tu obec, kde je člověku poskytována pobytová sociální služba.

Způsobilost být veřejným opatrovníkem má obec, kde má opatrovanec bydliště, anebo právnická osoba zřízená touto obcí k plnění úkolů tohoto druhu. V praxi to jsou zatím jenom obce. Jak jsme už uvedli výše, jmenování veřejného opatrovníka není vázáno na jeho souhlas. Je třeba zdůraznit, že bydliště člověka nemusí být shodné s místem jeho trvalého pobytu, zapsaným v příslušných veřejných registrech. Bydlištěm člověka je místo, kde se člověk zdržuje s úmyslem žít s výhradou změny okolností trvale. Jeho úmysl může vyplývat z jeho prohlášení nebo z okolností případu (§ 80 odst. 1 NOZ).

X. KONTROLA OPATROVNÍKA

Nový občanský zákoník upravuje poměrně podrobně novou možnost kontroly opatrovnictví, tzv. opatrovnickou radu. Jelikož se jedná o nový právní institut, na začátku si stručně nastíníme hlavní funkce opatrovnické rady, které následně blíže rozvedeme.

Co to je opatrovnická rada v kostce?

Opatrovnická rada je kolektivním orgánem, který slouží ke kontrole jednání opatrovníka a výkonu jeho funkce. Má rovněž konzultativní funkci. Její existence vychází z toho, že je vhodnější, aby v určitých situacích (např. při rozhodování o významných životních otázkách) nebyl osud opatrovance pouze v rukou jediné osoby – opatrovníka, zvláště pokud byla opatrovníkem jmenována jiná osoba než osoba opatrovanci blízká. Opatrovnická rada je složena z minimálně tří (výjimečně však pouze jedné) osob z okolí opatrovance (§ 474 a 482 NOZ). Zasedá minimálně jednou ročně, zasedání svolává předseda rady, opatrovník, případně jiný člen opatrovnické rady či soud (§ 478 NOZ). Opatrovnická rada projednává pravidelné zprávy opatrovníka, uděluje souhlas s některým rozhodnutím opatrovníka a může podat návrh na změnu opatrovníka nebo zrušení opatrovnictví (§ 479 NOZ).

Jak vzniká opatrovnická rada?

Základní podmínkou pro vznik opatrovnické rady je skutečnost, že fyzické osobě byl již ustanoven opatrovník. Druhou podmínkou je žádost, jíž se může opatrovanec nebo každá osoba opatrovanci blízká domáhat ustavení opatrovnické rady. Tato žádost se adresuje opatrovníkovi; je vhodné ji učinit písemně. Opatrovnická rada se ustanovuje na ustanovující schůzi osob blízkých opatrovanci a jeho přátel, jsou-li mu známi, kterou je opatrovník povinen svolat do třiceti dnů po obdržení žádosti. Není-li schůze svolána, např. protože opatrovník ignoruje žádost osob blízkých anebo není-li na ní zvolena opatrovnická rada, může schůzi svolat soud (§ 472 NOZ). Soud ale není oprávněn členy opatrovnické rady jmenovat, může pouze svolat novou ustanovující schůzi. Této schůze se může účastnit opatrovanec, každá osoba opatrovanci blízká a kdokoliv z jeho přátel, a to i v případě, že nebyl pozván. Každý má při hlasování jeden hlas. Opatrovnická rada může být zvolena, zúčastní-li se schůze alespoň pět osob (počítaje v to i opatrovance).

POZOR:

Osoby blízké jsou příbuzní v řadě přímé (tj. potomek i předek), sourozenec a manžel nebo partner podle zákona upravujícího registrované partnerství, jiné osoby pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní (např. blízký přítel) a osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí (§ 22 odst. 1 NOZ).

Kdo může být členem opatrovnické rady?

Členem opatrovnické rady může být jen osoba, která o opatrovance osvědčí dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna a jejíž zájmy neodporují zájmům opatrovance. Členem opatrovnické rady nelze zvolit osobu, která se svým ustanovením nesouhlasí. Opatrovník sám nemůže být členem opatrovnické rady, docházelo by tak ke střetu zájmů (§ 473 odst. 2 NOZ). Členem opatrovnické rady může být teoreticky jiný uživatel, protože zákon nijak tuto otázku neřeší. Podmínka pro neplatnost volby je, že by opatrovanci hrozila újma. Obdobně to bude v případě poskytovatele nebo zaměstnance poskytovatele. I ti mohou být členy opatrovnické rady. Vždy bude záviset na konkrétních okolnostech. Členové se jinak volí na ustanovující schůzi, z volby je potřebné udělat zápis. Zápis pořídí zapisovatel, na osobě zapisovatele se všichni shodnou na ustanovující schůzi. Následně, po volbě zápis o volbě členů doručí zapisovatel opatrovníkovi a soudu, který opatrovníka jmenoval (§ 478 odst. 3 NOZ).

Co když byl při volbě porušen zákon a co když je členem opatrovnické rady zvolena „nevhodná“ osoba?

Platí, že členem opatrovnické rady může být jen osoba, která o opatrovance osvědčí dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna a jejíž zájmy neodporují zájmům opatrovance (§ 473 odst. 2 NOZ). Pokud je zvolena osoba, která např. podle názoru opatrovníka tomuto neodpovídá, je na místě se obrátit na soud. Podle zákona může soud na návrh opatrovníka nebo kterékoli osoby oprávněné k účasti na schůzi anebo dokonce i bez návrhu prohlásit volbu za neplatnou, pokud při ní došlo k takovému porušení zákona, že v důsledku toho hrozí opatrovanci újma (§ 476 odst. 1 NOZ). Porušení zákona může spočívat např. v neumožnění účasti opatrovance, jeho osoby blízké nebo jeho přítele na schůzi; hlasování osob, které nejsou ani opatrovancovou osobou blízkou ani jeho přítelem atd. Samotné porušení zákona však k prohlášení volby za neplatnou nestačí; opatrovanci musí v důsledku porušení zákona hrozit újma, ať již majetková či nemajetková (morální). V takovém případě soud bez zbytečného odkladu nařídí novou volbu. Samotné zahájení řízení o prohlášení volby opatrovnické rady za neplatnou nemá za následek pozastavení výkonu práv člena opatrovnické rady. Soud však k tomuto pozastavení může přistoupit, jsou-li pro to vážné důvody (§ 476 odst. 2 NOZ). Pozastavení výkonu práv člena opatrovnické rady pak trvá až do rozhodnutí o neplatnosti volby.

POZOR:

Je-li jako člen opatrovnické rady zvolena nevhodná osoba, je na místě na toto upozornit soud. Poskytovatel sociálních služeb má za splnění podmínek § 484 odst. 2 NOZ mimo jiné právo účasti na zasedání opatrovnické rady (viz dále). Může tak také podat návrh na prohlášení volby za neplatnou a soud se jím musí zabývat. Kdokoli, i poskytovatel, pak může podat podnět, který si soud samostatně vyhodnotí a rozhodne se, jestli řízení zahájí a ve věci bude konat, nebo nikoliv.

Kolik členů má opatrovnická rada a jak funguje členství?

Opatrovnická rada má alespoň tři členy a je schopna usnášet se za přítomnosti většiny členů; má-li však opatrovnická rada tři členy, vyžaduje se přítomnost všech. Rozhodnutí přijímá opatrovnická rada většinou hlasů přítomných členů (§ 474 NOZ). Člen opatrovnické rady je volen na dobu neurčitou (§ 477 odst. 1 NOZ). Vychází se z toho, že opatrovnická rada není orgánem, který by měl být pravidelně obnovován. Poté, co jsou její členové zvoleni na ustavující schůzi, nemá již ustavující schůze pravomoc je odvolat.

Členství v opatrovnické radě je dobrovolné, člen tedy může ze své funkce sám odstoupit; odstoupení je účinné doručením písemného oznámení opatrovníkovi a soudu (§ 477 odst. 1 NOZ). Soud může odvolat z funkce člena opatrovnické rady na návrh opatrovníka nebo kterékoli z osob oprávněných k účasti na schůzi, anebo z vlastního podnětu, pokud člen opatrovnické rady závažně nebo opakovaně poruší své povinnosti, ztratí-li o opatrovance zájem nebo ocitnou-li se jeho zájmy opakovaně v rozporu se zájmy opatrovance (§ 477 odst. 2 NOZ). Konkrétními důvody pro odvolání z funkce tak mohou být např. dlouhodobá neomluvená neúčast na zasedání opatrovnické rady, odloučení s přáteli, citové vzdálení apod. Stejně jako při rozhodování o neplatnosti volby může i zde soud pozastavit výkon práv člena opatrovnické rady až do rozhodnutí o odvolání z funkce.

Role opatrovnické rady v nové právní úpravě je velmi významná, proto zákon v případě nezájmu dostatečného počtu osob umožňuje, aby její působnost vykonávala i jen jediná osoba. Slovy zákona, nelze-li opatrovnickou radu zřídit pro nezájem dostatečného počtu osob nebo z jiných obdobných důvodů, může soud na návrh některé z těchto osob rozhodnout, že působnost opatrovnické rady bude vykonávat jen jedna z těchto osob a rozhodne zároveň o jejím jmenování (§ 482 odst. 1 NOZ). Tuto osobu nelze jmenovat bez jejího souhlasu. Podle § 49 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních by navíc návrh měla podat přímo ta osoba, která má vykonávat působnost opatrovnické rady.

Není-li zvolena opatrovnická rada a není-li možné ani jmenovat jedinou osobu, která by vykonávala působnost opatrovnické rady, schvaluje opatření opatrovníka týkající se opatrovance nebo jeho jmění namísto opatrovnické rady soud (§ 482 odst. 2 NOZ).

Jak funguje zasedání opatrovnické rady?

Opatrovnická rada zasedá nejméně jednou za rok a k zasedání ji svolá její předseda, nebo opatrovník, jinak kterýkoli člen opatrovnické rady, popřípadě soud na návrh osoby, která osvědčí vážný zájem o opatrovance, anebo i bez návrhu (§ 478 odst. 1 NOZ). K osvědčení vážného zájmu by mohlo postačovat, kdyby navrhovatel, který zná poměry opatrovance, opatrovníka a opatrovnické rady, důvodně tvrdil, že opatrovnická rada pravidelně nezasedá, nebo že předmětem jednání rady má být záležitost, k níž se vyžaduje její součinnost a rada je nečinná. Osobou, která osvědčí vážný zájem, by mohla být i nezisková organizace a podle našeho názoru i příspěvková organizace (tedy poskytovatel).

Opatrovnická rada přizve na své zasedání opatrovance i opatrovníka (§ 478 odst. 2 NOZ). *Ti se samozřejmě mohou k projednávaným bodům vyjádřit. O celém průběhu zasedání opatrovnické rady se vyhotovuje zápis zvoleným zapisovatelem. Ze zápisu o zasedání opatrovnické rady musí být zřejmé, i) kdy se konalo, ii) kdo se jej účastnil, iii) jaká rozhodnutí byla přijata, iv) případně kdo vznesl protest a v) kdo zápis pořídil. Není-li v zápise uvedeno, kdo hlasoval pro návrh a kdo proti návrhu, má se za to, že všichni přítomní členové opatrovnické rady hlasovali pro přijetí návrhu. Zápis doručí předseda opatrovnické rady opatrovníkovi a soudu, který opatrovníka jmenoval (§ 478 odst. 3 NOZ).*

Opatrovnická rada dále na svém pravidelném zasedání projednává zprávu opatrovníka o jeho činnosti v záležitostech opatrovance. V této zprávě se opatrovník vyjadřuje k veškeré své činnosti v záležitostech opatrovance za uplynulé období. Spravuje-li opatrovník také jmění opatrovance, vyjádří se opatrovnická rada dále k soupisu jmění opatrovance a k vyúčtování jeho správy i k vyúčtování případné odměny opatrovníka za správu jmění. Usnese-li se na tom opatrovnická rada, podá její člen pověřený k tomu usnesením návrh soudu na změnu výše odměny opatrovníka za správu jmění opatrovance, a to jak ve prospěch, tak i v neprospěch opatrovníka. Usnese-li se na tom opatrovnická rada, podá její pověřený člen soudu návrh na zrušení opatrovnictví, nebo na odvolání opatrovníka a jeho nahrazení jinou osobou (§ 479 NOZ). Návrh na zrušení opatrovnictví bude připadat v úvahu tehdy, když opatrovnická rada dojde k závěru, že opatrovnictví již není nutné (došlo např. ke zlepšení zdravotního stavu, vyléčení nemocí). Návrhem na odvolání opatrovníka a jeho nahrazení jinou osobou pak bude opatrovnická rada reagovat tehdy, když zjistí, že současný opatrovník nevykonává své povinnosti řádně.

POZOR:

I když to na první pohled vypadá velmi komplikovaně, tak zasedání opatrovnické rady se dá klidně zorganizovat doma v kuchyni při kávě nebo v kavárně. Jde v podstatě o to, aby se prodiskutovaly otázky související s rozhodnutím opatrovníka a aby rada, která by byla složena pravděpodobně z různých členů rodiny, mohla probrat způsob hospodaření opatrovníka, vyjádřit se k tomu apod. Není třeba hledat za tím komplikace, cílem je, aby opatrovníky mohly kontrolovat spíše rodiny samotné, namísto neosobního soudního úředníka.

O čem rozhoduje opatrovnická rada?

Kromě již zmíněných záležitostí spadají do působnosti opatrovnické rady i další oblasti. Vymezuje je § 480 NOZ. K rozhodnutí o zde zmíněných záležitostech potřebuje opatrovník souhlas opatrovnické rady. Pokud opatrovnická rada nebyla zřízena, vyžaduje se souhlas soudu (§ 482 odst. 2 NOZ). Souhlas opatrovnické rady by měl být zpravidla udělen před provedením opatrovníkem zamýšleného opatření, ovšem není vyloučen ani souhlas následný, pokud k němu dojde bez zbytečného odkladu. Pro větší přehlednost si rozhodnutí, k nimž je vyžadován souhlas opatrovnické rady, rozdělíme do dvou okruhů:

1. Rozhodnutí v osobních věcech
 - a) o změně bydliště opatrovance,
 - b) o umístění opatrovance do uzavřeného ústavu nebo podobného zařízení v případě, kdy to zdravotní stav opatrovance zjevně nevyžaduje. Dané ustanovení blíže nevynezuje, jaké ústavy lze podřadit pojmu uzavřený ústav. Lze však mít za to, že umístění opatrovance do uzavřeného pobytového zařízení sociálních služeb za situace, kdy to zdravotní stav opatrovance zjevně nevyžaduje, souhlasu opatrovnické rady rovněž podléhá.
 - c) o zásazích do integrity opatrovance, nejedná-li se o zákroky bez závažných následků.
2. Rozhodnutí v majetkových věcech
 - d) Bez souhlasu opatrovnické rady nesmí opatrovník naložit s majetkem opatrovance, jedná-li se o
 - 1) nabytí nebo zcizení majetku v hodnotě převyšující částku odpovídající stonásobku životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu,
 - 2) nabytí nebo zcizení majetku převyšující jednu třetinu opatrovanceova majetku, ledaže tato třetina představuje hodnotu jen nepatrnou, nebo
 - 3) přijetí nebo poskytnutí zápůjčky, úvěru nebo jistoty v hodnotách uvedených v bodech 1) nebo 2), ledaže se k takovým rozhodnutím vyžaduje i souhlas soudu.

Zde zmíněné majetkové dispozice jsou takového charakteru, že přesahují běžnou dispozici s majetkem opatrovance, proto je vyžadován souhlas opatrovnické rady.

Je-li to v zájmu opatrovance, může se opatrovnická rada rovněž usnést, jaká další rozhodnutí opatrovníka o opatrovanci podléhají jejímu souhlasu (§ 480 odst. 3 NOZ). Zákon však jedním dechem dodává, že taková usnesení nesmí omezovat opatrovníka nad míru přiměřenou okolnostem. Opatrovník by tak zásadně neměl být omezován v rozhodování o každodenních záležitostech opatrovance. Pokud k tomu přesto dojde, musí sice takové rozhodnutí respektovat, ale může se domáhat jeho zrušení podle § 481 NOZ. Absence souhlasu opatrovnické rady ve výše uvedených záležitostech má za následek neúčinnost uvedených právních jednání vůči opatrovanci.

Ještě je třeba připomenout povinnost soudu vyžádat si stanovisko opatrovnické rady v řízení, v němž rozhoduje o schválení právního jednání opatrovníka v neběžných záležitostech podle § 483 NOZ (viz výše).

POZOR:

V případě nové smlouvy o pobytové sociální službě, např. s domovem pro seniory nebo s chráněným bydlením doporučujeme, aby tuto smlouvu schválila i opatrovnická rada ještě před tím, než nabyde smlouva účinnost. Je vhodné, aby poskytovatel doplnil otázku na existenci opatrovnické rady do seznamu otázek v rámci dotazníku pro jednání se zájemcem o službu.

Jak postupovat při nesouhlasu s rozhodnutím opatrovnické rady?

Zákon v § 481 NOZ poskytuje ochranu osobám, které o rozhodnutí opatrovnické rady vůbec nemohly hlasovat (opatrovanec a opatrovník) a osobám, které hlasovaly proti rozhodnutí, popř. se hlasování zdržely (členové opatrovnické rady). Tyto subjekty se tak mohou do patnácti dnů od přijetí rozhodnutí domáhat toho, aby soud rozhodnutí opatrovnické rady zrušil a nahradil jej svým rozhodnutím. Soud by měl rozhodnutí zrušit, dospěje – li k názoru, že zjevně směřuje proti zájmům opatrovance.

Jaká práva má v souvislosti s opatrovnickou radou poskytovatel sociálních služeb?

Nový občanský zákoník přiznává v § 484 NOZ právnickým osobám, jejichž hlavní činnost spočívá v péči o osoby se zdravotním postižením a ochraně jejich zájmů, široká oprávnění v několika oblastech činnosti opatrovnické rady:

❖ **Právo na svolání ustavující schůze**

Právnická osoba, jejíž hlavní činnost spočívá v péči o osoby se zdravotním postižením a ochraně jejich zájmů, má právo navrhnout, aby byla svolána schůze k ustavení opatrovnické rady. Přitom není nutné, aby se s touto žádostí nejdříve obrátila na opatrovníka, jako to musí činit opatrovanec nebo každá osoba opatrovanci blízká; právnická osoba může návrh adresovat rovnou soudu. Přednostní kontaktování opatrovníka však bude vhodnější.

❖ **Právo na členství v opatrovnické radě**

Toto právo nenáleží všem právnickým osobám definovaným v předchozím bodě. Kromě podmínky, že hlavní činnost právnické osoby spočívá v péči o osoby se zdravotním postižením a ochraně jejich zájmů, se navíc vyžaduje, aby tato právnická osoba působila v České republice nepřetržitě alespoň tři roky a byla s opatrovancem v pravidelném spojení alespoň tři měsíce. Tato druhá podmínka bude splněna u zařízení, v nichž jsou opatrovanci umístěni nebo do nichž pravidelně docházejí.

Ke vzniku členství právnické osoby se nevyžaduje volba. Účast v opatrovnické radě zde vzniká oznámením o vstupu do opatrovnické rady, učiněným soudem, opatrovníkem a opatrovnické radě. Právnická osoba, která se takto stane členem opatrovnické rady, má poté v zásadě rovné postavení s ostatními členy rady. Může se tak např. domáhat zrušení rozhodnutí opatrovnické rady a jeho nahrazení rozhodnutím soudu podle § 481 NOZ.

❖ **Výkon dílčích oprávnění bez plnohodnotného členství**

Právnická osoba splňující podmínky v bodě 2 se může rozhodnout, že nemá zájem o plnohodnotné členství v opatrovnické radě a že bude pouze vykonávat dílčí oprávnění. Těmi jsou: právo účasti na zasedáních, právo účasti na schůzi k ustavení opatrovnické rady a právo k podání návrhu na zrušení rozhodnutí opatrovnické rady a jeho nahrazení rozhodnutím soudu. Pokud by právnická osoba neuplatňovala svá práva v souladu se zájmy opatrovance, může jí soud tato práva na návrh opatrovance, opatrovníka nebo členů opatrovnické rady odejmout.

XI. ŘÍZENÍ O SVĚPRÁVNOSTI

V souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku došlo ke změně právní úpravy i v procesní rovině. Nově bylo řízení o svěprávnosti člověka, opatrovnictví, jakož i řízení o některých podpůrných opatřeních při narušení schopnosti člověka samostatně právně jednat vyňato ze zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „občanský soudní řád“), a nově upraveno v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „zákon o zvláštních řízeních soudních“).

Jak lze řízení o svěprávnosti zahájit?

Řízení o svěprávnosti člověka je tzv. nesporné řízení. To znamená, že zde nejsou žádné strany, které by stály proti sobě a předmětem řízení tak nutně nemusí být spor mezi nimi. Praktickým dopadem skutečnosti, že se jedná o nesporné řízení, je především to, že jej soud může zahájit i bez návrhu (§ 13 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních).

V případě, že poskytovatel sociálních služeb chce iniciovat řízení o svěprávnosti u některého svého klienta, má tak většinou na výběr, zda soudu podá podnět k zahájení takového řízení s tím, aby soud řízení zahájil sám ze své iniciativy, nebo návrh na zahájení tohoto řízení. Rozdíl mezi podnětem a návrhem spočívá v tom, že o návrhu musí soud rozhodnout, tj. musí zahájit navrhované řízení a v jeho rámci dospět k rozhodnutí, a to i kdyby měl návrh zamítnout, zatímco podnět ve své podstatě představuje pouze předání informace soudu a je na uvážení soudu, zda dané řízení zahájí, nebo ne.

POZOR:

Praktickým dopadem podání návrhu na rozdíl od podnětu je i to, že v případě návrhu se navrhovatel stává účastníkem řízení. Pokud by návrh podal poskytovatel, budou mu v řízení svědčit všechna práva účastníka řízení, především:

- právo nahlížet do spisu,
- právo být seznámen se všemi důkazy, včetně znaleckého posudku, a vyjádřit se k nim,
- právo účastnit se všech jednání ve věci, klást znalci a případně svědkům otázky, navrhnout, jakým způsobem má soud rozhodnout,
- právo navrhnout důkazy – např. předložit sociální zprávu, navrhnout výslech klíčového pracovníka, sociálního pracovníka,
- právo podávat opravné prostředky, tj. odvolání, dovolání, případně ústavní stížnost aj.

Pokud bude poskytovatel zvažovat podání na soud, jehož cílem by bylo vyvolat řízení o svěprávnosti, případně opatrovnické řízení, je na místě toto podání náležitě označit buďto jako návrh nebo podnět. Doporučujeme v tomto případě podání označit jako návrh.

Kdo je oprávněn k podání návrhu?

Návrh na zahájení řízení o svéprávnosti člověka může podat i poskytovatel sociálních služeb. I když je platná nová právní úprava, znění § 35 nového zákona o zvláštních řízeních soudních je téměř totožné se zněním § 186 zákona č. 99/1963 Sb. občanského soudního řádu, který byl účinný do 31. 12. 2013. Jediný rozdíl je v tom, že zákon č. 99/1963 Sb. používal slovní spojení „zdravotnické zařízení“, zákon o zvláštních řízeních soudních používá pojem „zdravotní ústav“. Tento rozdíl je kosmetický a nemá žádný obsahový vliv na možnost podat návrh ze strany poskytovatele. Tento závěr konstatoval Nejvyšší soud ČR ve svém stanovisku občanskoprávního kolegia ze dne 2. 12. 1983, sp. zn. Čpjn 35/83, na nějž je možné se stále odkazovat.

POZOR:

Setká-li se poskytovatel v praxi s tím, že by Okresní soud nezahájil řízení s argumentem, že poskytovatel není „zdravotní ústav“, doporučujeme soud obratem informovat o stanovisku občanskoprávního kolegia ze dne 2. 12. 1983, sp. zn. Čpjn 35/83 a trvat na projednání návrhu.

K podání návrhu na zahájení řízení o svéprávnosti je oprávněn i sám člověk, jehož svéprávnost byla omezena. Jestliže však soud jeho návrh opakovaně zamítl a nelze-li očekávat zlepšení jeho stavu, může soud rozhodnout, že mu toto právo na přiměřenou dobu, nejdéle však po dobu 6 měsíců ode dne právní moci tohoto rozhodnutí, nepřísluší (§ 35 odst. 3 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Lze poskytovateli, který podal návrh na zahájení řízení o svéprávnosti člověka, uložit povinnost předložit lékařskou zprávu?

Podle doslovného znění zákonné úpravy může být každému navrhovateli, vyjma zdravotního ústavu, soudem uložena povinnost, aby ke svému návrhu předložil též lékařskou zprávu o duševním stavu člověka, o jehož svéprávnost se má v řízení jednat. Sankcí v případě jejího nepředložení ve stanovené lhůtě je zastavení řízení (§ 35 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Je možné, že poskytovatel sociálních služeb často nebude schopen této povinnosti dostát, protože přístup k informacím o zdravotním stavu člověka bude mít pouze na základě souhlasu tohoto člověka, případně jeho opatrovníka. V případě, že by tento souhlas nebyl dán, by bylo řízení k návrhu poskytovatele zastaveno a poskytovateli by tak bylo odňato právo na účastenství v řízení o svéprávnosti jeho klienta a všechna procesní práva, která z tohoto účastenství vyplývají. Poskytovatel sociálních služeb by tak byl neodůvodněně znevýhodněn oproti poskytovateli zdravotních služeb.

POZOR:

Proto je třeba citované ustanovení a v něm zakotvenou možnost soudu požadovat po navrhovateli předložení zprávy o duševním stavu člověka interpretovat především v návaznosti na účel tohoto oprávnění soudu. Tímto účelem je především zabránění zneužití řízení o svéprávnosti člověka k jiným účelům, než je ochrana daného člověka. Městský soud v Praze zdůraznil ve svém rozhodnutí

z 8. prosince 1964, sp. zn. 6 Co 651/64, že „soud nebude požadovat předložení lékařského vysvědčení tam, kde by se zdálo podle okolností případu takový požadavek zbytečným, nebo když by jiné okolnosti nasvědčovaly tomu, že je v obecném zájmu, aby řízení bylo provedeno.“

V případě poskytovatele sociálních služeb přitom nebude požadavek předložení lékařské zprávy o nic méně zbytečným než v případě poskytovatele služeb zdravotních. V obou případech je totiž riziko zneužití řízení o svéprávnosti pro jiné účely, než je zajištění ochrany člověka v oblasti právních jednání před nepřiměřeným rizikem, minimální, protože oba zmíněné subjekty jsou profesionálové v oblasti péče o osoby s mentálním postižením nebo duševní poruchou, a lze tudíž předpokládat, že i jejich počínání bude profesionální. V této souvislosti rovněž není významné, že poskytovatel zdravotních služeb (zdravotní ústav) informace o zdravotním stavu člověka má na rozdíl od poskytovatele sociálních služeb, který je nutně mít nemusí, protože, jak bylo výše uvedeno, svéprávnost a veškerá opatření v oblasti svéprávnosti souvisí nikoli pouze s existencí duševní poruchy, ale primárně se schopnostmi, osobností a aktuální životní situací posuzovaného, ve vztahu k čemuž má poskytovatel sociálních služeb velmi relevantní informace. Poskytovatel sociálních služeb by tak měl mít z hlediska § 35 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních postavení obdobné jako zdravotní ústav a nikoli jako jiný navrhovatel, např. rodinný příslušník.

Pokud tedy poskytovatel při podání návrhu bude soudem vyzván, aby svůj návrh doplnil o lékařskou zprávu, měl by na takovou výzvu reagovat v duchu argumentace uvedené výše. Pokud by se soud s touto argumentací neztotožnil a řízení z důvodu nepředložení lékařské zprávy zastavil, měl by se poskytovatel proti takovému postupu odvolat a své argumenty uplatnit v rámci odvolacího řízení.

Co, když soud řízení již zahájil a poskytovatel tak není účastníkem?

Může nastat situace, že poskytovatel má zájem být v řízení aktivní, ale soud již řízení zahájil ze své úřední povinnosti. Poskytovatel tak není účastníkem řízení, protože sám aktivně nepodal návrh, nicméně to neznamená, že nemůže do řízení vstoupit. V takovém případě je na místě zvážit zastoupit konkrétního uživatele, protože každý má právo si zvolit svého vlastního zástupce, a tímto zástupcem může být i sociální pracovník nebo klíčový pracovník.

POZOR:

Zastoupení vzniká na základě písemné plné moci. Na začátku řízení soud informuje uživatele o možnosti zvolit si zástupce a dá mu přiměřenou lhůtu, např. 10 dnů. Tuto lhůtu lze využít a zaslat soudu plnou moc a informaci, že uživatel bude zastupovat sociální pracovník. Pokud se tato lhůta nestihne, nic se neděje, lze plnou moc zaslat i dodatečně. Sociální pracovník by tak na základě plné moci zastupoval uživatele v celém řízení, nevystupoval by jménem poskytovatele.

Který soud je příslušný?

K řízení je příslušný obecný soud člověka, o jehož svéprávnosti se rozhoduje, tedy okresní soud, v jehož obvodu má bydliště (k tomu viz kapitolu I. Základní pojmy a definice). Pokud je však tento člověk bez svého souhlasu umístěn ve zdravotním ústavu nebo v zařízení sociálních služeb, je příslušný soud, v jehož obvodu je tento ústav (§ 34 a 84 zákon o zvláštních řízeních soudních). Pokud by byl člověk v těchto zařízeních umístěn se svým souhlasem, mělo by být nejspíš zkoumáno, zda nemá bydliště v obvodu jiného soudu a zda jeho pobyt v ústavu není jen přechodný. Jestliže má úmysl se v ústavu trvale zdržovat, bude tím místní příslušnost soudu, v jehož obvodu je ústav, založena.¹

Kdo je účastníkem řízení?

Účastníky řízení ve věcech svéprávnosti budou navrhovatel a ti, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno (§ 6 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních). Především tedy člověk, jehož svéprávnost se posuzuje. Pokud je tento člověk rodičem nezletilého dítěte, rozhoduje soud v rozsudku o omezení svéprávnosti též o rodičovské odpovědnosti. Poněvadž se takový výrok výrazně dotýká nezletilého dítěte a druhého z rodičů, bude v takovém případě účastníkem i toto dítě (zastoupené kolizním opatrovníkem) a druhý z rodičů. Jelikož se řízení o omezení svéprávnosti spojuje s řízením opatrovnickým (§ 46 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních), bude účastníkem řízení i potencionální opatrovník.

Jak bude člověk v řízení zastoupen?

Člověku, o jehož svéprávnosti se jedná (posuzovanému), jmenuje soud tzv. procesního opatrovníka, tj. opatrovníka pro dané řízení, který bude hájit jeho zájmy. Tímto opatrovníkem by neměl být např. příbuzný, který dal podnět k zahájení řízení. Důvodem je nebezpečí kolize zájmů. Stejně tak by s ohledem na skutečnost, že řízení o svéprávnosti člověka se dnes ze zákona spojuje s řízením o opatrovnictví člověka (§ 46 zákona o zvláštních řízeních soudních), nebude vhodné, aby hmotněprávní opatrovník člověka byl současně jmenován opatrovníkem člověka pro řízení. Hmotněprávní opatrovník totiž bude v řízení vystupovat sám za sebe jako samostatný účastník, a proto by neměl současně vystupovat jménem jiného účastníka. V soudním řízení by totiž každý měl mít pouze jednu roli.

Vedle jmenovaného procesního opatrovníka si může posuzovaný zvolit zmocněnce, a to i bez souhlasu opatrovníka. Zmocněncem může být kdokoli podle přání člověka, tedy např. i sociální pracovník nebo jeho klíčový pracovník. Zákonným požadavkem na osobu zmocněnce je pouze plná svéprávnost zvoleného zmocněnce. Zmocněnec se již dále nemůže nechat zastupovat (nemůže udělit plnou moc třetí osobě), ale musí v řízení vystupovat osobně (§ 27 odst. 1 občanského soudního řádu). Pro výjimečné případy zákon soudu umožňuje, aby zastoupení nepřipustil, jestliže zástupce zřejmě není způsobilý k řádnému zastupování, anebo jestliže jako zástupce vystupuje v různých věcech opětovně (§ 27 odst. 2 občanského soudního řádu).

¹ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1 – 654). *Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 282.

Jedná se skutečně o oprávnění pro výjimečné situace, které by nemělo být zneužíváno k jiným než stanoveným účelům, tedy zajištění ochrany člověka, který si zmocněnce zvolí. Současně je třeba toto ustanovení vykládat s přihlédnutím k pravidlu zdravého rozumu – v případě sociálního pracovníka poskytovatele pobytové sociální služby bude jistě přípustné, aby jako zmocněnec vystupoval opakovaně. Nepřipuštění takového zastoupení ze strany soudu by nebylo činěno na ochranu člověka, ale naopak by tohoto člověka nepřipustně zbavovalo právo svobodně si zvolit svého zmocněnce pro řízení.

S ohledem na právo člověka zvolit si svého zmocněnce tak může v řízení o svéprávnosti nastat situace, kdy má posuzovaný jak procesního opatrovníka, tak zmocněnce. Jestliže si úkony těchto zástupců odporují, je na soudu, aby posoudil, co je v zájmu posuzovaného (§ 37 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Jak probíhá dokazování?

V rámci každého soudního řízení je povinností účastníků vždy tvrdit rozhodné skutečnosti a předkládat důkazy k jejich prokázání. Jak bylo výše uvedeno, řízení o svéprávnosti člověka je řízením nesporným, což do značné míry podobu těchto povinností modifikuje. V nesporném řízení je totiž za zjištění skutkového stavu a shromáždění dostatečného množství důkazů odpovědný soud (§ 20 a 21 zákona o zvláštních řízeních soudních). To však neznamená, že by účastníci měli zůstat pasivní a aktivně nepoukazovat na jednotlivé skutečnosti a nepřekládat důkazy. Právě naopak, i v nesporném řízení je třeba vystupovat aktivně, aby jednotliví účastníci dosáhli co nejkomplexnějšího posouzení situace člověka a přijetí optimálního podpůrného opatření v oblasti svéprávnosti, které ho bude odpovídajícím způsobem chránit před nepřiměřeným rizikem na jedné straně a na straně druhé ho nebude nepřiměřeně omezovat. Všem účastníkům svědčí v souladu se zákonem právo uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy až do vyhlášení rozhodnutí (§ 20 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních). Jelikož se jedná o nesporné řízení, v němž se neuplatňuje tzv. koncentrace řízení, tj. v řízení není stanoven okamžik, po němž již není možné uvádět nové skutečnosti a důkazy, je možné tyto uplatňovat až do pravomocného skončení věci, tedy i v rámci odvolání a řízení o odvolání.

Zákon výslovně uvádí, že soud v řízení o svéprávnosti vyslechne posuzovaného člověka (více viz níže), znalce a podle okolností i ošetřujícího lékaře člověka, jeho opatrovníka (hmotněprávního) a provede další vhodné důkazy (§ 38 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Před zodpovězením otázky, co může být „dalším vhodným důkazem“, je důležité zdůraznit, že důkazem v soudním řízení může být vše. Vždy je třeba se soustředit na předmět řízení a přemýšlet, co by ve vztahu k němu mohlo představovat vhodný zdroj informací. Předmětem řízení o svéprávnosti je posouzení jednotlivých podmínek pro omezení svéprávnosti, jak byly popsány výše. Soud se tak bude muset zabývat především schopnostmi, osobností a aktuální životní situací člověka.

POZOR:

Pro poskytovatele sociálních služeb tak vhodnými důkazními prostředky budou především osobní profil (charakteristika, anamnéza) klienta, poslední individuální plány klienta, výslech klíčového pracovníka klienta, sociálního pracovníka apod. V případě, že poskytovatel bude aktivně podávat návrh na zahájení řízení o svéprávnosti člověka, měl by v návrhu již označit důkazy, jichž se dovolává (§ 79 odst. 1 občanského soudního řádu) – tedy přiložit listinné dokumenty a uvést, jaké svědky navrhuje vyslechnout, např. právě osobu klíčového pracovníka klienta.

Jelikož se však jedná o nesporné řízení, mohou jednotliví účastníci navrhnout další důkazy i dále v průběhu řízení a dokonce i v rámci odvolání a řízení o odvolání.

Může být znalecký posudek jediným důkazem?

Někdy se lze setkat s praxí, že znalecký posudek je jediným důkazem, který soud v řízení o svéprávnosti provede a následně rozhodne v souladu s návrhem znalce z oboru psychiatrie. Takovýto postup není správný, protože znalecký posudek je jenom jedním z důkazů a je povinností soudu vyhledat a aktivně i provést další důkazy (viz výše). K tomu se vyjádřil i Nejvyšší soud ve svém rozsudku sp. zn. 30 Cdo 3580/2010 ze dne 31. 3. 2010.

POZOR:

Nejvyšší soud zdůraznil, že v řízení o svéprávnosti je „znalecký posudek v takovém řízení sice závažným důkazem, nesmí však být důkazem jediným a nemůže nahrazovat nedostatek skutkových zjištění.“ Viz rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 3580/2010 ze dne 31. 3. 2010.

Je potřebné proto důsledně trvat na tom, aby soudy nerozhodovaly pouze na základě znaleckého posudku. Jedná-li se o uživatele pobytové služby, je zcela na místě, aby došlo k výslechu klíčového pracovníka, případně sociálního pracovníka, případně k provedení dalších důkazů, například osobním profilem uživatele.

Se skutečností, že znalecký posudek není a nemůže být jediným důkazem v řízení o svéprávnosti a opatrovnictví, ani důkazem hlavním, souvisí i to, že proti závěrům znalce se lze ohradit, a to právě v případě, že neodpovídají jiným v řízení provedeným důkazům, případně nejsou dostatečně nebo vůbec odůvodněny.

POZOR:

Nejvyšší soud rovněž zdůraznil, že je úkolem soudu posoudit, „zda závěry posudku jsou náležitě odůvodněny, zda jsou podloženy obsahem nálezu, zda bylo přihlédnuto ke všem skutečnostem, s nimiž se bylo třeba vypořádat, zda závěry posudku nejsou v rozporu s výsledky ostatních důkazů a zda odůvodnění znaleckého posudku odpovídá pravidlům logického myšlení. Aby soud mohl znalecký posudek odpovědně hodnotit, nesmí se znalec omezit ve svém posudku na podání odborného závěru, nýbrž z jeho posudku musí mít soud možnost seznat, ze kterých zjištění v posudku znalec

vychází, jakou cestou k těmto zjištěním dospěl a na základě jakých úvah došel ke svému závěru. To platí i pro znalecké posouzení učiněné ústně, resp. pro případ, kdy se znalec při svém slyšení soudem odchýlí od závěru svého písemného posudku.“
Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 22 Cdo 1810/2009.

Dále je potřebné zdůraznit, že znalecký posudek by měl být co nejaktuálnější. Pokud by soud rozhodoval na základě staršího znaleckého posudku (např. rok a půl), porušil by právo člověka se zdravotním postižením na spravedlivý proces. Znalec musí člověka vidět a vyšetřit, nemůže se spokojit s lékařskými zprávami nebo jinými dokumenty. Navrhne-li to znalec, soud může nařídit, aby člověk byl vyšetřován ve zdravotnickém zařízení. To je ovšem možné, jenom je-li to nezbytně třeba k vyšetření zdravotního stavu.

Co může poskytovatel soudu předložit?

Můžeme doporučit, aby poskytovatel byl v řízeních aktivní. Poskytovatel má k dispozici dokumentaci, včetně individuálního plánu a event. osobního profilu. Tyto dokumenty lze použít samostatně, případně je lze skombinovat tak, že poskytovatel vypracuje ucelenější písemnou zprávu, kterou může soudu předložit jako písemný důkaz. Tato zpráva se stane nedílnou součástí spisu a soud jí musí zohlednit při rozhodování. Kromě této zprávy je možné navrhnout jako svědka klíčového pracovníka anebo sociálního pracovníka, kteří by soudu sdělili informace o aktuálních schopnostech uživatele a jeho situaci.

Jaký je význam zhlédnutí?

Jak již bylo uvedeno výše, nová právní úprava klade mimořádný význam na zhlédnutí člověka, a to jak v rovině hmotněprávní (§ 55 odst. 1 NOZ), tak v rovině procesní (§ 38 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních). Beze zhlédnutí člověka nebude v žádném případě možné přijmout rozhodnutí o omezení jeho svéprávnosti. Zhlédnutí je totiž nejen důležitým a nezastupitelným zdrojem informací o stavu, přáních a schopnostech člověka, ale rovněž neodmyslitelným projevem respektu k tomuto člověku jako k účastníkovi řízení. Člověk tak není staven do pozice objektu právní regulace a rozhodování ostatních. Zhlédnutí tak velmi úzce souvisí s participací člověka v soudním řízení a je jedním ze způsobů zajištění jeho práva na přístup ke spravedlnosti. Od zhlédnutí na rozdíl od výslechu člověka nelze nikdy upustit.

POZOR:

Ústavní soud k absenci osobního slyšení posuzovaného člověka uvedl, že „z tohoto postupu soudu je seznatelný zřejmý nedostatek respektu k osobnosti stěžovatelky, je z něj patrná snaha ulehčit věc „pro dobro soudu samotného“, s nímž je zmíněný respekt k osobě stěžovatelky v kolizi. Tento cíl sledovaný obecným soudem při použití popsaného procesního postupu však nelze označit za legitimní, a tím méně šlo o sledování cíle, který by byl nezbytný pro svobodnou a demokratickou společnost, tedy ochrana základních práv jiných osob nebo ochrana veřejného zájmu. Ústavní soud je naopak přesvědčen, že postup soudu je v příkrém rozporu s ideami demokratické a svobodné společnosti, která je založena na respektu státní moci k základním

právům jednotlivých osob. V tomto ohledu Okresní soud [...] porušil vedle práva na spravedlivý proces i základní právo stěžovatelky na její osobnost garantované čl. 5 Listiny, neboť její osobnost zvoleným procesním postupem ignoroval.“ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2012, sp. zn. II. ÚS 194/11.

Zhlédnutí se svým obsahem i účelem liší od výslechu člověka (§ 38 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních) i zjištění jeho názoru, jak má být ve věci rozhodnuto (§ 56 odst. 2 NOZ). Jeho cílem je osobní seznámení se soudce s člověkem, a proto by nemělo být prováděno prostřednictvím jiné soudní osoby, např. vyšších soudních úředníků. Zhlédnutí by mělo být realizováno v přirozeném prostředí člověka, a to právě z toho důvodu, aby měl soudce možnost člověka poznat v co nejautentičtější a nejkompaktněji. Protokol o zhlédnutí by měl zachycovat i neverbální reakce člověka.

Zhlédnutí člověka může být v mnoha případech zdrojem informací o stavu tohoto člověka v takové míře, že se zadání znaleckého posudku bude jevit jako zjevně nadbytečným. To bude případ především lidí s vysokou mírou podpory, kteří se samostatně bez pomoci nemohou pohybovat a jsou zcela závislí na péči a pomoci druhé osoby. V těchto případech bude totiž již při zhlédnutí zřejmé, že člověku v důsledku jeho plné svéprávnosti reálně nehrozí závažná újma, ale postačí mu pouze zajištění druhé osoby, která bude oprávněna činit právní jednání jeho jménem (opatrovníka bez omezení, zástupce z členů domácnosti). Zadání znaleckého posudku v těchto případech řízení zbytečně prodlužuje i prodražuje, přitom znalecký posudek soudu nepřinese nové informace, které by již k předmětu řízení neměl, a to právě na základě zhlédnutí.

Bude člověk v řízení vyslechnut?

Zákon stanoví, že člověk by měl být v řízení o svéprávnosti vyslechnut (§ 38 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních), avšak na rozdíl od zhlédnutí připouští z tohoto pravidla současně výjimky, tj. upravuje podmínky, při jejichž splnění lze od výslechu člověka upustit. Jedná se o situace, kdy provedení výslechu není možné, např. proto, že posuzovaný vůbec nekomunikuje, nebo pokud by výslech způsobil posuzovanému zdravotní újmu. Na druhou stranu zákon stanoví, že pokud posuzovaný o výslech požádá, soud jej vyslechnout musí (§ 38 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Zjištění názoru posuzovaného zdůrazňuje i nový občanský zákoník v § 56 odst. 2 NOZ, který ukládá soudu povinnost vyvinout potřebné úsilí ke zjištění názoru člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si člověk zvolil (§ 56 odst. 2 NOZ). K tomu by mělo dojít v přirozeném prostředí posuzovaného, např. v zařízení sociálních služeb, aby se posuzovaný cítil co nejuvolněji a nebyl nervózní z neznámého a formálního prostředí v jednací síni.

Kde všude může řízení o svéprávnosti proběhnout?

S účinností zákona o zvláštních řízeních soudních již řízení o svéprávnosti a opatrovnictví nutně nemusí probíhat v budově soudu a ve standardní soudní síni. Zákon totiž zavádí institut tzv. jiného soudního roku (§ 18 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Jiný soudní rok znamená, že soudní jednání se odehrává buď mimo budovu soudu, nebo mimo obvyklou úřední dobu. Soudní jednání tak může proběhnout např. ve společenské místnosti přímo v zařízení, v němž člověk žije.

O konání jiného soudního roku rozhoduje soud. Zákon hovoří o tom, že soud (předseda senátu) svolá jiný soudní rok, ke kterému přizve účastníky, považuje-li to za vhodné. Je však třeba zdůraznit, že navzdory citované zákonné formulaci, by možnost konání jiného soudního roku neměla být na uvážení soudu. Prostor, v němž se řízení odehrává, totiž může významným způsobem určovat, zda se jej člověk, o jehož svéprávnosti je rozhodováno, může skutečně účastnit, či nikoli, a to nejen ve smyslu své fyzické přítomnosti, ale rovněž z hlediska zajištění ochrany před nepřiměřeným stresem, faktické možnosti řízení sledovat a vyjadřovat se k němu apod. Místo řízení je tedy důležitým aspektem práva člověka s postižením na přístup ke spravedlnosti. Mnoha lidem může méně formální řízení, které se koná v prostředí jim známém, bez klasických atributů soudní síně jako je vyvýšené místo pro soudce, lavice pro strany, lavice pro veřejnost nebo tzv. „ohrádka“ uprostřed soudní síně pro výslechy osob, usnadnit pochopení tohoto řízení a umožnit jim spíše vyjádřit své potřeby, přání a postřehy. V souladu se zákonem může soud rozhodnout i o tom, že z jiného soudního roku vyloučí veřejnost.

V prostorách mimo soud může proběhnout celé řízení, včetně dokazování, tj. soud může do zařízení poskytovatele pozvat i znalce, opatrovníka a všechny ostatní účastníky. V souladu se zákonem se dokazování při jiném soudním roku provádí, jen je-li to účelné, což v případech řízení o svéprávnosti bude vždy, pokud je člověk schopen se řízení účastnit, avšak pouze v případě, že se koná mimo standardní soudní síň.

V případě, že má poskytovatel za to, že u konkrétního klienta by bylo na místě, aby řízení o svéprávnosti klienta, případně dílčí jednání v rámci tohoto řízení, proběhlo jako jiný soudní rok, měl by se žádostí o jeho svolání obrátit na soud. V žádosti je nutné popsat skutečnosti, proč se klient nemůže účastnit standardního jednání v soudní síni (klient je extrémně úzkostný, špatně snáší nová prostředí a tato ho velmi stresují, je imobilní apod.).

Rozhodnutí o takové žádosti je však bohužel rozhodnutím, jímž se upravuje vedení řízení, proti němuž není přípustné odvolání (§ 202 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu). Pokud tedy soud žádosti poskytovatele nevyhoví, nelze se proti tomuto rozhodnutí bránit, respektive v úvahu by připadalo jen podání ústavní stížnosti. Ta však v drtivé většině případů nedokáže zabránit tomu, aby proběhlo standardní řízení, spíše může daný problém řešit do budoucna. Teoreticky, v závažných případech, je možné se ještě bránit tzv. stížností na nevhodné chování soudních osob (§ 164 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích), a to

z důvodu úplné absence respektu a ohleduplnosti ke zdravotnímu postižení účastníka řízení. Lze však doporučit využívat tohoto prostředku opravdu v těch nejzávažnějších případech.

Co když v řízení vyjde najevo, že u člověka postačuje přijetí mírnějšího opatření?

I procesní právní úprava reflektuje nově zakotvené podmínky pro omezení svéprávnosti. V průběhu řízení o svéprávnosti člověka totiž může vyjít najevo, že tyto podmínky splněny nejsou a svéprávnost daného člověka tedy nelze omezit zákonným způsobem. Na tyto případy pamatuje procesní úprava tak, že opravňuje soud v řízení o svéprávnosti rozhodnout zejména o schválení smlouvy o nápomoci, schválení zastoupení členem domácnosti nebo jmenování opatrovníka bez omezení svéprávnosti, tedy rozhodnout o využití některého z mírnějších a méně omezujících opatření (§ 37 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Jak již vyplynulo z výkladu o obsahu a podmínkách pro vznik vztahu nápomoci při rozhodování mezi podporovaným a podpůrce, řízení o schválení smlouvy o nápomoci lze zahájit pouze na návrh jedné ze stran tohoto vztahu, tj. podporovaného nebo podpůrce (§ 32 odst. 1 zákon o zvláštních řízeních soudních). Z toho plyne, že soud, který v průběhu řízení o svéprávnosti člověka shledá, že dostatečným opatřením bude nápomoc při rozhodování, nemůže sám od sebe zahájit řízení o schválení smlouvy. Může tedy postupovat tak, že se nejprve pokusí zjistit, zda existuje nějaká osoba, která by byla ochotna se role podpůrce ujmout. Následně může vést tuto osobu a posuzovaného k uzavření smlouvy o nápomoci, kterou poté na návrh některého z nich schválí.

V zahájeném řízení o omezení svéprávnosti lze rovněž schválit zastoupení členem domácnosti; není třeba zahajovat toto řízení zvlášť.

Taktéž lze přistoupit ke jmenování opatrovníka bez současného omezení svéprávnosti (§ 465 a 469 NOZ), a to člověku, jemuž působí zdravotní stav při správě jeho jmění nebo při hájení jeho práv obtíže.

Bude rozsudek či jiné rozhodnutí soudu doručeno přímo posuzovanému?

Rozsudek o omezení svéprávnosti musí být doručen i člověku, do jehož svéprávnosti zasahuje. Z § 41 zákona o zvláštních řízeních soudních navíc plyne, že soud by měl posuzovaného s rozhodnutím seznámit i jinak, než pouhým doručením. Soudce by se proto měl pokusit obsah rozhodnutí a jeho důsledky posuzovanému vhodným způsobem vysvětlit.

Kdo nese náklady řízení?

Náklady řízení o svéprávnosti a opatrovnictví platí stát, kromě nákladů na právní zastupování. Dohodne-li se vyšetřovaný člověk na zastupování s advokátem, a není to advokát ustanoven ex offio, platí odměnu advokáta sám. Soud může, odůvodňují-li to majetkové poměry vyšetřovaného člověka, požadovat po něj úhradu nákladů řízení.

Zákon pamatuje taktéž na situaci, kdy by někdo chtěl zneužít řízení o způsobilosti k právním úkonům. Podá-li někdo zjevně bezdůvodný návrh na zbavení způsobilosti, je povinen nahradit újmy, které vyšetřovanému člověku, jeho zástupci, opatrovníkovi pro řízení a státu vznikly.

Opravné prostředky

❖ **Odvolání**

V případě, že účastník s rozhodnutím soudu nesouhlasí, má právo se odvolat. Znovu je přitom třeba zdůraznit, že i v odvolacím řízení lze tvrdit nové skutečnosti a důkazy (§ 28 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Odvolání je třeba podat do 15 dnů ode dne doručení rozsudku (§ 204 odst. 1 občanského soudního řádu). Lhůta pro podání odvolání je zachována, podá-li účastník odvolání poslední den lhůty na poště, nebo podatelně soudu. Účastník rovněž může zaslat odvolání prostým e-mailem poslední den lhůty na e-mailovou adresu podatelny soudu. V případě, že takto učiněné podání doplní do tří dnů v listinné podobě a s podpisem, je i v tomto případě lhůta pro podání odvolání zachována. Pokud má účastník uznávaný elektronický podpis, listinné doplnění elektronicky podaného odvolání není třeba (§ 42 občanského soudního řádu). Případně-li poslední den lhůty na sobotu, neděli nebo státní svátek, platí, že posledním dnem lhůty je nejbližší pracovní den (§ 57 občanského soudního řádu).

POZOR:

Např. rozhodnutí o omezení svéprávnosti bylo panu Janu Novákovi doručeno 13. října. Konec lhůty by připadl na 28. října, tedy na státní svátek. Posledním dnem lhůty je pak nejbližší následující pracovní den. Je-li 28. října sobota (nebo pátek), posledním dnem pro podání odvolání je pondělí. Je-li 28. října např. středa, posledním dnem je čtvrtek.

Zmešká-li účastník lhůtu pro podání odvolání, je možné požádat o její prominutí z omluvitelného důvodu (§ 58 občanského soudního řádu). Žádost o prominutí zmeškání lhůty je však třeba podat do 15 dnů od odpadnutí překážky a je nutné s ní spojit zmeškané podání, tedy odvolání (nejvhodnější je napsat žádost o prominutí lhůty přímo do odvolání). O prominutí lhůty rozhoduje okresní soud, jeho rozhodnutí je možné taktéž napadnout odvoláním.

Odvolání je adresované krajskému soudu (v Praze jde o Městský soud), ale podává se u okresního soudu (v Praze u obvodního soudu, v Brně u Městského soudu), který vydal rozhodnutí, proti němuž odvolání směřuje. V odvolání tak lze uvést např. Krajskému soudu v Brně prostřednictvím Okresního soudu v Uherském Hradišti.

V odvolání je třeba uvést, proti kterému výroku rozsudku směřuje, případně zda napadá vydaný rozsudek v plném rozsahu. Např. pokud účastník nebude souhlasit pouze s formulací omezení svéprávnosti, avšak nebude chtít současně napadnout i výrok o jmenování opatrovníka, může podat odvolání právě jen do výroku týkajícího se omezení svéprávnosti. Vymezení rozsahu odvolání se účastník nemusí až tolik bát. Soud je totiž oprávněn se zabý-

vat i dalšími výroky napadeného rozsudku nad rámec podaného odvolání v případě, že tyto jsou na napadeném výroku závislé, tj. bez napadeného výroku postrádají náležitý podklad (§ 212 občanského soudního řádu). Příkladem může být např. výrok o jmenování opatrovníka při omezení člověka ve svéprávnosti, pokud člověk svým odvoláním brojí pouze proti výroku o omezení svéprávnosti a argumentuje, že jeho svéprávnost měla být zachována v plném rozsahu.

Zákon stanoví důvody, pro něž lze odvolání podat (§ 205 občanského soudního řádu). Tyto důvody jsou však natolik široké, že účastníkovi postačí, když v odvolání popíše, proč se domnívá, že rozhodnutí soudu prvního stupně je nesprávné. Účastník rovněž nemusí důvody svého odvolání žádným způsobem právně kvalifikovat, to je úkolem odvolacího soudu.

O odvolání rozhoduje nadřízený soud, tj. krajský soud. Odvolací soud může vykonat i dokazování, avšak jenom v omezeném rozsahu. Platí že, požadujete-li změnu rozhodnutí, odvolací soud jej může zrušit a naopak.

Odvolání je možné vzít zpět. Pak platí, že právní moc rozhodnutí nastane, jako kdyby nebylo odvolání podáno (§ 207 odst. 2 občanského soudního řádu).

❖ **Dovolání**

Dovolání je mimořádný opravný prostředek, jímž lze napadnout pravomocné rozhodnutí odvolacího soudu. Dovolání na rozdíl od odvolání souvisí již pouze s právními otázkami a ve své podstatě souvisí se žádoucím sjednocováním soudní praxe v rámci České republiky. O dovolání bude vždy rozhodovat Nejvyšší soud.

Dovolání je přitom přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu (se zákonem stanovenými výjimkami, které se však netýkají řízení o svéprávnosti a opatrovnictví člověka), kterým se končí, a to v případě, že se věc týká otázky hmotného nebo procesního práva (§ 237 občanského soudního řádu):

- při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu,
- která dosud v rozhodování Nejvyššího soudu nebyla řešena,
- ve vztahu k níž ani Nejvyšší soud nerozhoduje jednotně, anebo
- která je sice v rozhodování Nejvyššího soudu řešena určitým způsobem, ale je na místě ji vyřešit jinak.

Dovolání se podává do dvou měsíců ode dne doručení rozhodnutí odvolacího soudu. Je adresované Nejvyššímu soudu, ale podává se opět prostřednictvím příslušného okresního soudu (v Praze jde o obvodní soudy, v Brně o Městský soud). Na rozdíl od odvolání nelze zmeškání lhůty pro podání dovolání prominout (§ 240 občanského soudního řádu).

Je nezbytné zdůraznit, že dovolání musí být sepsáno osobou s právnickým vzděláním, tedy typicky advokátem (§ 241 občanského soudního řádu). V případě, že účastník nemá dostatek prostředků pro to, aby si mohl zajistit advokáta, může požádat o jeho ustanovení. V takovém

případě však musí osvědčit skutečnost, že splňuje podmínky pro osvobození od soudních poplatků, tedy že jeho poměry odůvodňují ustanovení advokáta soudem a že nejde o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva (§ 138 občanského soudního řádu). Postup při uplatnění žádosti o ustanovení advokáta může být takový, že člověk sám, bez náležitého zastoupení advokátem podá dovolání, v němž uvede, že z důvodu absence zastoupení advokátem a z důvodu nedostatku zdrojů pro jeho zajištění žádá Nejvyšší soud o jeho ustanovení v souladu s § 30 občanského soudního řádu, a to za účelem doplnění dovolání, případně zastupování účastníka v rámci řízení o dovolání.

❖ **Ústavní stížnost**

Ústavní stížnost je zcela specifickým prostředkem nápravy a na rozdíl od dovolání ji ani není možné označovat jako mimořádný opravný prostředek. Jedná se o nástroj ochrany základních lidských práv a svobod a nápravy porušení těchto práv, nikoli jakékoli nezákonnosti. Pro účely ústavní stížnosti jsou tak rozhodující především ustanovení Listiny základních práv a svobod, Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením. Rozhodování v oblasti svéprávnosti přitom bude vždy souviset se způsobilostí k právům podle čl. 5 Listiny, ochranou důstojnosti člověka, zaručenou v čl. 10 Listiny a čl. 8 Evropské úmluvy, jakož i s rovností před zákonem, garantovanou v čl. 12 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením. S ohledem na další oblasti, do nichž může rozhodnutí v oblasti svéprávnosti zasáhnout, především v případě, že dochází k omezení svéprávnosti, mohou být dotčena ještě další základní práva a svobody člověka, např. volební právo, právo na manželství, právo na ochranu rodinného života a rodičovství, právo na práci apod.

Ústavní stížnost se podává do dvou měsíců ode dne doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon stěžovateli k ochraně jeho práva poskytuje. V případě rozhodnutí o svéprávnosti a opatrovnictví člověka bude tímto posledním opravným prostředkem rozhodnutí Nejvyššího soudu o dovolání.

Pro podání ústavní stížnosti se vyžaduje zastoupení advokátem (§ 29 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu). Pro případy podání ústavní stížnosti však právní řád na rozdíl od dovolacího řízení neupravuje možnost Ústavního soudu ustanovit účastníkovi advokáta. V případě, že účastník nemá dostatek finančních prostředků pro zastoupení advokátem, může se se žádostí o zprostředkování bezplatného právního zastoupení obrátit na Českou advokátní komoru.

Co když později vyjde najevo, že nebyly dány podmínky pro omezení svéprávnosti?

Pokud později vyjde najevo, že pro omezení svéprávnosti nebyly dány podmínky, soud toto rozhodnutí i bez návrhu zruší (42 zákona o zvláštních řízeních soudních). Poskytovatel může za tímto účelem podat k soudu podnět, v němž soud vyzve, aby postupoval v souladu s citovaným ustanovením.

Rozhodnutí soudu podle § 42 zákona o zvláštních řízeních soudních není rozhodnutím o navrácení svéprávnosti. Nejedná se o situace, kdy by se stav člověka zlepšil a omezení svéprávnosti se tak již stalo nedůvodné, respektive nedůvodné ve stanoveném rozsahu. Jde naopak o situace, v nichž bylo rozhodnuto o omezení svéprávnosti člověka, i když již v době přijetí rozhodnutí nebyly splněny zákonné podmínky pro toto omezení. Zrušením rozsudku o omezení svéprávnosti se právně nastoluje situace, jako kdyby člověk nikdy omezen ve svéprávnosti nebyl.

POZOR:

Nejvyšší soud k možnosti zrušit rozhodnutí o zbavení/omezení způsobilosti k právním úkonům uvedl, že „pro rozhodnutí, jímž se zcela ruší a odstraňuje rozhodnutí o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům [...], není třeba splnění podmínek obnovy řízení. Toto rozhodnutí, jímž se zrušuje původní nesprávné rozhodnutí, má zpětnou účinnost v tom směru, že se po jeho právní moci hledí na osobu, jež byla dříve zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo omezena ve způsobilosti k právním úkonům, jako by nikdy nebyla zbavena způsobilosti k právním úkonům, popř. omezena ve způsobilosti k právním úkonům.

Ustanovení § 190 o. s. ř. [pozn. dnes § 42 zákona o zvláštních řízeních soudních] je použitelné i tehdy, jestliže byl někdo dříve zbaven způsobilosti k právním úkonům, ač byly splněny podmínky jen pro omezení ve způsobilosti k právním úkonům. Dojde-li v takovém případě ke zrušení původního rozhodnutí o zbavení způsobilosti k právním úkonům, je třeba současně vyslovit omezení způsobilosti k právním úkonům; výrok o omezení způsobilosti k právním úkonům je ovšem účinný ke dni, k němuž byla dotčená osoba (nesprávně) zcela zbavena způsobilosti k právním úkonům.“ K tomu viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 1969, sp. zn. 2 Cz 1/1969. Pozn. Ačkoliv již dnes v souladu s novým občanským zákoníkem v našem právním řádu nemáme institut zbavení způsobilosti k právním úkonům, jsou tyto závěry Nejvyššího soudu analogicky aplikovatelné i na případy, kdy je svéprávnosti člověka omezena ve větším rozsahu, než pro jaký svědčí zákonné podmínky pro omezení svéprávnosti.

XII. ŘÍZENÍ O OPATROVNICTVÍ ČLOVĚKA

Řízení o opatrovnictví člověka je dnes upraveno především v § 44 až § 49 zákona o zvláštních řízeních soudních a liší se od řízení o svéprávnosti.

Jak lze řízení o opatrovnictví člověka zahájit?

Podobně jako řízení o svéprávnosti člověka může být i řízení ve věcech opatrovnictví člověka obecně zahájeno jak na návrh, tak bez návrhu (§ 13 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních). A stejně jako v případě řízení o svéprávnosti je k podání návrhu oprávněn každý, kdo má právní osobnost.

Návrh lze podat i ústně do protokolu u kteréhokoli okresního soudu (§ 14 zákon o zvláštních řízeních soudních). Pouze na návrh opatrovance však lze zahájit řízení o jmenování a odvolání opatrovníka osobě, jejíž zdravotní stav jí při správě jmění působí obtíže; jde o tzv. návrhové opatrovnictví bez současného omezení svéprávnosti (§ 469 odst. 1 NOZ, § 45 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních). Pouze na návrh opatrovníka pak lze zahájit řízení o tom, v němž bude zjištěna vůle opatrovance (§ 45 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních). Toto řízení souvisí s povinností opatrovníka, který byl jmenován osobě bez současného omezení její svéprávnosti, jednat společně s opatrovancem; popř. samostatně, ale v souladu s vůlí opatrovance. Když není možné tuto vůli zjistit, může opatrovník podat návrh k soudu, který rozhodne (§ 469 odst. 2 NOZ). Je však třeba zdůraznit, že v případě, že člověk není schopen sám podat návrh na jmenování opatrovníka (např. se jedná o klienta s vysokou mírou podpory), nejsou u něj splněny podmínky pro omezení svéprávnosti a nevhodnějším opatřením se jeví jmenování opatrovníka bez omezení svéprávnosti, je poskytovatel stále oprávněn navrhnout jmenování opatrovníka, a to podle § 465 ve spojení s § 469 NOZ (viz výše).

POZOR:

Pro poskytovatele sociálních služeb z výše uvedeného plyne např. možnost podat návrh (popř. podnět) na odvolání opatrovníka, který byl jmenován osobě omezené ve svéprávnosti a který řádně neplní své povinnosti.

Který soud bude v řízení o opatrovnictví rozhodovat?

K řízení je příslušný okresní soud, v jehož obvodu má opatrovanec bydliště. Je-li opatrovanec neznámého pobytu nebo nepřítomný, je příslušný soud, v jehož obvodu má opatrovanec majetek (§ 44 zákona o zvláštních řízeních soudních). Opatrovnické řízení bude nejčastěji spojeno s dříve zahájeným řízením o omezení svéprávnosti; spojení těchto dvou řízení je povinné, tak aby mohlo být jedním rozhodnutím rozhodnuto jak o omezení svéprávnosti, tak o jmenování opatrovníka. V takovém případě je pro řízení příslušný soud, který vede řízení o svéprávnosti (§ 46 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Kdo bude účastníkem řízení?

Účastníky řízení jsou navrhovatel (jímž může být případně poskytovatel sociální služby) a ten, o jehož právech a povinnostech má být v řízení jednáno (§ 6 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních). Těmi budou opatrovanec, osoba, která má být jmenována opatrovníkem, popř. jmenovaný opatrovník, jedná-li se o řízení o jeho odvolání.

Jak bude řízení probíhat?

Soud nařídí k projednání věci jednání (§ 19 zákona o zvláštních řízeních soudních). Stejně jako ve všech zde zmíněných řízeních se uplatní tzv. vyšetřovací zásada; soud tedy provede i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány (§ 20 a 21 zákona o zvláštních řízeních soudních). Účastníci mohou uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy až do vyhlášení rozhodnutí a poté i v odvolacím řízení (§ 20 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Nový občanský zákoník vyžaduje, aby soud člověka, o jehož opatrovnictví se rozhoduje, nejdříve zhlédl, nebrání-li tomu nepřekonatelná překážka (§ 471 odst. 1 NOZ). Zhlédnutí by měl provést soudce, který ve věci rozhoduje, aby měl bezprostřední informaci o aktuálním stavu člověka. Je možné, někdy i žádoucí, zhlédnutí mimo jednání soudu, např. ve zdravotnickém zařízení, v zařízení sociálních služeb. Nepřekonatelnou překážkou bránící zhlédnutí může být např. velice nepříznivý zdravotní stav. Nepřekonatelnost překážky by ale měla být vykládána úzce; to znamená, že zhlédnutí osoby bude pravidlem.

Soud musí také vyslechnout vyjádření osoby nebo jinak zjistit její stanovisko a vycházet z něho (§ 471 odst. 1 NOZ). Tato povinnost se na rozdíl od zhlédnutí vztahuje ke zjištění postoje potencionálního opatrovance k věci.

Jak bude vypadat rozhodnutí?

Soud v rozhodnutí určí rozsah práv a povinností opatrovníka (§ 463 odst. 1 NOZ). Zatímco omezení svéprávnosti je v rozhodnutí vymezeno negativním výčtem, rozsah práv a povinností opatrovníka by měl být vymezen pozitivně – tedy v jakých záležitostech opatrovník za zastoupeného právně jedná.

Pokud se konalo řízení o odvolání opatrovníka na návrh opatrovníka, soud mu podle § 463 odst. 2 NOZ vždy vyhoví (vzhledem k dobrovolnosti výkonu opatrovnictví). V ostatních případech jej odvolá tehdy, pokud opatrovník neplní své povinnosti. Nevyžaduje se, aby neplnění povinností bylo závažné či dlouhodobé. Aby se opatrovanec neocitnul bez opatrovníka, musí být současně s odvoláním původního jmenován opatrovník nový (§ 463 odst. 2 NOZ)

Může soud kontrolovat opatrovníka?

Soud je podle § 48 zákona o zvláštních řízeních soudních povinen dohlížet na řádné plnění povinností opatrovníkem, ať už jde o péči o osobu opatrovance nebo o správu či nakládání s jeho majetkem. Pokud soud zjistí, že opatrovník povinnosti řádně neplní (např. z podnětu poskytovatele sociálních služeb), může jej odvolat a jmenovat nového.

Řízení ve věcech opatrovnické rady

Řízení ve věcech opatrovnické rady je upraveno v § 49 zákona o zvláštních řízeních soudních.

Soud rozhoduje ve věcech opatrovnické rady v následujících případech:

- o svolání schůze k ustavení opatrovnické rady nebo o svolání opatrovnické rady,
- o tom, že působnost opatrovnické rady bude vykonávat osoba, která je opatrovanci osobou blízkou nebo známým přítelem opatrovance,
- o odnětí práv právnické osoby, jejíž hlavní činnost spočívá v péči o osoby se zdravotním postižením a ochraně jejich zájmů, která má podle § 484 odst. 2 OZ právo být členem opatrovnické rady nebo účastnit se jejího zasedání, schůze k ustanovení opatrovnické rady a činit ve věcech opatrovnické rady soudu návrhy,
- o zrušení rozhodnutí opatrovnické rady a jejího nahrazení soudním rozhodnutím.

❖ **Rozhodování osvolání schůze k ustavení opatrovnické rady nebo o svolání opatrovnické rady**

V případě, že opatrovník nedostojí své povinnosti a nesvolá do třiceti dnů od obdržení žádosti ze strany opatrovance nebo osoby opatrovanci blízké schůzi osob blízkých a opatrovancových přátel, lze se domáhat jejího svolání soudem. To platí i pro případ, kdy se schůze nekonala z jiného důvodu nebo kdy na ustavující schůzi nedošlo ke zvolení opatrovnické rady (např. pro malý počet zúčastněných). Soud navíc může schůzi svolat i bez návrhu (§ 472 NOZ). Soud rozhodne do 30 dnů od zahájení řízení; nemusí nařizovat jednání (§ 49 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních).

POZOR:

Pokud jde o formu svolání ustavující schůze soudem, zákon ji nevymezuje. Vzhledem k tomu, že soudu zřejmě nebudou známy všechny osoby oprávněné k účasti na této schůzi, bude nejhodnější svolání učinit vyhláškou.

❖ **Rozhodování otom, že působnost opatrovnické rady bude vykonávat osoba, která je opatrovanci osobou blízkou nebo známým přítelem opatrovance**

Řízení je možné zahájit jenom na návrh takové osoby (§ 49 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních). Může se stát, že takových navrhovatelů bude více; potom soud rozhodne, která z nich bude působnost opatrovnické rady vykonávat. Soud by měl návrhu vyhovět jen v případě, byla – li bez úspěchu svolána schůze ke zvolení opatrovnické rady a navíc nelze předpokládat, že by opakované svolání schůze vedlo ke zvolení rady. Soud by také měl zjistit názor opatrovance a opatrovníka.

❖ **Rozhodování o odnětí práv právnické osoby, jejíž hlavní činnost spočívá v péči o osoby se zdravotním postižením a ochraně jejich zájmů, která má podle § 484 odst. 2 NOZ právo být členem opatrovnické rady nebo účastnit se jejího zasedání, schůze k ustanovení opatrovnické rady a činit ve věcech opatrovnické rady soudu návrhy**

Toto řízení se přímo dotýká poskytovatele sociálních služeb, který má při splnění podmínek § 484 odst. 2 NOZ rozsáhlá práva v souvislosti s plnohodnotným či neplnohodnotným členstvím v opatrovnické radě (viz výše). Pokud však tato práva neuplatňuje v souladu se zájmy opatrovance, soud mu je na návrh opatrovance, opatrovníka nebo členů opatrovnické rady odejme. Řízení lze tedy zahájit jen na návrh některé z těchto osob, nikoli z moci úřední (§ 49 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Není vyloučeno, aby soud později své rozhodnutí o odejmutí práv právnické osobě změnil, pokud se změny poměry a lze očekávat, že právnická osoba již bude svá oprávnění vykonávat v souladu se zájmy opatrovance. Takový návrh by mohla podat právnická osoba, opatrovance, opatrovník nebo člen opatrovnické rady.²

❖ **Rozhodování o zrušení rozhodnutí opatrovnické rady a jejího nahrazení soudním rozhodnutím**

Takto lze rozhodnout jen na návrh člena opatrovnické rady, který pro rozhodnutí nehlasoval, opatrovníka nebo opatrovance podaný do 15 dnů od přijetí rozhodnutí opatrovnické rady. Později podaný návrh soud odmítne (§ 49 odst. 3 zákona o zvláštních řízeních soudních). Pokud je návrh na zrušení rozhodnutí opatrovnické rady podán, nelze takové rozhodnutí od podání návrhu do rozhodnutí soudu realizovat.

² ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 1149.

XIII. ŘÍZENÍ O NĚKTERÝCH PODPŮRNÝCH OPATŘENÍCH (§ 31 – 33 ZZŘS)

Řízení o některých podpůrných opatřeních je upraveno v § 31 až § 33 zákona o zvláštních řízeních soudních. V tomto řízení soud rozhoduje zejména o následujících skutečnostech:

- o splnění podmínky v předběžném prohlášení,
- o změně nebo zrušení předběžného prohlášení,
- o schválení smlouvy o nápomoci,
- o odvolání podpůrce,
- o schválení zastoupení členem domácnosti.

Řízení o některých otázkách předběžného prohlášení

❖ **Jak lze toto řízení zahájit?**

Řízení o splnění podmínky v předběžném prohlášení i o změně nebo zrušení předběžného prohlášení lze zahájit jak na návrh, tak bez návrhu (§ 13 zákona o zvláštních řízeních soudních). K podání návrhu je oprávněn každý, kdo má právní osobnost (dříve právní subjektivitu), tedy i poskytovatel sociálních služeb. Návrh je možné podat i ústně do protokolu (§ 14 zákona o zvláštních řízeních soudních). Pro řízení je příslušný obecný soud člověka, v jehož zájmu se řízení koná (§ 4 zákona o zvláštních řízeních soudních), tedy okresní soud, v jehož obvodu má bydliště člověk, který předběžné prohlášení učinil.

❖ **Kdo je účastníkem řízení?**

Účastníky řízení jsou navrhovatel a ti, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno (§ 6 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních), tedy především prolašovatel a osoba, které se týká posuzovaná podmínka. Rozhodnutí soudu se může dotýkat i práv a povinností dětí a manžela osoby, která činí předběžné prohlášení. I tyto osoby by tedy měly být účastníkem řízení (děti budou zastoupeny opatrovníkem).

❖ **Jak bude řízení probíhat?**

Soud nařídí k projednání věci jednání (§ 19 zákona o zvláštních řízeních soudních). V řízení pak nebude vycházet pouze z toho, co tvrdí účastníci; musí zjišťovat i další skutečnosti, které potřebuje pro rozhodnutí, protože jde o tzv. nesporné řízení, v němž je dán zvýšený zájem na řádném uspořádání poměrů a nelze se tak spoléhat jen na to, co se soud dozví od účastníků. Soud je tak oprávněn provádět i jiné důkazy ke zjištění skutkového stavu, než ty, které budou výslovně navrženy (§ 20 a 21 zákon o zvláštních řízeních soudních).

Účastníka řízení soud vyslechne vždy, když to bude potřeba; souhlas účastníka se nevyžaduje (§ 22 zákona o zvláštních řízeních soudních). Účastník může uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy až do vyhlášení rozhodnutí (§ 20 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních). Proti rozhodnutí se může účastník odvolat. I v odvolacím řízení lze tvrdit nové skutečnosti a důkazy.

Řízení o schválení smlouvy o nápomoci

Jak již bylo zmíněno, smlouva o nápomoci nabývá účinnosti teprve dnem, kdy ji schválí soud (§ 46 odst. 2 NOZ).

❖ **Jak lze toto řízení zahájit?**

Řízení lze zahájit pouze na návrh podporovaného nebo podpůrce (§ 32 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních). Jenom jeden z těchto dvou subjektů je k podání návrhu oprávněn. Návrh nelze učinit ústně do protokolu (§ 14 zákona o zvláštních řízeních soudních). K návrhu musí být přiložena smlouva o nápomoci; není-li smlouva uzavřena v písemné formě, musí být její podstatný obsah zachycen v návrhu (§ 32 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních). Pro řízení je příslušný obecný soud člověka, v jehož zájmu se řízení koná (§ 4 zákona o zvláštních řízeních soudních), tedy okresní soud určený podle bydliště toho, kdo bude vystupovat jako podporovaný.

❖ **Kdo je účastníkem řízení?**

Účastníky budou podpůrce a podporovaný.

❖ **Jak bude řízení probíhat?**

Soud nařídí k projednání věci jednání (§ 19 zákona o zvláštních řízeních soudních). Soud v řízení nebude vycházet pouze z toho, co tvrdí účastníci; musí zjišťovat i další skutečnosti, které potřebuje pro rozhodnutí. Jde opět o řízení, v němž je dán zvýšený zájem na řádném uspořádání poměrů a nelze se tak spoléhat jen na to, co se soud dozví od účastníků. Soud je tak oprávněn provádět i jiné důkazy ke zjištění skutkového stavu, než ty, které budou výslovně navrženy (§ 20 a 21 zákona o zvláštních řízeních soudních). Účastníka řízení soud vyslechně vždy, když to bude potřeba; souhlas účastníka se nevyžaduje (§ 22 zákona o zvláštních řízeních soudních). Účastník může uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy až do vyhlášení rozhodnutí (§ 20 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních). Proti rozhodnutí se lze odvolat. I v odvolacím řízení lze tvrdit nové skutečnosti a důkazy (§ 28 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Řízení o odvolání podpůrce

❖ **Jak lze toto řízení zahájit?**

Řízení je možné zahájit jen na návrh podpůrce nebo podporovaného. Ovšem řízení o odvolání podpůrce pro závažné porušení povinností může soud zahájit i bez návrhu (§ 48 NOZ). O nutnosti takové řízení zahájit se dozví např. z podnětu, který může podat kdokoli. Pokud je řízení o odvolání podpůrce pro závažné porušení povinností zahajováno na návrh, může jej podpůrce nebo podporovaný učinit i ústně do protokolu (§14 zákona o zvláštních řízeních soudních). Pro řízení je příslušný obecný soud člověka, v jehož zájmu se řízení koná (§ 4 zákona o zvláštních řízeních soudních), tedy okresní soud, v jehož obvodu má podporovaný své bydliště.

❖ **Kdo je účastníkem řízení?**

Účastníky řízení budou ti, kteří jimi byli při schválení smlouvy o nápomoci, tedy zásadně podpůrce a podporovaní.

❖ **Jak bude řízení probíhat?**

Soud nařídí k projednání věci jednání (§ 19 zákona o zvláštních řízeních soudních). Soud v řízení nebude vycházet pouze z toho, co tvrdí účastníci; musí zjišťovat i další skutečnosti, které potřebuje pro rozhodnutí. Jde opět o řízení, v němž je dán zvýšený zájem na řádném uspořádání poměrů a nelze se tak spoléhat jen na to, co se soud dozví od účastníků. Soud je tak oprávněn provádět i jiné důkazy ke zjištění skutkového stavu, než ty, které budou výslovně navrženy (§ 20 a 21 zákona o zvláštních řízeních soudních). Účastníka řízení soud vyslechně vždy, když to bude potřeba; souhlas účastníka se nevyžaduje (§ 22 zákona o zvláštních řízeních soudních). Účastník může uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy až do vyhlášení rozhodnutí (§ 20 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních). V řízení, které soud zahájil bez návrhu, zkoumá jen to, zda odpůrce porušil své povinnosti tak závažným způsobem, že musí být odvolán. Může se ale stát, že v průběhu takového řízení jeden z účastníků navrhne odvolání podpůrce (např. proto, že ten již nechce funkci vykonávat). Soud pak takový návrh musí respektovat a podpůrce odvolat. Proti rozhodnutí se lze odvolat. I v odvolacím řízení lze tvrdit nové skutečnosti a důkazy (§ 28 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Řízení o schválení zastoupení členem domácnosti

Podle § 50 NOZ se ke vzniku zastoupení členem domácnosti vyžaduje schválení soudu (viz výše).

❖ **Jak lze toto řízení zahájit?**

Zákon nestanoví, že by se řízení zahajovalo pouze na návrh, tudíž jej lze v souladu s § 13 zákona o zvláštních řízeních soudních zahájit i bez návrhu. Návrh je možné podat i ústně do protokolu (§ 14 zákon o zvláštních řízeních soudních). Pro řízení je příslušný obecný soud člověka, v jehož zájmu se řízení koná (§ 4 zákona o zvláštních řízeních soudních), tedy okresní soud určený podle bydliště toho, kdo má být zastoupen členem domácnosti.

❖ **Kdo je účastníkem řízení?**

Účastníky řízení jsou navrhovatel a ti, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno (§ 6 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních), tedy člověk, který má být zastoupen členem domácnosti, a člověk, který jej má zastupovat. Pokud by úmysl osobu zastupovat projevilo více členů domácnosti, soud by pak v jediném řízení projednal, kterého (popř. které) z nich jako zástupce schválí. Účastníky řízení by potom byli všichni.

❖ **Jak bude řízení probíhat?**

Specifikum daného řízení je v tom, že soud nařídí jednání jen v případě, že to navrhne účastník, nebo pokud to je nezbytné ke zjištění vhodnosti zastoupení konkrétní osobou (§ 33 zákona o zvláštních řízeních soudních). Jednání by tak mělo být nařízeno v případech, kdy nebude soudu zřejmé, zda jsou splněny všechny zákonné podmínky pro schválení zastoupení. Bez ohledu na skutečnost, zda soud nařídil ke schválení zastoupení jednání či nikoli, je povinen před vydáním rozhodnutí vyvinout potřebné úsilí, aby zjistil názor zastoupeného, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si zastoupený zvolí (§ 50 NOZ). Podmínkou schválení zastoupení by tak mělo být osobní seznámení soudce se zastupovaným, protože právě tento postup bude nejsilnější zárukou před případným zneužitím zastoupeného a institutu zastoupení členem domácnosti jako takového.

I v řízení o schválení zastoupení členem domácnosti je soud oprávněn provádět i jiné důkazy ke zjištění skutkového stavu, než ty, které budou výslovně navrženy (§ 20 a 21 zákona o zvláštních řízeních soudních). Účastník může uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy až do vyhlášení rozhodnutí (§ 20 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních). Zastoupení členem domácnosti soud neschválí v tom rozsahu, v jakém má člověk opatrovníka, případně na jaký se vztahuje schválená smlouva o nápomoci (§ 49 odst. 1 a § 54 NOZ). Zastoupení členem domácnosti soud neschválí ani u člověka, jehož svéprávnost byla omezena, ledaže tento člověk nebo kdokoli jiný iniciuje zahájení řízení o navrácení svéprávnosti a v jeho rámci bude navrhopvat využití méně omezujícího opatření, a to zastoupení členem domácnosti (§ 39 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Soud zastoupení členem domácnosti neschválí, jestliže to člověk, který má být zastoupen, odmítne; stačí přitom, aby byl schopen projevit přání (např. gesty). Proti rozhodnutí se může účastník odvolat. I v odvolacím řízení lze tvrdit nové skutečnosti a důkazy (§ 28 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních).

XIV. ŘÍZENÍ O VYSLOVENÍ NEPŘÍPUSTNOSTI DRŽENÍ V ZAŘÍZENÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Řízení o vyslovení nepřipustnosti držení v zařízení sociálních služeb bylo do českého právního řádu zavedeno zákonem o zvláštních řízeních soudních s účinností od 1. 1. 2014. Ve své podstatě se jedná o určitou obdobu řízení o připustnosti převzetí a držení člověka v zařízení zdravotních služeb. Důvodem, proč jsou tato řízení nezbytná, je skutečnost, že v důsledku pobytu člověka jak v zařízení zdravotních služeb, tak i v pobytovém zařízení sociálních služeb, může dojít k zásahu do osobní svobody člověka. Osobní svoboda je přitom velmi významným základním právem člověka, které velmi úzce souvisí s dalšími základními právy, jako je např. právo na ochranu lidské důstojnosti, právo na ochranu soukromého a rodinného života apod. K zásahu do osobní svobody člověka bude přitom docházet především v případech, kdy člověk s pobytem v zařízení sociálních nebo zdravotních služeb buď přímo nesouhlasí, anebo není ve stavu, kdy by byl případný nesouhlas schopen projevit. V těchto případech by o nezbytnosti pokračování pobytu daného člověka v pobytovém zařízení zdravotních nebo sociálních služeb měl rozhodnout soud, aby byly v co největší možné míře eliminovány případy, kdy by setrvání člověka v pobytovém zařízení nebylo nezbytné a kdy by pro konkrétního člověka byly dostupná alternativní a vhodnější řešení.

Právě z tohoto důvodu zákon o zvláštních řízeních soudních zakotvuje specifické řízení pro poskytovatele sociálních služeb, v jehož rámci se soud může zabývat otázkou, zda je poskytování pobytové sociální služby u konkrétního člověka nevyhnutelné a přiměřené. Toto řízení je upraveno v § 84 zákona o zvláštních řízeních soudních. Citované ustanovení výslovně vymezuje situace, na něž se vztahuje, jako případy, kdy je člověk umístěn v zařízení sociálních služeb na základě smlouvy, kterou s poskytovatelem sociálních služeb uzavřel za něho jeho opatrovník. Toto vymezení je však příliš úzké. V praxi, především u seniorů trpících Alzheimerovou chorobou nebo demencí, bude totiž poskytovatel velmi často konfrontován se situací, kdy tito lidé při uzavření smlouvy již nebudou ve stavu pochopit smysl, povahu a podmínky poskytované sociální služby, ačkoli budou ještě schopni formálně smlouvu podepsat, případně za ně bude jednat jiná osoba (typicky příbuzný) na základě generální plné moci. Z hlediska reálného dopadu se pak tato situace nijak neliší od případu, kdy za člověka uzavře smlouvu o poskytování sociální služby jeho opatrovník a jakékoli právní rozlišování těchto situací by tak bylo čirým formalismem. Stejně tak je potřeba zajistit dostatečnou ochranu i osobám, které začnou projevovat nesouhlas s poskytovanou pobytovou sociální službou až v jejím průběhu, ačkoli na počátku jejího poskytování s tímto souhlasili.

POZOR:

Řízení o vyslovení nepřipustnosti držení v zařízení sociálních služeb by se navzdory zákonné formulaci mělo vztahovat na všechny případy, kdy je služba poskytována proti vůli člověka, anebo kdy člověk již není ve stavu pochopit smysl, povahu a podmínky poskytované sociální služby a není tak schopen projevit souhlas nebo nesouhlas s jejím poskytováním. Při uzavírání smlouvy o poskytování sociální služby by tak nemělo být rozhodné, zda za člověka jedná soudem jmenovaný opatrovník, obecní úřad obce s rozšířenou působností, příbuzný na základě

plné moci, nebo člověk sám v případě, že je očividné, že nerozumí obsahu daného právního jednání. Příslušná právní úprava by měla být vykládána současně tak, aby zajistila dostatečnou ochranu uživatelům pobytové sociální služby, kteří začnou projevovat nesouhlas s poskytováním sociální služby až v jejím průběhu.

Jak lze řízení zahájit a který soud bude rozhodovat?

Řízení může soud zahájit i bez návrhu (§ 13 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních), jakmile se dozví o tom, že dochází k omezení osobní svobody člověka v ústavu, aniž by s tím umístěný projevilsouhlas. Návrh na zahájení řízení může podat i umístěný a jeho zákonný zástupce, příp. i poskytovatel sociálních služeb (přiměřeně podle § 76 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Poskytovateli lze doporučit, aby v případě, že při uzavírání smlouvy o poskytování sociální služby s opatrovníkem má pochybnosti o svobodném souhlasu uživatele s poskytováním sociální služby, se obrátil na příslušný soud právě s návrhem na zahájení řízení o vyslovení nepřipustnosti držení v zařízení sociálních služeb. Jedině tak totiž dostatečně chrání svého klienta před nepřiměřeným a neoprávněným zásahem do jeho osobní svobody a současně i sebe před případným nařčením z neoprávněného omezování osobní svobody klienta a odpovědností za vzniklou nemajetkovou újmu. Stejně tak lze poskytovateli doporučit podání návrhu za situace, kdy klient začne v průběhu poskytování sociální služby projevovat vážný nesouhlas s tímto poskytováním. Rozhodovat bude soud, v jehož obvodu se příslušné zařízení sociálních služeb nachází.

Kdo bude účastníkem?

Účastníky řízení budou navrhovatel a ten, o jehož právech a povinnostech má být v řízení jednáno (§ 6 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních), tedy klasicky umístěný (uživatel sociálních služeb) a poskytovatel sociálních služeb.

Jak bude řízení probíhat?

Skutečnosti podstatné pro rozhodnutí soud zjišťuje z úřední povinnosti (§ 20 odst. 1 a § 21 zákona o zvláštních řízeních soudních). V řízení se bude zjišťovat, zda je omezení osobní svobody člověka přiměřené jeho možnostem a schopnostem, včetně jeho aktuálního zdravotního stavu. Soud bude zřejmě posuzovat i to, zda zde nejsou jiné skutečnosti, na základě kterých není umístění člověka v zařízení přípustné (např. otázku platnosti smlouvy).

Rozhodnutí soud činí s nejvyšší mírou urychlení (§ 84 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních). Jestliže soud rozhodne, že je omezení člověka v zařízení sociálních služeb přípustné, může se umístěný člověk, jeho zástupce, opatrovník a osoby jemu blízké, domáhat **nového vyšetření a rozhodnutí** (přiměřeně podle § 82 zákona o zvláštních řízeních soudních). Nejdříve se tak může stát až po uplynutí třiceti dnů od právní moci rozhodnutí, kterým byl předchozí návrh na vyslovení nepřipustnosti držení zamítnut nebo řízení o takovém návrhu zastaveno (§ 84 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních).

XV. VZORY VYBRANÝCH PRÁVNÍCH PODÁNÍ

V této kapitole přinášíme vybrané vzory právních podání, a to konkrétně:

- Návrh na zahájení řízení o svéprávnosti a otázky pro tento návrh
- Vzor návrhu na jmenování opatrovníka bez omezení ve svéprávnosti
- Smlouva o nápomoci
- Zastoupení členem domácnosti
- Návrh na ustanovení kolizního opatrovníka
- Návrh na změnu opatrovníka
- Oznámení detence v sociálních službách

Vzor č. 1: Návrh na zahájení řízení o svéprávnosti a otázky pro tento návrh

Příprava návrhu na úpravu svéprávnosti se může opírat o několik oblastí, které lze zmapovat na základě určitého algoritmu a informací, které by měl mít poskytovatel sociální služby k dispozici. Námi níže uvedená rovnice neobsahuje jenom právní otázky, ale řeší širší oblasti ze života uživatele a může sloužit jako základ pro vypracování plastického obrázku o situaci, schopnostech a dovednostech i hrozbě možné vážné újmy. Odpověď na otázky by neměla být pouze ANO/NE, nýbrž vždy raději spíše popis. Jednotlivé kroky algoritmu jsou navrženy následovně:

1. Zda je schopen vykonávat činnosti péče o sebe, zejména zda je schopen si zajistit a připravit přiměřené stravování, dokáže pečovat o osobní hygienu a je schopen si zajistit přiměřené oblečení samostatně nebo s podporou?
2. Zda je schopen pečovat o své zdraví, zejména zda je schopen v případě potřeby (při nemoci či úrazu) vyhledat pomoc lékaře samostatně nebo s podporou? Je schopen pravidelně docházet ke svému ošetřujícímu lékaři či specialistovi samostatně nebo s podporou? Dokáže rozeznat situace ohrožující jeho zdraví a bránit se či vyvarovat nebezpečí?
3. Do jaké míry je schopen hospodařit s penězi? V jaké výši má kapesné nebo jiný měsíční příjem a jak s ním samostatně nebo s podporou hospodaří? Je schopen platit pravidelné platby, např. úhrady za poskytování sociálních služeb?
4. Dokáže si sám nebo s podporou, vyřídit své záležitosti na úradech, například podat žádost o příspěvek na péči?
5. Je schopen využívat hromadnou dopravu, telefon, poštovní služby apod. samostatně nebo s podporou? Při procházkách mimo zařízení chodí samostatně nebo je vždy doprovázen?
6. Uzavřel někdy v minulosti nevýhodnou smlouvu, která by mu způsobila vážné finanční nebo jiné těžkosti? Má dluhy nebo exekuce?

Níže uvádíme i jednoduchý vzor návrhu na úpravu svéprávnosti, který lze propojit s navrženými otázkami ohledně schopností a dovedností uživatele. Vzorový návrh je formulován primárně tak, že jej podává poskytovatel sociálních služeb.

Navrhovatel: Identifikační údaje poskytovatele
Posuzovaný: Josef Novák, nar. 1. 1. 1985, t.č. pobytem XXX

Návrh na úpravu svéprávnosti

Dne 1. 1. 2004 byl posuzovaný zbaven způsobilosti k právním úkonům rozsudkem Okresního soudu v Ostravě (doplnit, který soud; pokud víte, uveďte i číslo jednací). Doposud nebylo zahájeno řízení o svéprávnosti, proto navrhovatel podává tímto tento návrh na úpravu svéprávnosti v souladu s § 55 an. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Navrhovatel má za to, že je na místě upravit svéprávnost posuzovaného a zohlednit oblasti, kde hrozí závažná újma.

Alternativa 1)

S ohledem na § 56 odst. 2 občanského zákoníku, navrhovatel má za to, že není vhodné předvolávat posuzovaného na jednání a navrhuje soudu, aby se osobně s posuzovaným seznámil v místě bydliště na adrese Rumunská 320/14, 120 00, Praha 2. Navrhovatel ví, jak s posuzovaným komunikovat a může soudu v tomto směru napomoci.

Alternativa 2)

S ohledem na § 56 odst. 2 občanského zákoníku, navrhovatel má za to, že je možné předvolávat posuzovaného na jednání a navrhuje soudu, aby se osobně s posuzovaným seznámil na jednání.

K schopnostem a dovednostem klienta navrhovatel uvádí:

Doporučujeme stručně vypsát a vyjít ze zasláného algoritmu. V případě, že máte dostatek informací, například z IP, doporučujeme sepsat samostatnou „sociální zprávu“ a tu předložit jako důkaz. V této části pak napsat stručný výtah ze zprávy. Budete-li předkládat zprávu samostatně, označte ji v návrhu jako „důkaz“.

Navrhovatel jako důkaz navrhuje výslech: Jméno, datum narození a adresa

Doporučujeme navrhnout důkaz výslechem podle uvážení sociálního pracovníka, klíčového pracovníka, rodinného příslušníka nebo jiné vhodné osoby, např. přítele či známého. Tyto osoby mají prokázat aktuální situaci klienta a jeho schopnosti a dovednosti a vyjádřit se k možnému hrozícímu újmě.

Zároveň navrhuje, aby opatrovníkem zůstal dosavadní opatrovník, tj. otec posuzovaného.

Doporučujeme uvést, koho považujete jako vhodnou osobu opatrovníka. Může to být obec nebo jiná osoba, typicky příbuzný člověk.

Sohledem na výše uvedené navrhuje, aby Okresní soud přezkoumal svéprávnost posuzovaného a rozhodl vsouladu se zákonnými podmínkami pro omezení svéprávnosti tak, aby bylo zohledněno riziko závažné újmy a možnost využití méně omezujících prostředků kochraně posuzovaného.

V dne 2015

doplnit podpis a označení funkce, přičemž doporučujeme podpis statutárního zástupce

Pozn. Návrh je potřeba zaslat datovou schránkou nebo poštou v takovém počtu vyhotovení, aby jedno zůstalo u soudu a po jednom dostal každý z účastníků řízení – typicky tedy bude nutné i jedno vyhotovení pro opatrovníka a jedno pro posuzovaného, případně, pokud z předchozího rozsudku zjistíte, že účastníkem řízení bylo i okresní státní zastupitelství, tak pro jistotu ještě jedno vyhotovení i pro ně.

Vzor č. 2: Vzor návrhu na jmenování opatrovníka bez omezení ve svéprávnosti

Níže uvádíme vzor návrhu na jmenování opatrovníka bez omezení ve svéprávnosti. Jde o návrh, který určitě lze využít u uživatelů s vysokou mírou podpory, protože ti vůbec nemusí být omezení ve svéprávnosti. Zároveň to jde využít i u lidí se střední nebo nízkou mírou podpory, zejména pokud je jim fakticky ze strany poskytovatele poskytována podpora a ochrana. Právě opatrovnictví bez omezení ve svéprávnosti může být zatím ideální alternativou a doporučujeme ho využívat v maximální možné míře. Níže uvedený návrh je formulován pro člověka s vysokou mírou podpory, který sám není schopen právně jednat. Tomu odpovídá i formulace oprávnění opatrovníka. U lidí s nižší mírou podpory takto široké kompetence opatrovníka nebudou pravděpodobně nutné.

Okresní soud v XXX
doplnit adresu soudu

Navrhovatel: **Identifikační údaje poskytovatele**

Posuzovaná: **Martina Nováková, nar. 1. 1. 1985, t.č. pobytem XXX**

Návrh na jmenování opatrovníka bez omezení ve svéprávnosti

I.

Dne 1. 1. 2004 byla posuzovaná zbavena způsobilosti k právním úkonům rozsudkem Okresního soudu v Ostravě (*doplnit, který soud; pokud víte, uveďte i číslo jednací*). Doposud nebylo zahájeno řízení o svéprávnosti, proto navrhovatel podává tímto tento návrh na úpravu svéprávnosti v souladu s § 55 an. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zároveň navrhuje, aby soud rozhodl o mírnějším opatření, a to konkrétně o jmenování opatrovníka bez omezení ve svéprávnosti.

Pozn.: Toto je úvod v situaci, kdy byl uživatel zbaven způsobilosti k právním úkonům, řízení ještě nezačalo a domníváme se, že postačí pouze opatrovnictví bez omezení. To bude typicky situace uživatelů s vysokou mírou podpory. Úvod lze, ale upravit i na situaci, kdy je uživatel zcela svéprávný, např. nový uživatel a chceme vyřešit jeho právní postavení, přičemž není potřebné podávat návrh na omezení ve svéprávnosti. Pak je nutné úvod formulovat tak, že označíme posuzovaného jménem a napíšeme, jaké má zdravotní postižení a přiložíme lékařskou zprávu. Na tento úvod navážeme pak níže uvedenou argumentací.

II.

Jmenování opatrovníka bez omezení ve svéprávnosti

Poskytovatel se domnívá, že v případě posuzované nejsou naplněny podmínky pro omezení ve svéprávnosti a mnohem přílehavější je jmenování opatrovníka podle § 469 OZ ve spojení s § 465 OZ. Zejména poukazuje na to, že chybí riziko závažné újmy. Z osobního profilu posuzované totižto vyplývá, že je zcela závislá na péči a pomoci druhých osob, a to ve všech oblastech sebeobsluhy a obhospodařování svých záležitostí, včetně pohybu a komunikace. Podle názoru poskytovatele jí tedy nemůže hrozit žádná závažná újma, a to reálně ani hypoteticky, a pro zajištění potřebné podpory při rozhodování v oblasti právních jednání a obhos-

podárování dalších, zejména finančních a majetkových záležitostí, lze využít jiného, méně omezujícího opatření.

Posuzovaná potřebuje podporu ve všech oblastech sebeobsluhy a není fakticky schopna si své právní, majetkové a úřední záležitosti vyřizovat bez toho, aby měla k dispozici osobu, která by byla oprávněna činit potřebná právní jednání za ni. Z hlediska alternativ k omezení svéprávnosti podle OZ tak u ní přichází v úvahu především institut zastoupení členem domácnosti podle § 49 až § 54 OZ, nebo jmenování opatrovníka bez omezení svéprávnosti podle § 469 NOZ ve spojení s § 465 OZ.

Jelikož posuzovaná nemá člena rodiny, který by ji případně mohl zastupovat jako zástupce z členů domácnosti, je podle názoru poskytovatele na místě, s ohledem na nesplnění zákonných podmínek pro omezení svéprávnosti, využít institut opatrovníka bez omezení podle § 469 OZ ve spojení s § 465 NOZ. V souladu s § 469 odst. 1 OZ jmenuje soud opatrovníka člověku, jemuž působí zdravotní stav při správě jeho jmění nebo při hájení jeho práv obtíže, a vymezí rozsah jeho působnosti. Ačkoliv § 469 odst. 1 OZ výslovně počítá s návrhem člověka, jemuž má být opatrovník jmenován, z § 465 odst. 1 věty první OZ vyplývá, že soud může člověku jmenovat opatrovníka i bez návrhu, a to aniž by nutně musel přistoupit k omezení jeho svéprávnosti. Opatrovníci posuzované by poté měla být opět jmenována ZZZZ, nar. ZZZZ, bytem ZZZZ, jako je tomu dosud.

Důkaz: *výslech opatrovnice posuzovaného ZZZZ, bytem ZZZZ*

III.

Rozsah oprávnění opatrovnice

Jelikož poskytovatel navrhuje využít v případě posuzované institut opatrovníka bez omezení svéprávnosti, považuje za vhodné též vymezit rozsah oprávnění jmenované opatrovnice. Z výše uvedeného vyplývá, že posuzovaná potřebuje při obhospodařování svých majetkových, finančních i jiných právních záležitostí nejvyšší míru podpory. I z tohoto důvodu by proto měla být zachována oprávnění opatrovnice posuzovaného v rozsahu, v jakém je opatrovnice mohla vykonávat v minulosti.

Poskytovatel proto navrhuje, aby posuzované byla ustanovena opatrovnice pro:

- hospodaření s financemi posuzované, včetně placení účtů posuzovaného, hospodaření s příjmy posuzované a se zůstatkem financí posuzované, nakládání s úspory posuzované a nakládání s účtem posuzované v bance, případně u jiného peněžního ústavu,
- uzavírání smluv jménem posuzované, a to včetně smluv o poskytování sociálních služeb a dodatků ke smlouvám o poskytování sociálních služeb,

udělování souhlasu se zpracováním osobních údajů podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů,

- jednání s úřady jménem posuzované a vyřizování úředních záležitostí posuzované, včetně realizace práv vyplývajících z důchodového a nemocenského pojištění, na zajištění v hmotné nouzi, na státní sociální podporu a na příspěvek na péči, vyřizování osobních dokladů posuzované a vyřizování záležitostí týkajících se trvalého pobytu posuzované, případně dalších úředních záležitostí týkajících se posuzované,
- přebírání poštovních zásilek posuzované, a to včetně zásilek určených do vlastních rukou posuzované, a zastupování posuzované při jednání s provozovateli poštovních služeb,
- zastupování posuzované při jednání s poskytovateli zdravotních služeb a udělování jménem posuzované souhlasu s poskytováním zdravotních služeb, a to v případě, že posuzovaná není schopna s ohledem na svou rozumovou a volní vyspělost a povahu poskytovaných zdravotních služeb dát souhlas sama, případně že se nejedná o případ, kdy je k poskytování zdravotních služeb třeba souhlasu soudu, nebo o případ, kdy lze zdravotní služby poskytnout i bez souhlasu.

IV.

Závěrečný návrh

S ohledem na výše uvedené poskytovatel navrhuje, aby Okresní soud v Uherském Hradišti rozhodl ve věci samé tak, že zruší rozsudek ze dne 20. 11. 2002, č. j. Nc 576/2002 – 22, jímž byla posuzovaná zbavena způsobilosti k právním úkonům, a nově ji v souladu s § 469 ve spojení s § 465 zákona č. 89/2012 Sb. jmenuje opatrovnici – **JMÉNO, nar. ZZZZ, bytem ZZZZ** a vymezí rozsah jejich oprávnění, jak je navrhováno výše.

Toto je závěrečný návrh v situaci, kdy byla posuzovaná zbavena způsobilosti k právním úkonům.

S ohledem na výše uvedené poskytovatel navrhuje, aby Okresní soud v Uherském Hradišti rozhodl ve věci samé tak, že posuzované v souladu s § 469 ve spojení s § 465 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník jmenuje opatrovnici – **JMÉNO, nar. ZZZZ, bytem ZZZZ** a vymezí rozsah jejich oprávnění, jak je navrhováno výše.

Toto je závěrečný návrh v případě, že je posuzovaná svéprávná a potřebujeme řešit její situaci.

V dne 2015

.....

doplnit podpis a označení funkce, přičemž doporučujeme podpis statutárního zástupce

Vzor č. 3: Smlouva o nápomoci

Dalším ze vzorů je smlouva o nápomoci. Konkrétně se jedná o institut, kdy člověk se zdravotním postižením si určí na základě smlouvy podpůrce, kteří mu pomáhají při rozhodování. Důležité je oprávnění podpůrců namítat neplatnost jeho právního jednání. Níže uvádíme vzor pro rodinu. Smlouva o nápomoci je vhodná v situaci, kdy má člověk fungující podporující síť, např. rodinu, přátele, a je na místě tuto podporu zformalizovat. Smlouvu o nápomoci schvaluje soud, je proto potřebné s průvodním dopisem jí zaslat na soud, a to společně s lékařskou zprávou, kde bude uvedena diagnóza, aby bylo zřejmé, že má podporovaný slovy zákona duševní poruchu, která mu působí potíže samostatně právně jednat. Může se jednat např. o lehké mentální postižení.

SMLOUVA O NÁPOMOCI

Níže uvedeného dne, měsíce a roku ujednali:

Jan Novák, nar. 1. 1. 1960,
bytem Rumunská 320/14, 120 00, Praha 2

a

Marta Nováková, nar. 1. 1. 1962,
bytem, Rumunská 320/14, 120 00, Praha 2
jako *podpůrci*

a

Josef Novák, nar. 1. 1. 1985
bytem Rumunská 320/14, 120 00, Praha 2
jako *podporovaný*

Smlouvu o nápomoci

I.

Podpůrci se touto smlouvou o nápomoci zavazují, že budou se souhlasem podporovaného přítomni při jeho právních jednáních, poskytnou mu potřebné údaje, sdělení a budou mu nápomoci radami. Tato podpora může být poskytována u všech právních jednání podporovaného, podle jeho volby, včetně poskytování zdravotní a sociální péče podporovanému.

II.

Podpůrci poskytují nápomoc společně nebo i samostatně. Je-li poskytnuta nápomoc jedním z podpůrců, má povinnost informovat druhého podpůrce o rozhodnutích a právních jednáních, při kterých nápomoc poskytl.

III.

Podpůrci se zavazují, že neohrozí zájmy podporovaného nevhodným ovlivňováním, ani se na jeho úkor bezdůvodně neobohatí.

IV.

Podpůrci postupují při plnění svých povinností v souladu s rozhodnutími podporovaného.

Pokud podporovaný právně jedná s nápomocí v písemné formě, připojí podpůrce nebo podpůrci svůj podpis s uvedením své funkce, popřípadě i s údajem o podpoře, kterou podporovanému poskytl, nebo poskytl.

V.

Podporovaný bere na vědomí, že podpůrci mohou namítat neplatnost jeho právního jednání, způsobí-li si jím újmu. Podpůrci mohou namítat právní jednání jenom společně, nelze-li tomu rozumně odporovat, např. z důvodu nemoci nebo jiného důvodu na straně jednoho z podpůrců.

VI.

1. Podporovaný může tuto smlouvu kdykoliv ukončit.
2. Podpůrce tak může učinit výpovědí ve výpovědní lhůtě, která činí patnáct dnů od doručení výpovědi podporovanému. Lhůta začíná běžet dnem následujícím po dni, ve kterém byla výpověď doručena podporovanému.
3. O ukončení nápomoci informuje podpůrce vždy soud.

VII.

1. Smlouva se uzavírá na dobu neurčitou.
2. Smlouva nabývá účinnosti dnem schválení soudem.
3. Obě strany potvrzují, že své podpisy připojují na důkaz své pravé a svobodné vůle.

V Praze dne 2015

Podpůrce:

.....
podpis

.....
podpis

Podporovaný

.....
podpis

Vzor č. 4: Zastoupení členem domácnosti

Další ze vzorů je návrh na schválení zastoupení členem domácnosti. Tento návrh podává rodinný příslušník na soud. K návrhu je potřebné přiložit lékařskou zprávu, která prokazuje duševní poruchu, v jejímž důsledku nemůže zastoupený samostatně právně jednat. Lze předložit zprávu od psychiatra či psychologa, ale soud může akceptovat i zprávu praktického lékaře.

Okresní soud v XXX
doplnit adresu soudu

Zastoupený: Josef Novák, nar. 1. 1. 1985, bytem Rumunská 320/14, 120 00, Praha 2

Zástupci:

- a) Jan Novák, nar. 1. 1. 1960, bytem Rumunská 320/14, 120 00, Praha 2,
- b) Marta Nováková, nar. 1. 1. 1962, bytem, Rumunská 320/14, 120 00, Praha 2

Návrh na schválení zastoupení členem domácnosti

Zletilému Josefovi Novákovi, nar. 1. 1. 1985, bytem Rumunská 320/14, 120 00, Praha 2 brání duševní porucha samostatně právně jednat. Z toho důvodu jsme mu jako jeho rodiče dali dne 1. 5. 2014 na vědomí, že ho budeme zastupovat ve smyslu § 49 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, a srozumitelně jsme mu vysvětlili povahu a následky zastoupení. Náš syn zastoupení přijal.

Z toho důvodu žádáme soud, aby schválil zastoupení členem domácnosti u Josefa Nováka, nar. 1. 1. 1985, bytem Rumunská 320/14, 120 00, Praha 2, a konkrétně schválil tyto zástupce:

- a) Jan Novák, nar. 1. 1. 1960, bytem Rumunská 320/14, 120 00, Praha 2,
- b) Marta Nováková, nar. 1. 1. 1962, bytem, Rumunská 320/14, 120 00, Praha 2

Zároveň se zástupci zavazují, že budou dbát o ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv i o to, aby způsob jeho života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i jeho zvláštním představám a přáním.

Zástupci jsou si plně vědomi, že zastoupení se vztahuje na obvyklé záležitosti, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného a nejsou oprávněni udělit souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity s trvalými následky, například operace, apod.

Pokud se zástupce zastoupení vzdá nebo pokud zastoupený zastoupení odmítne, nebo pokud bude jmenován opatrovník nebo schválena smlouva o nápomoci, zástupci o této skutečnosti informují soud.

V Praze dne 2015

Jan Novák a Marta Nováková
doplnit podpisy

Vzor č. 5: Návrh na ustanovení kolizního opatrovníka

Podle § 460 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dojde-li ke střetu zájmu opatrovníka se zájmem zastoupeného, anebo hrozí-li takový střet, jmenuje soud zastoupenému kolizního opatrovníka. Kolize těchto zájmů se v praxi objevuje v různých podobách, v drtivé většině případů jde o to, že opatrovník blokuje peníze a opatrovanec si nemůže něco pořídit. V případě, že jde o jednorázovou situaci, lze jí řešit jmenováním kolizního opatrovníka. V návrhu je vždy potřebné popsat konkrétní důvody střetu zájmů a lze navrhnout i kolizního opatrovníka, přičemž nejspíše to bude obec.

Okresní soud v XXX
doplnit adresu soudu

Navrhovatel: **Identifikační údaje poskytovatele**
Opatrovanec: **Josef Novák, nar. 1. 1. 1985, t.č. pobytem XXX**
Opatrovník: **Martin Novák, nar. 1. 1. 1950, bytem XXX**

Návrh na ustanovení kolizního opatrovníka

Navrhovatel se tímto podáním obrací na Okresní soud v Uherském Hradišti s návrhem na ustanovení kolizního opatrovníka panu Josefovi Novákovi, nar. 1. 1. 1985, t.č. pobytem v ZZZ, který byl omezen ve svéprávnosti rozsudkem Okresního soudu v Uherském Hradišti, č.j. ZZZZ ze dne ZZZZ. Opatrovníkem mu byl ustanoven jeho strýc, pan Martin Novák, nar. 1. 1. 1950, bytem ZZZZ.

Důvodem pro podání tohoto návrhu je skutečnost, že opatrovník se dostal střetu zájmů s opatrovancem, protože

Popište konkrétně, proč se domníváte, že jde o střet zájmů. Může se jednat například o to, že opatrovanec má naspořené peníze a chce si koupit nějakou věc, ale opatrovník toto odmítá. Případně, opatrovanec potřebuje nějakou věc, např. polohovatelné lůžko a opatrovník opět odmítá toto lůžko pořídit. V první případě jde o střet zájmů, ve druhém případě i o porušení povinností opatrovníka, který jedná pravděpodobně v rozporu se svými povinnostmi.

Popsané protichůdné zájmy opatrovníka by mohly opatrovanci způsobit vážnou újmu a ohrozit ho na jeho právech. Navrhovatel je toho názoru, že tento stav vyvolává potřebu ustanovení kolizního opatrovníka podle § 460 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Jako osobu kolizního opatrovníka navrhuje jmenovat město Uherské Hradiště.

V dne 2015

doplnit podpis a označení funkce, přičemž doporučujeme podpis statutárního zástupce

Vzor č. 6: Návrh na změnu opatrovníka

V případě, kdy nestačí ustanovení kolizního opatrovníka pro vyřešení jednoho problému, případně, kdy opatrovník neplní svoje povinnosti, je na místě zvážit podání návrhu na změnu opatrovníka. Změna opatrovníka je relativně závažná věc, proto doporučujeme podrobně popsat, v čem konkrétně porušuje opatrovník svoje povinnosti, případně, proč jako by neměl jako opatrovník uživatele zastupovat. Lze rovněž navrhnout jinou osobu, například veřejného opatrovníka.

Okresní soud v XXX
doplnit adresu soudu

Navrhovatel: **Identifikační údaje poskytovatele**

Opatrovanec: **Josef Novák, nar. 1. 1. 1985, t.č. pobytem XXX**

Opatrovník: **Martin Novák, nar. 1. 1. 1950, bytem XXX**

Návrh na změnu opatrovníka

Navrhovatel se tímto podáním obrací na Okresní soud v Uherském Hradišti s návrhem na změnu opatrovníka panu **Josefovi Novákovi, nar. 1. 1. 1985, t.č. pobytem v ZZZ**, který byl omezen ve svéprávnosti rozsudkem Okresního soudu v Uherském Hradišti, č.j. **ZZZZ** ze dne **ZZZZ**. Opatrovníkem mu byl ustanoven jeho strýc, pan **Martin Novák, nar. 1. 1. 1950, bytem ZZZZ**.

Důvodem pro podání tohoto návrhu je skutečnost, že opatrovník porušuje svoje povinnosti upravené v ustanoveních § 466 a § 467 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Konkrétně,

Popište konkrétně, proč se domníváte, že je na místě změnit opatrovníka. Může se jednat například o to, že opatrovník soustavně porušuje svoje povinnosti, mešká s úhradami, odmítá uvolnit naspořené peníze na výlety, apod. Případně, může se jednat o situaci, kdy opatrovník, např. z důvodu vysokého věku již na funkci nestačí.

Navrhovatel se domnívá, že výše popsané skutečnosti odůvodňují závěr o potřebě změnit opatrovníka a jako nového opatrovníka navrhuje jmenovat město Uherské Hradiště.

V dne 2015

doplnit podpis a označení funkce, přičemž doporučujeme podpis statutárního zástupce

Vzor č. 7: Oznámení detence v sociálních službách

Detence v sociálních službách je nový fenomén, který souvisí s tím, že je potřebné právně řešit situaci uživatelů, kteří jsou umístěni do pobytového zařízení na základě smlouvy, kterou uzavřel za ně jejich opatrovník, a oni s tímto umístěním nesouhlasí, resp. změni názor v průběhu poskytování služby. Níže uvádíme vzor oznámení detence podle § 84 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, kdy poskytovatel má k dispozici dokumenty prokazující, že už službu poskytuje proti vůli uživatele, ale zároveň uvádí, že neexistuje alternativa. Druh služby je sice ve vzoru uveden domov se zvláštním režimem, ale může se jednat o jakoukoliv pobytovou službu.

Okresní soud v XXX
doplnit adresu soudu, v jehož obvodě poskytovatele je

Oznamovatel: **Identifikační údaje poskytovatele**

Uživatel: **Josef Novák, nar. 1. 1. 1985, t.č. pobytem XXX**

Oznámení omezení osobní svobody v zařízení sociálních služeb

Dne 11. 11. 2014 jsme přijali k poskytování sociální služby domova se zvláštním režimem podle § 50 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (dále jen „zákon o sociálních službách“), klienta Josefa Nováka, nar. 1. 1. 1985 (dále jen „uživatel“). Předmětnou sociální službu jsme uživateli začali poskytovat na základě smlouvy o poskytování sociální služby podle § 91 zákona o sociálních službách ze dne 11. 11. 2014, podepsanou uživatelem a jeho opatrovníkem – panem Martinem Novákem (viz **příloha č. 1**).

Uživatel měl od počátku problémy s adaptací na poskytování služby, často působil zmateně a dezorientovaně. Neměl ani správnou představu o charakteru poskytované sociální služby a době jejího poskytování, domníval se, že jeho pobyt je pouze krátkodobý, na pár měsíců. Obtížná byla a stále je i adaptace uživatele v otázce respektování vnitřního řádu zařízení a zapojení do nabízených aktivit, jimž se uživatel snaží v co nejširší možné míře vyhýbat. Obtíže s adaptací se postupem času odstranit nepodařilo. Uživatel naopak razantněji projevuje svou nespokojenost s pobytem v zařízení, a to nejen ve formě čím dál důslednějšího odmítání účasti na nabízených aktivitách a respektování vnitřního řádu a chodu zařízení, ale rovněž ve formě slovní agresivity uplatňované ve vztahu k pracovníkům zařízení, ale především ve vztahu k ostatním uživatelům.

Uživatel svým celkovým chováním i vyjadřováním jasně projevuje nesouhlas s pobytem v našem zařízení – domově se zvláštním režimem. Domníváme se tedy, že v jeho případě došlo na základě uzavřené smlouvy o poskytování sociálních služeb, kterou s námi jako poskytovatelem uzavřel opatrovník uživatele, k omezení jeho osobní svobody.

Při posuzování, zda v konkrétním případě dochází k zásahu do osobní svobody člověka, je vždy nutné zohlednit jak objektivní kritéria, vztahující se na vnější podmínky konkrétního opatření, v našem případě tedy podmínky za jakých je pobytová sociální služba poskytova-

na, tak současně i kritéria subjektivní, související s vnitřním psychickým stavem dotčeného člověka k tomuto opatření.

Jak již bylo uvedeno výše, o naplnění subjektivního kritéria, tedy existence nesouhlasu Klienta s poskytováním sociální služby domova se zvláštním režimem v našem zařízení a pobytu v něm, není v daném případě pochyb.

Při posouzení objektivních podmínek poskytování pobytové sociální služby uživateli je třeba zohlednit předně samotný druh poskytované služby, tedy domov se zvláštním režimem, a cílovou skupinu, pro níž je v souladu s § 50 odst. 1 zákona o sociálních službách tato sociální služba určena a jejímž specifickým potřebám je přizpůsoben režim v těchto zařízeních.

I v případě uživatele tak dochází k zásahu do jeho osobní svobody. Uživatel s ohledem na charakter pobytové služby musí respektovat denní chod zařízení v otázkách vstávání, výdeje stravy, účasti na vybraných aktivitách aj., o průběhu jeho pobytu, chování a jiných skutečnostech, které se k němu váží, jsou vedeny pravidelné záznamy. Uživatel je tedy pod naší úplnou faktickou kontrolou.

Domníváme se tedy, že v případě pana Nováka došlo k naplnění subjektivního i objektivního kritéria pro to, aby poskytování sociální služby v našem zařízení mohlo být kvalifikováno jako omezení osobní svobody. V souladu s § 84 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, je-li člověk umístěn v zařízení sociálních služeb na základě smlouvy, kterou s poskytovatelem sociálních služeb uzavřel za něho jeho opatrovník, a je-li důsledkem tohoto umístění omezení jeho osobní svobody, může soud rozhodnout o vyslovení přípustnosti jeho dalšího držení v tomto zařízení sociálních služeb. Vzhledem k tomu, že uživatel nemá alternativu, domníváme se, že došlo k zásahu do jeho základních práv a svobod v souladu se zákonem a navrhuje, aby Okresní soud v Uherském Hradišti rozhodl o přípustnosti dalšího držení.

V dne 2015

doplnit podpis a označení funkce, přičemž doporučujeme podpis statutárního zástupce

